

SILVII ANTONIANI S. R. E. CARDINALIS VITA

A IOSEPHO CASTALIONE I. V. D.

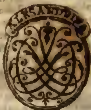
CONSCRIPTA:

Eiusdem Siluij Orationes XIII.

AD ILLVSTR.MVM ET REVER.MVM D. D.

PETRVM CARD. ALDOBRANDINVM

S. R. E. CAMERARIVM.

ROMAE, Apud Iacobum Mascardum. M. DC. X.

SVPERIORVM PERMISSV.

Imprimatur, si videbitur R.mo P. M. Sacri Palatij Apostolici.

Cæsar Fidelis Vicesg.

EX commissione R.mi P. F. Ludouici Ystella Valentini S.P.A.M. Ego Nicolaus Cassianus vidi Vitam cum omnibus quæ sequuntur Illustrissimi, & Reuerendissimi D. Siluij Cardinalis Antoniani editam ab Eccellenti D. Iosepho Castalione, qui quidem Illustrissimus, & Reuerendissimus D. vt apparet ex toto discursu, ac testimonio plurimorum spectatæ fidei piorum, & insignium virorum, qui cum eo familiariter versati fuere ab ineunte ætate, & quia nullũ fere tempus quiete, & otiose traduxit, admodum etiam in vtilitatem Apostolicæ Sedis laborando, tum publice profitendo, tum orando, tum pie excolendos decet vt quemadmodum in vita celebratus fuit ob suas ingentes virtutes, ita etiam post mortem laus eius perseueret & viuat, ad exemplum ac documentum bonorum, & incitamentum ad virtutem, & vt vitæ religiosissime actæ, mors quoque consentanea foret, monumentum sibi fieri & cappellã ornari in templo S. M. in Vallicella viuens curauit, vbi conditus in pace requiescit. Quam prædictam eius virtuosam vitam cum omnibus eius Orationibus, ac testimonijs imprimi posse censeo, & me subscripsi hac die 23. Decembris 1609.

Idem qui supra Nicolaus.

Imprimatur.

Fr. Thomas Pallauicinus Bononiensis Magister, & Reuerendissimi P. F. Ludouici Ystella Sacri Palatij Apostolici Magistri Socius, Ordinis Prædicatorum.

ILLVSTRISSIMO,
ET REVERENDISSIMO D. D.
PETRO ALDOBRANDINO
CARDINALI
S. R. E. CAMERARIO.

IOSEPHVS CASTALIO S. P. D.

ÆSARIS Cardinalis Baronij morte quantum præſidij, atque ornamenti Eccleſia nuper amiſerit, dolēdo nunc experimur, & deſiderando in dies magis, ac magis intelligemus. Vtrūque in Siluio Cardinale Antoniano quattuor ab hinc annis erepto ſentitur. Nam quorum vita Reſpublica maxime vtebatur, eorum mortem ſibi acerbam eſſe exiſtimet neceſſe eſt. Illud ſolatio fuerit, ſi, quæ piè, caſtè, innocenterq. geſſerunt, ea litterarum monumentis mandentur, vt ceteri tantis ad virtutem exemplis excitentur. De Baronio alias, & fortaſſe alij præoccupauerint. Ad Antoniani vitam ipſe

cum mea sponte, tum familiarium eius hominum gratissimorum admonitu cõscribendam animum appuli; is enim ab ineunte ætate liberalibus artibus informatus, ad sapientiam aspirauit, & per omnes Ecclesiastici ordinis gradus, ad Sacerdotium iuuenilibus annis peruenit. In incerto fuit vtrum ingenio, an eruditione magis valeret. Siquidem tanta in scribendo, loquendoq. sententiarum, verborumq. copia celerrimè vtebatur, vt singulari naturæ beneficio eam facultatem adeptus esse videretur. Tanta rursus è media Philosophia, Theologiaque, & diuini, humaniq. iuris cognitione afferebat, vt nihil non summo studio eum assecutum esse fateremur. Quare sic statuendum, summas in illo fuisse ingenij vires, summamq. doctrinam assidui studij, exercitationisq. vehementioris labore comparatam. Illud etiam in dubium reuocatum est, doctior ne, an melior fuerit. Sunt qui Cardinalem Antonianum verè sapientem fuisse arbitrentur. Id cum aiunt, rerum etiam peritum, virtutibus præditum, & Dei metu munitum confirmant. In omni quidem officiorum, & virtutum genere perfectum fuisse Antonianum indicat consuetudo perfectissimorum Cardinalium, quibuscum familiaritas ei summa intercesit. Quoniam verò ad immortalem CLEMENTIS gloriã, qui tantum lumen in edito Ecclesiæ loco statuit, Cardinalis Antoniani decus referendũ est, & Patrui Tui laus ad Te pertinet, Opusculum hoc meũ Tuo inscriptum nomini in hominum manus venire volui. Aliter

ter ne facerem, vetus etiam mea in Te pietas, & obseruantia me admonebat. Huc accedunt Tua in me beneficia, quibus deuinctus, memoris, gratiq. animi argumenta cum facultas datur, exhibere teneor. Praeterea cum esset omnino patronus deligendus, cuius auctoritas apud omnes amplissima opus meum tueretur, eundum ad Te fuit, cuius nomen apud Dynastas, Nationes, potentissimosq. Reges, & domi togati, & foris armati maximi semper ponderis fuerit. Denique non iniucunda tibi fore speraui, quę de Antoniani humanitate, abstinentia, & pietate recensuissem, qui neque ab ijs vnquam alienus extiteris, & nunc in Rauennate Ecclesia tanta virtutum exempla quotidie edere perhiberis, vt cum vetustissimis, & sanctissimis Archiepiscopis vigilantia, facilitate, religione, prudentia, & caritate certare videaris. Quamobrem Te oro, vt meum hoc qualecunque officium ne aspernere, meq. vt semper pro Tua benignitate fecisti, & libellum meum tueare. Hæc cum scripsissem tribus ab hinc annis nondum matura libelli editione, ea penes me delitescere sum passus, quod in dies accessio fieret multarum rerum ad meam scriptionem pertinentium, quae me fugerant. Nonnulla enim ex Antoniani scriptis, quæ apud eximium virum Albinium Attium Tudertinum, Amplitudini Tuę addictissimum sororis Antoniani Cardinalis Generum extant, collegi, quæ vel ad confirmanda, quæ in medium protuleram, vel ad apponenda, quæ mihi minime erant nota, summo fue-

runt

runt adiumento. In his orationes aliquot luculentiſſimæ ſunt, quas Siluius Antonianus aut pene puer Ferrariæ, aut iuuenis Romæ habuerat, ex quibus orationibus ingenium, ſtudium, mores adoleſcentis, & artes, quibus Principum gratiam occupauerat, facile percipi poſſunt. Eas igitur quoque vno volumine cōpræhenſas in lucem prodire ſub Tui nominis ſplendore non alienum eſſe cenſui. Reliqua eiuſdem opera, quæ multa, & grauiſsima ſunt, propediem edentur, de Succeſsione ſcilicet Apoſtolica, de cōſcribenda Pōtificali hiſtoria, de Primatu Petri, quæ ad dignitatem, auctoritatemq. Eccleſiæ aſſerendam, & à calumnijs aduerſariorum vindicandam maximū pondus habere videntur. Sequentur etiā Homiliæ complures, & explicationes, cenſuræq. variæ, necnon lucubrationes adoleſcentis Antoniani in Ariſtotelis Rhetoricam, & Ciceronis orationes aliquot, quas propter ſingularem eruditionem perire nefas eſſe ſtatuo. Multa item varijs de rebus ſubtiliter, docteq. ab eo ſcripta ſilentio prętereo, ne longior ſit Epiſtola. Ad hunc guſtum vniuerſa fore Tibi recipio. De Breuibus autem Apoſtolicis ab eo ſcriptis nihil polliceri poſſum. Hoc vnum ſcio, ab omnibus illa propter ſtili Eccleſiaſtici elegantiam, grauitatemq. expeti. Quæ ſi Te adnitente publicari poterunt, vel vniuerſa, vel nonnulla, quæ in omnium manus venire non ſit nefas, omnes harum rerum ſtudioſos Tibi deuinxeris. Vale. Kal. Septemb. M. DCVII.

QVAE

QVÆ HOC VOLVMINE continentur, hæc ſunt.

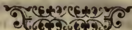

SILVII

SILVII ANTONIANI CARDINALIS VITA:

A Iosepho Castalione I. C. conscripta.

VIRTVTI nominis nouitatem non officere in ciuitate præsertim omnium parente, immo magna industriæ, innocentiæ, & pietati præmia patere, vt vetusta ab Vrbis exordio exẽpla omittam, Siluij Antoniani prosapia, educatio, ingenium, mores, litterarum studium, & honores argumento esse possunt. Is enim nullis quidem maiorum titulis, commendatus, sed præclaris animi bonis aditum sibi ad Cardinalatum Deo volente, atque adeo perducente patefecit. Qua in re diuinam suspicere prouidentiam soleo, quod plerunq. nouos homines, per bonas artes enitentes excitet, Regibusq. exæquet. Contra vero superbos summo loco natos per ignauiam, & luxuriam desides, degeneresq. ex alto rerum fastigio deturbet. Hæc silentio præterire potuissem, si laudationem Siluij, non vitam conscribendam suscepissem. Ad normam enim historiæ scriptionis meæ stylum necessario dirigendum mihi esse statui. Nihil igitur me dissimulare, quod minus illustre videatur, nihil comminisci exornandi hominis gratia suscepti muneris fides patietur; nihil denique narrabo, quod

petitum non sit ex commentariolis eorum, quorum nomina in fine operis descripta sunt. Equidem cum mea sponte, tùm hortatu, ac prope conuicio nonnullorum hominum, quibus familiarissime Siluius vsus fuerat, negotium suscepi. Cum Siluio mihi familiaritas vetus propter litterarum commune studium intercesserat. Is mihi apud Clementem Octauum Pontificem Maximum adfuit. Omnium ingratissimus sim, nisi erga patronum optime de me meritum officio, & pietate amicis satisfecero. Equidem operi manum non admouissem, si Augustinus Valerius Cardinalis Veronæ, doctrina & sanctimonia clarissimus Siluij Antoniani, quem maximi semper fecerat, quemq. sanctum appellabat, vitam, vt constituerat, conscripsisset. Mors, non senectus summa, eius consilium discussit, quod Octauius Mancinus Valerio a secretis testatur. Sed rem aggredior.

Oppidum est in Aprutinis figulinæ opificio, & mercatura celebre, in edito situm colle, ædium constructione ornatum, agri vbertate, rerumq. omnium copia valde affluens. Oppido nomen Castelli, diœcesis Pennensis. Ex hoc loco profectus Matthæus Antonianus, qui studio visendi, salutandiq. Apostolorum, Martyrumq. Confessiones, & sacrosanctas reliquias venerabundus Romam se contulerat, Vrbis omnium augustissimæ maiestate captus, domicilium in ea, & fortunarum suarum sedem collocauit, procuratoremque ad locandum bona, & possessiones paternas Bartholomæum Dominici filiũ de Bibilaqua per acta Felicis de Romaulis anno 1536. die 19. Martij Romæ constituit, coemendisq. lanis, pannisq. per operas conficiendis rem augere diu studuit. Quod artificij genus in nonnullis Italiæ Ciuitatibus, ijsque celeberrimis præcipuum, honestumq. habetur. Eodem aliquos ante annos ex Oppido Genazano Prænestinæ Diœcesis, & Columnensium Regulorum ditionis lauto, & opulento, Marsilia Pappantia Romanus Siluij Auia materna, Antonio Colello viro præmortuo, concesserat, secumq. vidua filias prope infantes, Tarquiniã, & Pacem adduxerat, quas pie, pudiceq. ad pubertatẽ educauit. Primarijs feminis Romanis, quarum in vicinia infra cliuum Capitolinum ad sancti Ioannis de Mercatello templum diutissime degerat, castitate, parsimonia, & mansuetudine satis spectata, & supra quam dici potest, iucunda extitit. Iam vero post Tarquiniæ nuptias de collocanda

canda altera filia, vt par erat, sollicita, sacerdotem confessarium in primis religiosum, & prudentem sæpe consuluit, & per eum quasi coniugij pararium Matthæo Antoniano viro probo, & Deum timenti in matrimonium virginem filiam quartum decimum annum agentem, quę domui suæ præesse optime sciret, sponsalibus, & dotalibus instrumentis de more celebratis, collocauit. Nuptijs interfuit matrona lectissima Hortensia de Astallis Marci Frangepanij viri nobilissimi vxor, qua cum apud eius parentes educata Pax ipsa fuerat. Noua nupta simul atque in viri manum conuenit, quidquid solertiæ, artificijq. muliebris apud matrem didicerat, miro studio exhibuit, & exprompsit. Ambo coniuges pari hilaritate, mutuo amore, sine iurgijs, altercationibus, & querelis vitam agebant. Mulier paucis post mensibus vtero se gerere intellexit, & per quietem accepit breui fore, vt singulari puerum ingenio, & pietate pareret, qui parentibus solatio, propinquis, necessarijsq. adiumento, & ornamento, ceteris miraculo, & exemplo esset futurus. Ea vero bonæ spei plena extremo mensis Decembris, & anni MDXL. die hora noctis prope septima Romæ in regione Pineæ, & Parochia sanctæ Luciæ ad Tabernas obscuras, puerum enixa mater est facta. Puerperio nobilis femina Hortensia de Astallis operam dedit. Infanti per baptismi solemnia Siluio nomen inditum. Parentes voti compotes gratias bonorum largitori Deo quam maximas agere, inuicem gratulari, & in meliorem spem excitati filio alendo, educandoq. operam nauare, nihil omittere, quod ad optimam institutionem pertineret. Hinc factum est, vt puer cum genitricis lacte parentum pietatem exsugeret, diuinas precationes edisceret, seq. a teneris ad virtutem componeret. In ludum autē simulatque perductus est, incomparabilis ingenij non obscurum indicium prębuit. Incredibili enim celeritate litterarum elementa, & quidquid doceretur, quam facillime memoriæ mandabat, & supra ætatis captum in dies proficiebat, æquales anteibat, grandioribus natu, quique in grammaticis ceteros antecessisset, vehementer instabat, ijsq. pręteritis, & tarditatis nota facile apud parentes acerbiores harū rerum exactores insimulatis secum ipse certabat. In contubernio docti, & religiosissimi viri Timothei Fabij Britonoriensis discendi gratia aliquandiu fuit, mercedem, & alimenta suppeditante optimo, & liberalissimo Othone Truchsesio Cardinale

Augustæ, qui puerum ad litterarum studia natum fouendum sibi sumpserat. Contubernales, condiscipulosq. illustres complures habuit, & qui prædecesserunt, & quos superstites reliquit: in ijs Scipionem Aleandrum Cardinalis Brundusini fratrem, & Petrum Paulum Ennium spectatæ fidei, & prudentiæ virum, quo familiarissime semper est vsus. Litteras Latinas pariter, & Græcas auidissime deuorauit. Poesim summopere coluit. Ciceroni puero, qui summos vir præstantissimus honores consecutus patria conseruata fortiter interire cum Republica, quam Triumuiris turpiter seruire maluit, eandem prope indolem, par ingenium, & studium extitisse accepimus. Etruscæ Linguæ adeo studiosus, & ad poemata condenda propensus in pueritia fuit, vt ex tempore, atque è re nata versus elegantissimos, verborumq. & sententiarum luminibus refertissimos profunderet, quod alij vix, aut ne vix quidem diuturna meditatione, & studio assequi possent. A. Licinium Archiã Antiochia natum, Asiam, Græciam, Italiam, Vrbem Romam eodem nomine sibi deuinxisse, & attonitas reddidisse tradunt. Ad eam facultatem augendam, ornandamq. vsus est in primis Hannibalis Cari studio, & consuetudine. Musicam quoque attigit, & liquidæ vocis beneficio alter Orpheus principum virorum aures, animosq. vix decimum vitæ annum ingressus sumpta lyra, vel testudine suauissime detinuit, permulsit, ad eorumq. amicitiam sibi aditum patefecit. Vndecim quidem annos natus iu ædibus ad S. Marcum Cardinale Pisano natali suo conuiuium Collegis præbente, vbi singulorum laudes octonis Italico idiomate versibus ornate complexus suauiter ad lyram concinuisset, ab Alexandro Card. Farnesio fasciculum florum accepit, iussus reddere ei, qui Pontifex Maximus futurus esse sibi videretur Ioanni Angelo Mediolanensi Cardinali Medicæo cum floribus Pontificatus Maximi vaticinium totidem versibus attulit. Tum vero vir grauissimus rubore suffusus, familiariter conquestus est, deridendi sui gratia puerum subornatum ad se missum cum versibus diu meditatis. Contra Farnesius periculum, inquit, de puero fac. Argumentum præbe, quod versibus ex tempore conditis exornet. Puer datum argumentum statim carminibus adeo luculentis prosecutus est, vt omnium oculos in se conuerterit. Quamobrem Christophorus Madruccius Card. Tridentinus, torquem aureum in pueri collum coniecit. Medicæo

autem

autem pueri nomen, memoriaq. nunquam effluxit. maior etiam admirationis paucis post annis accessio est facta cum Ferrariā apud Herculem diuertisset, Siluiumq. in Ducis Aula commorantem offendisset, carmenq. latine conditum de Imperatoris Caroli Quinti laudibus canentem audisset. Quare vbi Pontifex Maximo Pij Quarti nomine assumpto creatus est, Siluium conquiri, inuentumq. ad se adduci iussit. Ad sanctissimos pedes accedenti, familiaritatem, habitationem in Palatio Apostolico, victumq. vltro præbuit. Dauid à filuis, & pascuis psallendi gratia in Regiam euocatus narratur. Iulius Tertius Pontifex Max. hac tanta ingeniosissimi pueri fama impulsus Siluio ædes in Aula principali, alimenta, & Franciscum Tonanum Cremonensem educatorem, cuius fidem, studium, & operam Balduinus Pontificis frater probauerat, benignissime attribuit. antiquitatis Romanæ cognitionem voluendis, explicandisq. Numismatis Consularibus, Imperatorijsq. ab eodem Caro accepit. Hercules quoque Ferrariæ Dux ingeniorum admirator, & subleuator, cum in Vrbem Romam Marcello secundo Pontifici Maximo creato gratulatum venisset, Siluiumq. cuius famam præsentia superauerat, colloquentem, differentem, & canentem admirabundus audisset, magnis propositis præmijs Ferrariam anno post Christum natum millesimo quingentesimo quinto perduxit, liberalissime sustentauit, & grauioribus disciplinis instruendum curauit. matrem quoq. & sororem Siluij eodē anno sub Autumnum ex Vrbe Ferrariam euocatas viatico adiuuit, & benigne fouit. itineris Comes, & domesticus assecla Franciscus Tonanus vir spectatæ fidei extitit. Matthæus enim pater eo tempore votiua peregrinatione suscepta Hierosolymis aberat, neque maturius, quàm post sex annos in Italiam redijt, quod nauigatione longinqua, tempestatibus aduersis diu agitatus, morbis, varijsq. casibus implicitus esset, dum Iesu Christi Sepulcrum, Præsepe, & quæcunque loca sancta in Palestina, Iudæa, Galilea, & Sammaria Dominus frequentasset, mirā veneratione, incredibili voluptate peragraret, viseret, adoraret. Quantū autem ad optimam naturam, & ingenium diuinitus tributum studij, exercitationisq. adiunxerit Siluius, quātamq. apud omnes sui expectationem cōmouerit, ex Hieronymi Ruscelli de ratione versus Italicos componendi libro vnico, capite septimo, & libro Impresarum, vt appellāt ad Impresam Borromæi facile intelligi

telligi potest. Eloquentiam, & humaniores litteras Latine profitendi publicum Ferrariæ munus extra ordinem festis diebus sexdecim annos natus Herculis Ducis iussu, ingenti auditorum frequentia, & admiratione obiuit. Venetias in comitatu Hyppoliti Cardinalis Ferrariæ, qui Reginæ Poloniæ in Italiam venięti obuiam processerat, profectus, miraculo Principibus, Reginæ, & doctissimo cuique fuit. Florentiam quoque cum Alfonso Estense concessit, vbi à magnanimo Duce Cosmo Medices ad tanti miraculi stuporem effuso, amplissimis muneribus est donatus. Admiranda Benedictus Varchius in Herculano suo de Siluij Antoniani adolescentis ingenio narrat. De eodem Ludouicus Casteluetrius in suis ad Varchium Correctionibus honorificentissime scribit. Siluij adolescentis singulare iudicium, ingenium, eruditionem, & vitæ integritatem Bartholomæus Riccius, & Paulus Manutius in epistolis commendant. In Oratione Latina facienda B. Riccio, Io. Baptistæ Pignæ in Poeticis, in Philosophia Vincentio Madio, & Io. Antonio Locatello operam dedit; sibi enim non defuit, seq. non contentus ingenij gloria, & magnorum Principum gratia, qua tum florebat, ad solidiora, & ampliora studiosius comparauit. Quantum Siluio Speronus Patauinus tribuerit, in Dialogo de eloquentia est videre. Vtriusq. Iuris facultatem assiduo studio adeptus, Doctoratus insignia Ferrariensis Iurisconsultorum Collegij auctoritate, & mira omnium ordinum gratulatione suscepit. In Oppido Rubierę ædem Sanctæ Catharinæ Virginis, & Martyris iuris patronatus Estensis familiæ, vnde centum aureos annuos sine vllo residentiæ munere, & animarum cura perciperet, munificentissimi Ducis beneficio consecutus est, cumq. ampliora in dies sperare iuberetur, inopinata, & subita beneficentissimi Ducis morte rerum commutationem factam, seq. ex tanta spe lapsum intellexit. Quare sub initium Pontificatus Pij Quarti Ferraria cum matre, ac sorore Romam se recepit. Principem, qui ab elegantiorum disciplinarum, & amœnioris doctrinę studijs alienus non esset, ingeniosorum parentem, suiq. studiosum nactus, Principalem aulam, & vniuersam ciuitatem in sui admirationem, ingenij, & eruditionis gloria excitauit. Profitendi Cathedram Vrbanam ex auctoritate Principis sortito, & humaniores litteras frequenti auditorio publice profitenti non adolescentes modo, sed viri doctissimi operam dabant. cumq. orationis pro

Milone interpretationem aggrederetur, quinque & viginti Cardinales honoris gratia, ad illum audiendum concesserunt. Antonianum Pius Quartus Pont. Max. Motuproprio subscripto Coadiutorem Rectori Gymnasij Romani Camillo Perusco Alatriensium Episcopo dedit, eiq. quandocunq. decessisset, vel abdicasset, mira probitatis, eruditionisq. prædicatione ornatum subrogauit. Carolo in primis Borromæo Cardinali Principis optimi sororis filio, quo cuncta vergebant, pergratus, acceptusq. Latinarum litterarum magister, & à secretis fuit. quo in munere tanto studio, & fide se gessit, vt cum ab illo vnice diligeretur, dignus sit habitus, cui duocentos aureos singulis annis, quoad viueret, pensionis nomine, ex duorum Monasteriorum, quæ ipse administrabat, reditibus, auctoritate Apostolica pendendos, & ampliora etiam in dies decernenda curaret. Mirum enim in modum hominis suauitate, pudore, prudentia, pietate, & doctrina in quotidiana consuetudine delectabatur, & subcisiuis horis ab eo permulta, quæ ad humanitatem, & philosophiam spectant, attente accipiebat. Idem totius Italiæ legatione suscepta Mediolanum concessit, quo Ecclesiam suam constitueret, prouincialiq. Synodo habita Siluio, quem secum duxerat, negotium dedit, vt Concilij Mediolanensis acta Latine conscriberet. Romam reuersus cum maxime de Siluij dignitate augenda cogitaret, Pontificis Maximi auunculi sui obitu rem infectam inuitus reliquit. Quam vero gratus ob morum sanctitatem singularemq. doctrinam Borromæo Siluius fuerit, ex ijs cognosci potest, quæ Carolus à Basilica Petri, de Borromæi vita conscripsit. Pio autem Quinto summo Pontifice renuntiato, quando se ad Mediolanensis Ecclesiæ regimen vocari plane intelligeret, Siluium à suo comitatu abesse, & Romæ remanere, licet eius operam valde desideraturus esset, moleste non tulit; quod is pietati erga parentes, quorum senectutem præsens solari, tueriq. deberet, & charitati erga sororem adolescentulam deesse non posset. Itaque Cardinale Borromæo saluo ire iusso, Siluius vehementius se litterarum studijs, Philosophiæ, ac Theologiæ in primis tradidit. Sanctorum Patrum libros e manibus nunquam dimittebat. Sacris vero aliquot ante annos initiatus, ad optimam viuendi rationem, quam à puero instituerat, ordinis Sacerdotalis necessitatem accedere voluit, quo rebus diuinis maiore pietate inseruiret. Quotidie igitur Missæ sacrificium

in Ec-

in Ecclesia præcipue Sancti Hieronymi faciebat, vbi B. Philippus Nerius Sanctæ Congregationis Oratorij institutor iam tum admirabili sanctimonia eniteret, cui se ab ineunte ætate instruendum, regendumq. commiserat. In hanc studiorum, & vitæ religiosissimæ rationem vehementer incumbenti, delatum est à sacro Cardinalium Collegio, Pio V. Pont. Max. auctore, secretarij munus, quo se abdicauerat Petrus Paulus Gualterius senio confectus, laboribusq. impar ferendis. Neque defuerunt viri rerum vsu, & doctrina insignes, qui summi prope beneficij loco id peterent. Omnibus superatis eam prouinciam nactus quattuor, & viginti totos annos incredibili sollertia, constantia, & abstinentia administrauit. Hominis industriam, & elegantiam testantur litteræ sacri Collegij nomine scriptę, decreta, & Consistorij acta in libros relata. Hieronymum Moronum patricium Mediolanensem S. R. E. Cardinalem Gregorius XIII. summæ vigilantiæ, pietatisq. Pontifex Maximus Legatum in Germaniam destinauerat, vt Ratisbonensi Dietæ Principum Imperialium conuentui interesset, ne quid aduersus libertatem Ecclesiasticam constitueretur. Is Siluium Antonianum ab epistolis Latinis Secretarium dari sibi volebat. Gregorius ad Siluij nomen paulo commotior, respondit delicatum esse hominem, locupletem, quiq. difficillime ab vrbano otio diuelli posset, quod ipse superioribus annis intellexisset. Id fuit eiusmodi. Siluium in nescioquam Prouinciam Sedis Apostolicę causa ire Gregorius iusserat. Siluius excusare matris valetudinem, sororem virginē, adultam, inlocatam orare, ne contra pietatem, & officium suum periclitantes feminas deserere cogeretur. Sub hæc Pontifex indignabundus, quid, inquit, excusas? ergo quod magni beneficij loco egregij complures viri petunt, vnus recusas? vtere, vt libet, delicijs tuis. Quare Cardinalis Moroni condicionem Siluius, vt summum Pontificem, cui gratus, acceptusq. iucunda, dum Cardinalis esset, consuetudine extiterat, ea ratione placaret, matre præsertim valente, & sorore in matrimonio collocata, facile accepit. In comitatu igitur amplissimi Cardinalis Legati quacunque iret, sobrietatis, innocentię, sanctimoniæq. exemplar omnibus fuit. Ratisbonæ quotidie sacrificium Missæ peragebat, Mendicis stipem largiebatur. inde se in ædes abdebat. Studijs, & muneri suo vacabat. Vbi Principum Internuntij Cardinalem adijssent, Siluius euocabatur, qui Le-

gati vice ijs Latinę responderet, interpretisq. officium obiret. Quod percunctanti mihi narrauit vir optimus Rodulphus Siluestrius Bononiensis Medicus, qui vna in Legati comitatu erat. In Vrbem vero vt Cardinalis Moronus redijt Gregorio Papæ Siluiũ, cuius opera, & fide in ea legatione apprime vsus esset, accurate cõmendauit. Annuæ ducentorum aureorum pensionis spem factam constat, quę tamen ei attributa nunquam fuit. Sixtus V. Pontifex Maximus quoniam Episcopatum per Iulium Antonium Sanctoriũ Cardinalem Sanctæ Seuerinæ suo nomine allatum recusasset, annuam ducatorum ducentorum pensionem super reditibus Ecclesię Cauallicensis Siluio reseruauit, Cardinaliumq. de controuersijs Episcoporum Congregationi secretarium adiunxit, quo tamen munere paucis post mensibus sponte abijt. Distrahi enim varijs occupationibus nolebat, licet admirabili ingenio præditus quæcunque aggrederetur, incredibili celeritate conficeret. Id quod non obscure testantur, quæ Sixto V. multa, & magna præstitit. In ijs negotium ei datum fuerat, vt in Templo sanctæ Mariæ Maioris Sacellum recens extructum, in Vaticano Bibliothecam, in Cœlio Aulam Lateranam, aditusq. ad sancta sanctorum per Scalas sanctas picturis exornandos quam aptissime curaret: quod & egregie absoluit. Ex veteri enim, nouoq. testamento, sacrisq. Concilijs argumenta petita imaginibus exprimenda, eorumq. collocationem pictoribus admirabiliter suppeditauit, inscriptiones varijs Sixti operibus elegantissime cõcinnauit, quod & Clementis Pont. Maximi monumentis apposuit. Libros aliquot Sanctorũ Patrum emendauit, Bullas complures composuit Sixti iussu. Nicolao Sfondrato Cardinali Cremonæ ob morum suauitatem, vitæ innocentiam, atque eximiam doctrinam adeo carus fuit, vt simulac Pontifex Maximus Gregorij XIIII. nomine assumpto renunciatus fuit, Siluium familiarem, & supplicum libellorum Magistrum dixerit. Quod item onus haudquaquam suis humeris par minime pertulit. Epistolas tamen Pastorales permultas Pontificis nomine Italice scripsit, & grauissimis de rebus cum Episcopis transalpinis iussu Papæ per litteras egit. Eidem summo Pontifici diutius deliberanti, & quærenti quemnam Ecclesiæ Papiensi præficeret, Siluij communis amici viri spectatissimi rationem habendam esse censuit Augustinus Cusanus singulari virtute, ac pietate Cardinalis. Gregorius lau-

200. [handwritten margin note]

data Cusani sententia ingenti alacritate Siluio Episcopatum defert. Siluius Pontifici Sũmo gratias quam maximas agit, Cusanoq. reclamante delatum honorem verecunde deprecatur, quod & constantissime recusat, quod animarum rationem ab Episcopo exactissime reddendam Omnipotenti Deo intelligeret. Iam vero paucis post Gregorij XIIII. & Innocentij Noni breuissimos Pontificatus mensibus Hyppolitus Cardinalis Aldobrandinus Clementis Octaui nomine adscito ad summi Apostolatus apicem euectus Siluium sibi satis, superq. notum, spectatum, probatumq. Apostolici cubiculi Magistrum delegit. In eius locum a sacro Cardinalium Collegio Secretarius est factus Antonius Quęrengus Patauinus Philosophię, Theologiæq. peritissimus, singulariq. ingenio, iudicio, eruditione, atque eloquentia ornatus. Eidem celeberrimo in Auditorio Sanctæ Mariæ in Vallicella certis diebus sermones mirifice habenti Ioannes Baptista Strotius Patricius Florentinus multiplici doctrina, pietate, Ecclesiasticaq. facundia instructus successit. Eo in magisterio Siluius mirifice deprompsit quidquid doctrina, vsuq. percepisset. Præsto erat assidue Pontifici. Pro dignitate, maiestateq. tanti Principis Cardinalibus, Regumq. Oratoribus aditus quam facillimi vt paterent, studiose curabat. Ciues, peregrinosq. de Magistratuum, potentiorũq. iniurijs expostulantes ad sanctissimos pedes humanissime admittebat. Aulicis modestiæ, continentiæq. exemplo erat. familiares suos, quibus ad victum, cultumq. domestice vtebatur, frequenter monebat, ne quid non caste, non pie, non modeste, non innocenter perpetrarent; Auaritiæ suspicionem à se amouerent, vitam denique ad sanctissimi Pontificis normam, voluntatemq. instituerent. Hominem habere sibi Clemens videbatur, qui cum intra domesticos parietes de rebus grauissimis disssereret, quemq. cõsuleret, cuiusq. in colloquijs acquiesceret. Non incommode accidit, vt Antonius Buccapadulius, qui in Breuium Secretorum officio laudabiliter consenuerat, ex humanis excederet. Ei muneri Siluium Clemens statim præfecit, qua in re non hominis tantum fidem, silentiumq. incomparabile, sed & stilum Apostolicis Epistolis Ecclesiastice summa cum elegantia, & linguæ Latinæ splendore conscribendis idoneum secutus est. Neque eum opinio fefellit. Nam cum frequenter ad quamplurimos Magistratus; Nuntios, Episcopos, Cardinales, Reges, Regulos, &

Res-

Respublicas Pontificis nomine accurate scribendum esset, nihil ille perturbabatur, non magnitudinem rei extimescebat. Id homini contulerat stilus, vt nullo negotio paucis horis Epistolarum aceruos componeret. Nullam vllis in scriptis eius lituram aspiceres. Nihil vnquam deleuit, immutauit, interposuit, nihil descripsit; libris ad eam rem nullis præter sacra Biblia, eorumq. Concordantias, vtebatur. Ac sæpe quidem acrius monendum, & corripiendum, populiq. ad Dei opem implorandam adhortandi erant. Sanctorum Patrum Ambrosij, Augustini, Hieronymiq. scripta referunt Bullæ Iubilæi pro initio Pontificatus Clementis Papæ Octaui de maxima Tiberis inundatione MDXCVIII. Indictionis Anni sancti MDC. & quæ longum esset recensere. Præterea Siluium Clemens in Canonicorum Collegium, seu Capitulum sancti Petri, vt appellant, quod Cardinalium Seminarium semper est habitum, adlegit, quo magnæ dignationis, & reditus sacerdotium sine quotidianæ functionis labore perpetuo haberet. Canonicatū igitur Kalendis Augusti inijt, quod eodem die sancto Petro ad Vincula sacro multis ante annis sacerdos institutus rem diuinam primum ad S. Petri Confessionem fecisset, quotannisq. deinceps eodem recurrente festo ibidem Missæ sacrificium celebrare consueuisset. Et quamquam ob magnas, multiplicesq. Apostolici Palatij occupationes vacationem, exemptionemq. Canonicatus vltro permissam sibi intelligeret, tamen aut negotijs se quam sæpissime posset, subtrahebat, aut quotidianas distributiones, quibus mulctari solent, qui horis canonicis minime intersunt, dari sibi non patiebatur. Quod non esse pudoris, aut abstinentiæ suæ diceret quidquam auferre, quod ijs, qui per totum anni ambitum choro inseruiunt, deberetur: cumq. pertinacissime propositum vrgeret, neque de sententia deduci posset, admonitus consuetudinis, & Apostolicæ auctoritatis petijt, vt in sodalitatem sanctissimi Corporis Christi Basilicæ S. Petri erogaretur, quidquid ad se eo nomine pertineret. Ac si quando cum plueret, ningeretve Principalibus occupationibus distentus campanæ sonitum Canonicos ad Ecclesiam excientem inaudisset, continuo, me miserum, aiebat, qui sub Vaticani Palatij tecto cæli iniuriam defendo, illi vero fedissima tempestate vndique in Basilicam confluunt. Ijs autem diebus, quibus officio in Ecclesiam suo satisfecisset, sacrisq. frequens adfuisset, dici non potest, quam hilari animo, vultuq. se

ostenderit. In Quirinalem vero salubriorem collem quoties cum Aulicis Pontifex secederet; quod Vaticanum solum per æstatem pestilentius haberi soleat, ipseq. diebus certe Dominicis mane in Vaticanam Basilicam ad suum officium persoluendum reuerteretur, forteq. herbam in S. Petri Scalis succrescentem conspexisset, indignabundus exclamabat, facinus indignum? quis hoc ferat? ergo Vrbe salua, incolumi Principe, felici Ecclesiæ Romanæ statu sancti Petri Basilicam desertam videri patiemur? quin parum celebris per anni tempus loci quidquid hoc inditij est, auertuncatur? Aedituoq. accersito negotium dabat, vt scalas repurgandas curaret, sumptum ipse suo ære in eam rem suppeditabat. Canonicatus vero fere totum vectigal pauperibus dotandis puellis, sustentandisq. egentibus arbitrio eius sacerdotis, qui Parochiam S. Petri curaret, aliosq. in vsus Basilicæ impendebat. Caput S. Iacobi Intercisi, cuius memoriam mira pietate coleret, tenus pectore cum basi rebus ab eo gestis, titulisq. ornata ex argento faciendũ curauit, & in sacrario solemni ritu collocauit; opifici sexcentos aureos persoluit: ex eodemq. metallo in coronæ formam lychnum pensilem ante Martyris Reliquias perpetuo arsurum fecit; reditumq. in oleum attribuit. Quattuor item pallia quaternis coloribus Altari S. Andreæ in eodem templo cum Apostoli, & sancti Gregorij Magni imaginibus auro intertextis dono dedit. Strenæ quoque nomine Sacristiæ Basilicæ ministris Natali Domini, & S. Petri festo, alijsq. anni temporibus, vt occasio postularet, liberalissime de Canonicatus reditibus maximam pecuniæ vim diuidebat. Archiepiscopi Napolitani morte Abbatiam S. Mariæ Montis Viridis Clemens Siluio administrandã dedit. Isque vbi a Monachis Casinensibus finitimis, quos per litteras de eius Ecclesiæ cultu consuluerat, templum tecto, campana, sacris vestibus, instrumentoq. omni, & foribus carere oppletum fimo, quod armentorum stabulum diu fuisset, certior factus esset, illico mandauit tẽplum repurgari, restaurari, ornari, instruiq. suo sumptu, quattuorq. Altaris paratus, totidemq. sacerdotis planetas coloribus quaternis fieri, & in campanam aureos sexaginta erogari iussit. Amico autem suo gratiosissimo, qui cum rerum suarum rationem putare consueuerat, acrius præproperam impensam reprehendenti, expectandumq. certe, dum ex agrorum locatione pecunia redigeretur, monenti respondit, cunctationem prorsus omnem detestabilem esse,

vbi de cultu domus Dei agitur. Nonne, inquit, meministi hilarem datorem a Deo diligi? quin potius diuina factum prouidentia censeamus, vt meæ commissa fidei hæc sit Ecclesia diutius neglecta, & in profanos vsus contumeliose destituta. Nimium germani negotiatoris est, nihil repræsentare, nihil in rem quampiam, cuius ratio ignoretur, expendere: Sacerdotia nobis creduntur, non quo locupletemur, sed quo Ecclesiasticorum bonorum procuratores, & dispensatores simus, quæ partim Ecclesia, partim pauperes sibi vindicant. Agi deinde cœptum a nonnullis de Abbatiæ agris conducendis quanti superioribus annis locari soliti essent, quingentis scilicet aureis annuis. Quod cum minus Monachis Casinensibus, qui soli fertilitatem nossent, probaretur, Siluio persuaserunt, vt trium annorum cultura agrorum fides exploraretur, ipsi studium, & curam benigne polliciti. Primi vero anni prouentu mille, & quingentos aureos ad se peruenisse vt accepit Siluius, familiarem suum, a quo vehementius obiurgatus fuerat, acciuit. Viden, inquit, quam potens sit Deus, quamq. cumulatius rependat ijs, quibus Dei cultus, & honori est curæ. Substantia cum bene erogatur, augetur. Eiusdem porro regionis quattuor puellas tenuiores sacro Pentecostes die dotauit, & albis vestibus donauit, plebiq. inopi magnam vim panis distribuit, quod deinceps, quoad vixit, quotannis, & maiora præstitit. Monacho autem, qui ea procurabat, amice monenti, ne in populum non ita egentem reditus exhauriret, sed sibi, domuiq. suæ consuleret, respondit, qua in Cælum ascenderet, non qua in barathrum deturbaretur, viam ostendi sibi velle; rationem vero rei familiaris, & domus se vel nullam, vel in postremis habere. Monachos autem ne diuturnioris procurationis molestia afficeret, agros septingentis, & quinquaginta in annos singulos aureis locauit. Annonæ caritas Vrbem Romam complures iam annos affligebat. Rationem, qua plebem Vrbanam, rusticamq. penuria leuaret, Clemens inire studens, nihil intentatum relinquebat. Ex Sicilia, Hispaniaq. frumenti copiam quam maximam in Italiam inuehendam curauit: sed quoniam vel prope corruptum metiretur, vel magno veniret, rei rusticæ peritissimum quemq. accersiri iussit, ex eorumq. sermonibus agrorum culturam plerisque in locis colonorum inopia intermissam, & pene destitutam esse vt cognouit, pecuniam ad boues aratores coemendos, operas conducendas, arationemq. instruen-

dam quantam fide publica iussissent, Ciuitatibus ex fisco mutuam dedit; ipse cum aliquot Cardinalibus Viterbum mense Aprili anno 1597. profectus Etruriæ oram maritimam sancti Petri Patrimonium circumiuit, campos feraces collustrauit, sementem quam maximã factam esse conspexit, agris consitis benedixit, operisq. segetes perpurgantibus singulos aureos donauit. Cornetum ingressus Quinqueuiros ciuitatis, & me Prætorem monuit, ne agricultura negligeretur. Pontifici Siluius multa, & magna, qua erat prudentia, suggerebat, plerosq. accurate commendabat, meque præcipue his verbis: Hic e nostris est Beatissime Pater, nunquam a latere Principis digrediebatur. Eodem anno mense Augusto in grauissimum, periculosissimumq. morbum Clemens incidit. Pro salute Pontificis valde anxius Siluius Deum orare, Sanctorum fidem implorare, nihil omittere quod valetudini opus esse intelligeret. Simulatque Beatissimæ Virginis Mariæ intercessione Principem conualuisse sensit, lætitia exsiliens mihi, vt Soteria scriberem, auctor fuit. Paucis vero post diebus rumores de Alfonsi Estensis Ferrariæ Ducis obitu allati sunt. Clemens ditionis Ecclesiasticæ factam Ferrariam Oratoribus Cæsaris Estensis respondit contumacius repugnantem per litteras monuit, vt de regionis alienæ possessione abiret. Minus dicto audientem solemni ritu publice excommunicauit. Milites conscribi iussit. Exercitui Petrum Aldobrandinum Cardinalem fratris filium Apostolicum Legatum præfecit; cum imperio ad recipiendam Ferrariam misit. Aduentu Legati res compositæ. Mutinam concessit Dux Estensis. Clemens autem vere adulto 1598. Roma migrauit, Ferrariam adijt, Ciuitatem constituit, tributorum, & munerum onere subleuauit, sua pręsentia recreauit. Quæ Siluius Clementi in Vrbe, peregreq. in otio, & in negotio, publice, priuatimq. præstiterit, quamq. vigilarit, vt Princeps officium suum per ordinem gerere posset, quantoq. adiumento bonis omnibus vbique fuerit, ne recensere quidem disertissimus quisque possit, ex aspectu autem Ferrariæ, vbi cum Giraldis, Pignis, doctissimisq. viris familiariter vixerat, incredibilem voluptatem percepit, lætitijsq. omnibus incessit, quotiescunque amicorum liberos, necessariosq. studio, gratia opera adiuuit. Reuerso demum in Vrbem Clemente per fœdissimã tempestatem multis diebus continuatam, assiduis, largissimisq. imbribus Tiberis auctus exeunte anno 1598. pridie Natalia restagnare

pri-

primum, & diffundi per plana Vrbis cœpit, deinde violentius, rapidiusq. euagatus maiore calamitate post hominum memoriam Vrbem, suburbiaq. affecit. Quare Kalendis Ianuarijs Siluius familiares suos, quos apud se aleret, inter prandendum allocutus est. Has, inquit, pœnas, filij carissimi, Deus meis, & fortasse cuiuspiam vestrum delictis offensus exigit, pauperes tamen nunc vapulant, pauperes affliguntur, qui tabernas depressiores cœno adhuc obductas, aquisq. fluuialibus madentes magno cum valetudinis periculo incolunt, rerumq. omnium penuria laborant. Nos autem sublimioribus ædibus recepti ciborum copia affluimus: nos deliquimus: de illis, opinor, immerentibus supplicium sumitur. O nos miseros, qui ad hæc non expergiscimur, nec respicimus, quorsum hæc tendant? Ad grauiora scilicet, ni resipiscimus, reseruamur mala. Redimamus igitur peccata nostra eleemosynis. Oeconomo suo imperauit, ne quid emendum, apponendumq. sibi toto eo anno præter veruecinæ perpusillum carnis, & iusculum, pirumq. coctum pateretur: deinde ad suos conuersus: Et vos, inquit, filij si quid desiderabitis, si non opipare vescemini, libenti animo perferatis, Deumq. in pauperibus nostra corpora defraudando alamus. Totum enim huius anni vectigal meum pauperibus sustentandis erogare decreui. Hæc simul ac dixit libellum sua manu cōscriptum e sinu protulit, Oeconomoq. tradidit, mandauitq. vt pecuniam vniuersam suam in pauperes, quemadmodum ipse scripsisset, sedulo distribueret. Quinto Nonas Martij anno 1599. Optimus Maximus Clemens cum promotionem tredecim Cardinalium haberet, in Consistorio Siluium Antonianum miris in cælum laudibus extulit, & S. R. E. Presbyterum Cardinalem fecit. Nos ei dignitatem gratulati carmen, quod & extat, edidimus. Cum primum per gratulantium officia licuit, sub noctem matrem, sororemq. adijt, congaudentes salutauit, monuitq. ne quid maioris spiritus honoris accessione sumeretur; scirent potius maius publici ministerij onus suis humeris impositum, maioresq. se labores manere, modestius, demissiusq. apud Deum tanti muneris auctorem gerere se, suosq. oportere. Eadem quoq. de re ad nobilissimos viros Albinium Attium, & Rafaelem Gualterium sororis suæ generos accurate litteras dedit. R. P. Ioanni Matthæo Ancinę Congregationis Oratorij Presbytero eo nomine gratulabundo respōdit: Pater mi ora, ne hoc pileum rubeum me perdat. Domesticis item suis in

can-

eandem fere sententiam multa elocutus edixit, ne quem Episcopum, Prælatum, Principum, ciuitatumve Oratorem; aut internuntium, Religiosorum Ordinum, Congregationumq. Procuratorem ad se adeuntem præstolari tantillum finerent; sed statim de eorum aduentu se admonerent. Non enim, aiebat, ad delicias, voluptatesq. Cardinalatus defertur. Publicum munus est, & publica persona, quam sustinemus; publico igitur vsui inseruiendum est nobis. Cardinalium ædes, & cubicula adeuntibus semper patere deberent, vel si fieri posset, cum in lectulo quiescunt, & dormiunt, vt ad publicum officium statim excitarentur. Hæc, inquam, purpura, qua me vti Clementis benignitas voluit, non fastus, & regiæ superbiæ est insigne; sed erga proximum caritatis ignem repræsentat, & refert. Eisdem præcipiebat, vt humillimum quemq. quam humanissime exciperent, admitterentq. cum primum per publicas occupationes liceret; meminissentq. Italicum Aulici vocabulum ab humanitate profectum esse. Numquam ad mensam sedens reficiebatur, numquã cubitum discessit, quin suos ad virtutem, Deiq. metum adhortaretur, Sanctorum, Sanctarumq. illustribus exemplis instrueret. Quanti vero suauissimos Siluij mores, singularem eruditionem, prudentiamq. Pontifex faceret, hinc deprendi facile potest. Vix hominem in amplissimum ordinem retulerat, cum quasi solus sibi relictus videretur, conqueri cum Cardinale Baronio cœpit, suam iacturam prędicare, delatum amico munus. Non enim se post illa habiturum, qui cum de sacris litteris, de republica sermones familiariter conferre posset, quem, vbi opus esset, domestice consuleret; cuiusq. iucunda consuetudine oblectaretur, & qui demum instar Antoniani sibi esset. Tamen dandam operam, vt aliqua ratione incommodum sarciretur suffecto alio in Siluij locum, in quo inueniendo Baronij sagacem industriam sibi opem ferre cupiebat. Narrabat Baronius se Antonium Quærengum, qui, vt supra commemoraui, in Scribæ Sacri Senatus ministerio Siluio successerat, nominasse, neque initio abnuisse Pontificem. Verum quo minus in Vrbem reuocaret, obstitisse paulo ante exortam cum Cardinale Daualo simultatem, cuius in familia multos annos versatum Quærengum quãtumuis probatæ integritatis, & fidei, obnoxium reprehensioni consilium videbatur interiori cubiculo, arcanisq. sermonibus adhibere. Rursum Siluio Cardinali creato Episcopatus maiore metu æstuare contigit. Nar-

niensem Ecclesiam Clemens Octauus, qui Siluij doctrinam pariter, & pietatem Episcopo necessariam notam haberet, ei afferebat. Contra ille, qui se tanto muneri longe imparem putaret, magnumq. animæ suæ discrimen, si tale quid susciperet, formidaret, ab eiusmodi onere abhorrebat. Rursus vero, quod suspicaretur potentioris cuiuspiam studio fieri, vt specie honoris ablegaretur, sollicite deliberabat, vtrum tempori cederet, periculosamq. prouinciam subiret, an libere detrectaret. Ea de re Confessarium suum D. Theophilum Deo amabilissimum consuluit certiorem factum, quid superioribus annis consilij sui fuisset, cum Papiensem Ecclesiam recusauit. Laudato Cardinalis consilio Confessarius, vt in sententiam persisteret, nihilq. formidaret, suasit. Deum in primis ipse ieiunijs, precationibusq. obsecrauit, vt quod saluti suæ expediret, id diuina præeunte prouidentia ipse sequeretur. Episcopatum intrepide reiecit. Pari quoque constantia in Capuana Ecclesia deprecanda, quam Clemens illi administrandam committebat, se gessit, quod ab eodem Confessario accepi. Victu simplici, & vno tantum ferculo semper est vsus, si solus esset. Cum hospitem susciperet, geminari iubebat, sobrietatem diligebat; luxum detestabatur, corpus alendum modice, sustentandumq. dicebat, non onerandum, pauperum esse, quæ impotens gula consumeret, pauperibus superflua esse danda, quod & ipse faciebat. Eandem quoque parsimoniam in vestitu adhibebat, neque est quod sordes ei quisquam obijciat. Nam quæcunque ad Cardinalitiam dignitatem, splendoremq. pertinerent, cum in publicum prodiret, aut Principes exciperet, ea omnia sibi quæri, compararique. iubebat, nulliq. sumptui ea in re parcebat, neque potentissimo cuique, opulentissimoq. Cardinali cedebat. Domesticæ vero, & priuatæ vestis impensam ægre ferebat, quod in alios pios vsus impartiri deberent, quæ minus sibi necessaria essent. Adnotarunt nonnulli Siluium, ex quo Presbyter institutus est, nunquam nisi postquàm Cardinalis est factus, sericis vestibus vsum fuisse. Abstinentiæ fuit incomparabilis. Munera, & dona cuiusuis generis ad vltimum vsque vitæ diem pertinacissime respuit; quod Gregorij XIII. Papæ de datis, & acceptis Constitutionem religiose obseruandam sibi proposuisset, caueretq. ne cui muneribus capi, corrumpiq. posse videretur. Sed ne auicularum quidem, pisciumve munuscula quantumuis parua dono sibi dari vnquam est passus:

vix,ægreq. pomorum lancem ab amicis, postquam Cardinalis est factus, accepit, eaq. statim familiaribus diuidenda curauit, ne quid inde emolumenti ipse perciperet, auiditatiq. indulgere assuesceret. Principibus officij ergo (quod certis, solemnibusq. anni temporibus ambitiose fere ab omnibus fit) numquam scripsit. Ad Regem quemdam gratias Siluio Cardinali Antoniano per litteras agentem, quod per eum quod voluisset, à Clemente impetrasset, rescripsit, gratiarum se actionem eam non agnoscere, quod a Pontifice Maximo beneficium profectum esset: se Principis sui iussa tantum obijsse. Nemini operam, studium, gratiam venditauit, neque ambitiose ostentauit. Parentes inusitata pietate coluit. Matrem enim, quæ viro, vt diximus, voti persoluendi, & amore visendi, venerandiq. sanctum Domini sepulchrum causa Hierusalem profecto, patris etiã partes subierat, & filium ingenuis artibus, fidibusq. erudiendum curasset, eamq. in rem Principum, qui miro pueri ingenio delectarentur subsidio, per propinquos prudenter vsa esset, adeo reueritus est, vt non solum ad eius nutum puer vixerit, sed prope quinquagenarius antequam in Aulam Principalem à Clemente Octauo vocaretur,nunquam domo nisi consulta, & valere iussa matre, benedictionemq. ab ea impetrasset, abierit, nunquam domum se receperit, quin statim matrem adierit, salutaueritq. Non enim ex quo Ferraria Romam redierat, promiscue habitauit cum feminis matre, sorore, & sororis filiabus. Sed ijs in Ginæceo collocatis, ipse cum paucis familiaribus, quibus vtebatur, seorsum in priore ædium parte degebat. Patrem vero religiosa peregrinatione aliquando in Vrbem reuersum incredibili caritate complexus quam diutissime benigne aluit, honorifice tractauit, defunctum luxit, extulit,sacrificijs Missarum adiuuit. Diem obitus,ætatis annum,sepulturę locum in diaria sua his verbis retulit: Die 28. Martij 1574. in Dominica Passionis obijt b. m. Matthæus pater meus, cuius anima requiescat in pace, sepultus ad sanctissimæ Trinitatis prope Pontem Sixti,cuius societatis sodalis fuerat, annum agebat 69. Franciscam Sororem dotauit, nuptui dedit, sororis filias Plautillam Raphaeli Gualterio Vrbeuetano, Catharinam Albino Attio Tudertino viris qua maiorum splendore,qua propriarũ virtutum laude florentissimis. ad earum patrimonium quinis aureorum millibus in singulas adiectis honestissime in matrimonio collocauit, licet plores ex Romana nobili-

bilitate iuuenes certatim peterent. quod Clemens auctor ei fuisset, vt in propinquis Romæ vrbibus conditionem puellis quęreret. Hieronymum Badesium Materteræ nepotem ad omnem litterarum, & virtutum præstantiam informauit; Cardinali Lancelloto secretarium ab Epistolis dedit, perpulitq. vt Sixti V. sacellum in templo sanctæ Mariæ Maioris tribus libris complecteretur. quod opus heroicis versibus conscriptum ab omnibus celebratum edidit, eoq. nomine à liberalissimo Pontifice, qui prolixe ingenia fouebat, centum aureos, & reditus Ecclesiasticos tulit. Apud Cardinalem Cusanum Siluij commendatione, & morum, doctrinæq. suffragatione cum summo esset loco, & ornamenta virtuti debita facile consequi posset, morbo importune interceptus perijt. Acerbissimo eius funere doluit Siluius, sed conditionis humanæ minime oblitus, desiderium defuncti spe salutis æternæ iam tum adeptæ solatus est. Franciscum Tonanum pueritiæ suæ custodem, educatorem loco parentis dilexit, apud se ad extremam vsque senectutem honestissime habuit, mortuum inferri iussit in monumentum, quod sibi, suisq. fecerat. Laurentium Frescum Tarquiniæ materteræ nepotem, humanitate, & industria præditum apud se habuit, & ornare cœperat. Propinquis, amicisq. nunquam defuit. si eorum nomina tenerem, & recensere vellem, quos consilio, & re adiuuit, in immensum, opus excresceret. Superstibus amicorum liberis, nepotibus, neptis, fratribus, sororibusq. semper adiumento, & ornamento fuit, quamuis a parentum laude abessent, quòd diceret, se ijs benefacere, vt eius vtar verbis, propter Dauid seruum meum. Parem gratiam ei ab amicissimo miror non relatam, qui in Franciscam Cardinalis Antoniani sororem superstitem, viduam pudicissimam, & pudentissimam nullum beneficium, aut officium contulit. Equidem ingrati animi notam declinare non potero, nisi profitear magnam otij senectutis meæ partem Siluij Antoniani beneficio partam esse, & quibuscunq. rebus possim, memorem, gratumq. præ me feram. Quid amicis Siluium dico prospexisse, & profuisse? æmulos, inuidos, quiq. obstare, & detrahere dignitati suæ aperte dicerentur, vehementer amauit. Castigatus a necessario illo suo, quod aduersarijs benefaceret, quodq. ijs apud Summum Pontificem adesset, a quibus carperetur, insimularerurq. respondit, instituti esse sui, vt quos existimationi suæ aduersarios intelligeret, in eos

maiora, quam in amicos beneficia conferret, nec se interpretari eorum dicta perinde, atq. ipse accepisset. De obtrectatoribus vero suis interrogatus quid ipse sentiret, ea prædicabat, quæ de ijs, qui laudi suæ fauerent, eloqui soleret, neque eos ambitione quadam ornabat, sed vere, & ex animo loquebatur. Aiebat enim non ex quauis siue factorum, siue dictorum significatione cuiuscunque consilium argui semper posse. quod quæ praua plerunque nobis videantur, ea iustus rerum Iudex, & cordis perscrutator Deus recta esse censeat. Si forte (vt sæpenumero fit) cum amicis, familiaribusq. colloqueretur. audiretq. cuiuspiam vel turpiter admissa, vel negligenter omissa, continuo eos interpellabat, aut sermonem alio detorquebat. Obtrectationi, quæ pronis auribus accipi solet, aures occludebat: neminem rodi patiebatur, de nemine adduci poterat, vt perperam suspicaretur, neminem improbum esse sibi persuadebat. Familiarium suorum stultitiam, vitia, & errata incredibili patientia ferebat, eosq. paterna caritate complexus corripiebat, ab erroribus in viam reducebat. nunquam stomachabundus cuiquam conuicium fecit, quod negligenter, perperamq. quidquam aut contra officium fecisset. Neminem quantumuis ineptum, ignauum, nequam dimisit; omnes potius neruos intendebat, vt vitia euelleret, virtutes insereret, idq. crebris, & apud singulos, & apud vniuersos monitionibus, cum inter comedendum quidpiam ex Sanctorum rebus gestis quotidie recitaretur. Ea enim seligebat, quæ ad corrigendum, excitandumq. quem potissimum vellet, valde idonea essent. Præterea dicebat non humano, sed diuino factum consilio, vt is in suorum numerum reciperetur, quo ipse illius culpas patienter sufferret, non propter culpas illum amandaret. Enitendum sibi, vt modis omnibus meliorem, quàm accepisset, familiarem aliquando redderet; nec desperandum de fratris sanitate, & resipiscentia. Aliter vero sentientes sic refellebat: Si imperfectum quemq. non tolerem, sed e domo mea ablegem, quibus tandem vtar? Exclusus item facile deterius quid aduersus Deum, & homines grauiore cum animæ suæ detrimento peccarit. ipse quod alienæ insipientiæ impatiens familiarem meæ commissum fidei non retinuerim, non rexerim, sed præcipitem dederim, in causa fuerim, quamobrem ijs sceleribus se inuoluerit: odit fratrem qui odit vitia; toleranda sunt vitia, & exercitatione paulatim ex-

tirpanda, in mentemq. reuocandum Dei beneficio, & miseratione factum esse, vt ipse ijsdem, & grauioribus quidem minus laborem. Non defuere, qui Cardinalis Antoniani tantam clementiam reprehenderent. Sed (vt dixi) frustra. Nam morosos, superbosq. & luxu fluentes quosdam perpetuo tolerauit grauiora sane delicta, & scelera, quorum contagione ceteri corrumperentur, non vtique tulisset. Quod intelligi potest ex tabella, qua domesticos suos valetudinarios incredibili pietate curandos pręcipiebat, eos enim, qui ex scortorum consuetudine valetudinem, morbumq. collegissent, amandandos confestim iubebat, neque in suorum numero esse patiebatur. Si quis consamiliarem ad eum detulisset, quod quidquam negligenter, nequiterve admisisset, castigatum monebat, ne iterum calumniandi libidine, aut gratiæ ab se ineundæ studio tale quid auderet. Suos omnes familiares, qui sacris ordinibus initiati non essent, filios, Presbyteros vero fratres appellabat, eosq. inter se mutuo diligi, & maxime vnum esse, neque dissidio vnquam differri volebat. Quod si quando vsuuenisset, vt quorundam animi altercationibus, aut quouis casu alienarentur, dabat operam, vt illico in gratiam redirent. Neque mirum esse affirmabat offensionibus interdum vehementius affici, qui vna degerent. Illud autem studiose cauendum, ne a iurgijs irati cubitum discederent, quod ex diuturna voluntatum alienatione simultates, & odia oriri solerent; quare studendum, vt actutum reconciliarentur. Ea quoque ratione prudenter efficiebat, vt in illis ipsis fraterna coalesceret beneuolentia; quod sollicite videbat, vt domus sua ijs malis præcipue careret, quibus affligantur pleræque potentiorum domus, ne quis scilicet apud se gratiossimus præberet ceteris ansam inuidendi, & odio persequendi, quem vnice diligi, & reliquis superbe imponi cernerent. Suus vnicuiq. apud Cardinalem Antonianum erat locus, qui frequenter illud vsurpabat, a se familiares omnes diligi, quorum opera pro personæ, quam sustineret, dignitate sibi necessaria esset, non secus ac corpori membra omnia, quibus vtitur, carissima sunt. Indulgentia, & benignitas in illos plusquam paterna enituit. Quod domi pene solus, cum a Prælatis adiretur, inuentus esset, moleste non tulit, neque absentibus succensuit. Frequentem tamen comitatum cupiebat, si quando Cardinalitium munus splendorem suum flagitaret. Paucis ante Quadragesimam

diebus cum ludi ad publicam hilaritatem exhibentur, sacros omnes spectatum emittebat; fores ædium occludi iubebat. Solus ipse in cubiculo quidpiam commentabatur, siquem fortasse remansisse, vt domum seruaret, animaduertisset, continuo vt abiret, quo ceteri præcipiebat. Iisdem diebus ad quotidianum demensum non exiguam nummorum accessionem suis faciebat, quo vna omnes vnctius cœnarent. Varijs etiam anni temporibus, & solemnibus diebus familiares suos pecunia donare consueuerat; præsertim vero Domini Natiuitate, & S. Petri Festo cētenos singulos honestioribus aureos ex pensionibus Capuana, & Eugubina donabat. Ceteros item pro condicionis cuiusque loco munerabatur. Lætissimo quoque Resurrectionis Dominicę die Triclinium suorum ingressus vna sedens vultu comi, & hilariore prandebat, suaq. manu quod sibi in mensam illatum esset, in singulos diuidebat; atque vbi familiarium corpora cibis opipare pauisset, eorundem animos adhortatione ad Dei metum, & Resurrectionis spem concinna reficiebat; postremo Paschalis lætitiæ donatiuum cunctis attribuebat. Quotiens Quadragesimæ diebus e templo in ædes se à concione, & Verbi Dei prædicatione audienda recepisset, seriusq. iam sibi videretur, quam iuniores ieiunium ferre, & protrahere possent, conuersus ad suos quam humanissime aiebat: filij mei ex templo ad corpora curanda discedite. Ego me publicis vestibus exuam. Officiosius quempiam remorantem acrius increpabat, atque a se remouebat. A refectione autem maturius reuertentes, vt sibi ieiuno præsto essent, ministrarentq. paulo commotius repræhendebat, monebatq; ne alias festinanter comederent. Eadem ratione vtebatur, vbi a Consistorio, & Congregatione quapiam reuerteretur. Cum in multam noctem lucubrasset, vbi decubuit, conquestus est de suorum negligentia, quod lectulum offendisset minus calefactum, quam hiemis frigidissimæ tempus postularet. Subinde adeo quærimoniæ illum pœnituit, vt tres totas horas insomnis fuerit se nimis delicatum incusans, & culpæ suæ veniam a Deo petens. Quam multi, ad Dominum exclamans aiebat, lautiore loco nati, quam ipse sim, & quidem Deo dilecti apud Turcas immanissimos fidei nostræ hostes seruitutem durissimam seruientes, nunc sub dio, vel humi, vel certe tabulis strati gelu exuruntur. Ego ingratissimus peccator tecto, & parietibus cæli iniuriam defendens, &

mol-

molliter cubans iniuste conqueror. Hæc iterans pectus percutiebat gemebundus, vt Ambrosius Baccicalupus Genuensis intimus familiaris, qui non longe in eodem cubiculo quiescebat, facile audiret. Si quem suorum subtristem forte conspicatus esset, cum eo sic disserebat: fili si doles, quod Deum peccatis offenderis, non ab re tristaris; sin minus, nihil est, quare mæstus sis; licet minus ex sententia res eueniant. Fluxa sunt, & caduca quæcunque a mortalibus tantopere expetuntur. Lætare fili, Deus enim æterna nobis pollicetur. Cælum ipsum nobis reserauit. Quamobrem Deo fidendum est, in Deo spes nostræ collocandæ sunt. In Deo fili si speraueris, Deus tibi non deerit. Hominibus si confidas, homines te decipiet. Neque me ex eo numero excipio, qui nequissimus sim peccator. Suos omnes ab otio, & inertia quam maxime posset, deterrebat. Omnibus suadebat, vt lectioni, & scriptioni strenue operam nauarent, seq. in omnem aleam instructiores compararent. Cum ægrotarent, nullum in illo paternæ caritatis officium desiderabatur. Rationem, qua familiares sui in aduersa valetudine benigne curarentur, & quæcunque opus essent, cumulatissime a se præstarentur, sua manu conscriptam Oeconomo tradiderat, caueratq. ne quidquam prorsus omitteretur. Qui ægro assisteret, ministraretq. destinauerat, de vi morbi, curationibusq. medicum sollicite percunctabatur, mittebatq. in horas fere singulas, qui decumbentem inuiseret; ipse quoque illum sæpe adibat, blande appellabat laborantem consolabatur, febris æstus, & tormenta, vt æquo animo toleraret, Deiq. opem fidenter imploraret, ad Beatissimæ Virginis Mariæ, Sanctorumq. intercessionem confugeret, accurate monebat: si quid humanitus sibi accidisset, Christo Redemptori animam suam commendaret, atque iam tum ad æternæ vitæ transitum fortiter accingeretur. Loca pia in volumen sua manu retulerat, ijsq. menstruas assignauerat eleemosynas, vberiusq. repræsentabat Natiuitatis, & Resurrectionis Domini festiuitatibus. Ieiunia item quattuor temporum, & Vigiliarum fructuosa sibi eleemosinarum largitate semper faciebat. Pauperibusq. sacrarum Virginum, Mendicantiumq. Religiosorum Monasterijs oleum, vinum, Agnos, Verueces, pecuniamq. necessarios in vsus suppeditabat. Ijsdem ægrotantibus gallinas, saccarum, & quæ valetudo requireret, benigne sumministrabat. Comitijs eorum frequentibus, seu Capitulis

pitulis generalibus ampliora etiam impertiebat. Quoties ipse carcerem Burgi, Turris Nonæ, & Curiæ Sabellæ prætergrederetur, egentibus, qui in custodia, & carcere essent, stipis numerum non exiguum mittebat. Certisq. anni temporibus epulas a proximis Cauponibus suo ære dari iubebat. Sacerdotibus Italis mendicantibus, vnde dies aliquot sustentarentur, libenter erogabat. Eosq. deinde admonebat, vt meminissent loci, & dignitatis sacerdotalis, ne quæstum sacerdotio indignum, quem turpiter accepissent, fœdius per desidiam exercerent, sed Altari inseruirent, honestioremq. conditionem sequerentur. Qua in re studium, & operam suam pollicebatur. Presbyteros autem Gallos, Polonos, Transalpinæq. nationis quoscunque pannosos obuios habuisset, nummis vltro subleuabat. Redeuntes in patriam, & auxilium viæ petentes viatico hilare prosequebatur. Rogantibus, vt quidpiam pro dotandis Virginibus, redimendis captiuis, alendis egenis, aut reparandis sacris ædibus conferret, festiuam aureorum copiam numerari ab se iubebat, gratiasq. agebat, quod promerendi causam sibi attulissent. Si quis pudibunde, timideve quid pro egenis peteret, aut ne peteret quidem, ne Cardinali molestus esset, ipse hilari vultu obuiam ibat, & vltro plena manu exhibebat, castigata suauiter verecundia, aut dissimulatione. Commendatis sibi puellis duabus ducentos aureos per Archiconfraternitatis Annuntiatæ Præfectos dedit, ne à se dotem profectam scirent. Persæpe decem aureos quadringentas in monetas argenteas, quadringentos in sextertios pene dixerim commutatos a domestico Depositario suo accipiebat, suaq. manu pauperibus paruo temporis interuallo distribuebat, quibus etiam in Ecclesijs præberi a Decano Parafrenariorum suorum volebat; eundemq. admonebat, vt mendicorum importunitatem leuiter ferret, ne quem asperioribus læderet verbis, licet vndique aduolantes immodeste instarent, atque vrgerent; quod si nummi erogantem defecissent, reliquis discedere placide iussis stipem in alium diem polliceretur. Neque minore animi propensione, & lagitate in defunctos extitit. Nam licet secunda quaque feria sacrificium Missæ pro fidelibus defunctis peragendum curaret, tamen eleemosynas eo nomine instituerat, Missasq. varijs in Ecclesijs celebrari complures iubebat. Cum primum de Cardinalis, Principisve alicuius, aut necessariorum, aut

cuius-

cuiuſpiam bene de ſe meriti obitu certior factus eſſet ſuffragia, & ſacrificia pro ijs vel per ſe, vel per alios habebat pro Collega ipſe Miſſam celebrabat. Centum aureos, quo die mater deceſſit, ad Religioſorum monaſteria in ſchedulam ſua manu relata tranſmiſit, qua pro anima genitricis ſuæ magnum Miſſarum numerum celebrarent. pro cuius etiam valetudine, dum ægrotaret, pleriſq. in Templis, Monachorumq. & Monialium clauſtris Deum, Sanctoſq. quatenus tamen expediret, eleemoſynis diſtributis orari voluit. Formulam orandi ipſe præſcripſit, & condicione adiecta orauit. Quanta eſſet animi firmitate Siluius Cardinalis Antonianus non in morte tantum matris perferenda, & dolore tolerando, ſed pridie quam illa obiret, non obſcure oſtendit. Nam cum annum ageret ſexageſimum primum ad eius cubile acceſſit, quæ quinque, & ſeptuaginta annos nata ex humanis abire feſtinabat, humiq. ipſe ad ſanctiſſimam Ieſu Chriſti crucifixi Imaginē aduolutus animam caræ matris ſolemnibus precationibus Deo conſtantiſſime commendauit. Nos elegiam in obitum illius ſcripſimus, & in Cardinalem Antonianum minime neceſſaria conſolatione vti ſumus. Omnium quidem Ordinum Religioſos quam maxime obſeruabat, tuebatur, cumq. opus eſſet, ſtudio, & facultatibus ſubleuabat. Sed præcipua quadam veneratione S. Patris Benedicti memoriam perpetuo coluit, & quo anno Cardinalis eſt factus, nihil ſibi prius faciendum putauit, quàm vt ſublacenſe venerabundus Monaſterium adiret, verſibusq. à ſe conditis exornaret. Monachos auſterioris vitæ rationem ingreſſos ſuſpiciebat, eorum religioſas domos frequentabat, ſermonibus intererat, Deumq. orabat, vt ijſdem perſeuerantiam largiretur. Tanta erga humiles Dei ſeruos beneuolentia, & obſeruantia, adeoque ipſe humili, demiſſo, minimeq. elato fuit animo, vt cum maxime Principum virorum gratia floreret, ab omnibusq. ob ingenij, eruditioniſq. pręſtantiam, & morum ſuauitatem expeteretur, magniſq. ob multiplices munerum curas occupationibus diſtineretur, nunquam pauperum ſeruorum Dei conſuetudinem intermiſerit, nunquam ſacras cæremonias, diuinaq. in templis miniſteria, quæ pleroſque ob faſtum obire pudet, deſeruerit. Nam cum alia religioſa loca frequentaret, tum præcipua quadam animi propenſione in Venerabiles Sanctæ Congregationis Oratorij Clericos ferebatur, quos Patres ſuos appellabat, vt ex

eius ad eminentiſſimum virũ Anaſtaſium Germonium epiſtolā, qui a S.D.N. Paulo V. Archiepiſcopus Tarantaſij eſt factus, ea ex eius teſtamento intelligi poteſt. Neque adultam modo Congregationem, & in hanc firmitatem exſtructo S. Mariæ in Vallicella templo eductam coluit, ſed paruis in Eccleſia S. Ioannis Florentinorum incrementis cum extolleretur, & apud ſancti Hieronymi ædem inchoata fundaretur, frequens apud eos, ter, bisve, cum minimum, ſingulis hebdomadis peccatorum ſuorum confeſſionem habebat, quotidieq. rem diuinam faciebat. Feſtiuis item diebus ſuperpelliceo indutus (vnum ex illis diceres) in Choro Veſperas ſimul canebat, Miſſaſq. ſolemnes plerumq. celebrabat. Ac niſi quid ſubiti, & impediti negotij interceſſiſſet, quotidianis eorum ſermonibus intererat, quattuorq. patribus duas horas inuicem concionantibus attente operam dabat, idque inſtitutum ad annos triginta pie, perſeueranterq. retinuit. Atque ipſe petentibus inſtanter Patribus, quamquam diu, multumq. renuiſſet, aliquando tamen exoratus de ſuperiore loco certis quibuſque diebus propoſitum ſancti Euangelij caput diſerte explicauit, populumq. ad Dei verbum audiendum certatim vndique confluentem ſententiarum grauitate, verborumq. elegantia illexit, & ad æternæ vitæ gloriam ſuauiter excitauit. Conſtituerat etiam in eorum Contubernium ſecedere, quandocunque ſuum mater obijſſet. Quod tamen conſilium ob Clementis Papę iuſſa, & Cardinalis factus neceſſario quidem, ſed ægre mutauit. Operæpretium eſt cognoſcere cum Deo agendi quotidianam eius conſuetudinem. Mane vbi experrectus eſſet; precationes in lectulo complures recitabat. E cubili ſurgens in genua procumbebat, terramq. ter exoſculabatur, & Deo immortali gratias agebat, quod in lucem ſaluus perueniſſet; eundemq. obſecrabat, vt per diem nihil, niſi quod diuinæ congruum voluntati eſſet, vnquam quæreret. Deinde horas Canonicas primam, & Tertiam, pſalmoſq. ad Miſſam præparatorios, quæq. ſequuntur ad id ſpectantia proferebat. Mox ſe reconciliaturus orabat. Quod inſtitutum nunquam omiſit. Quotidie confitebatur humi genibus incumbens, capite demiſſo, & toto corpore incuruato gemens, plorانſq. ſacerdotis abſolutionem excipiebat: minuta quæq. peccata grauia iudicabat, quod ex ſententia ſancti Gregorij diceret Nugas in ore ſacerdotis eſſe blaſphemias. De

Cardi-

Cardinalis Antoniani confitentis conſcientiæ diligenti examine, humilitate, dolore, & contritione multa teſtantur ſapientiſſimi ſacerdotes D. Theophilus Sebaſta, & Ioſephus Dominicus. Admonitus altare inſtructum eſſe, e cubiculo progrediebatur, & antequam in ſacellum ingrederetur, ſubſiſtebat, vt quicunque adeſſent; conuentumq. ſe vellent, benigne, attenteq. audiret, omnibusq. humanitate, & caritate ſatisfaciebat. Qua in re humanitatem deſiderari ſuam nunquam eſt paſſus. Quod ſi quis apud illum de ſuorum ſuperbia expoſtulaſſet, quod pridie per eòs ſtetiſſet, quominus Cardinalis adeundi copia ſibi facta fuiſſet, continuo ſuos caſtigabat, ne quid in poſterum tale accideret. Cum per ſudum liceret; præſertim Sabbato in vna ex Eccleſijs B. Mariæ dicatis ſacrum faciebat, addita Eleemoſyna, quod & in ceteris Eccleſijs ſemper fecit: Optimi rem exempli eſſe affirmabat, ſi ſæpe Cardinales publice operarentur. Tanto autem ipſe animi pio in Deum affectu quotidie ſacrificauit, vt complures vtriuſq. ſexus fideles magna veneratione mentisq. intentione ſacrificanti operam dederint, & peracto ſacrificio ad tanti Myſterij meditationem, & Domini memoriam magis, ac magis ſint excitati. Ipſe vero in reditu per viam, aut ſi domeſtico in Sacello ſacrificaſſet, in cubiculum reuerſus cum ſuis ſacerdotibus, qui cappellani vocantur Sextam, Nonamq. & reliquas de more preces abſoluebat, deinde aures ijs, quam leniſſime tradebat, qui eo quidpiam agendi cauſa conceſſiſſent, atque in horam vſque prandij negotijs conficiendis, aut Breuibus Apoſtolicis conſcribendis vacabat. Si occupationibus careret, ad librorum conſuetudinem confugiens legebat. Nunquam otioſus fuit, cum otium eſſet. Vbi per hiemem ſedendo frigus collegiſſet, a lectione ſurgens, inambulansq. tertiam Roſarij, cui ſemper deuotus fuit, precabundus partem percurrebat. Reliquum diurni officij Veſp. ras ſcilicet, Completoriumq. pomeridianis horis abſoluebat. Primaquaque menſis Dominica familiares omnes ſuos volentes quidem ab ſe communicare, & ſacroſanctam Euchariſtiam ſumere ad innocentiam adhortatus, quo liberet, Eccleſias ſalutatum dimittere conſueuerat. Cum ex ædibus in apertum relaxandi animi, & corporis exercendi gratia progredetur, non hortos, aliave amœniora Vrbis loca, ſed ſacras Baſilicas, & templa reuerentiſſime inuiſebat. Mos ei fuit, vt Nocturnam diuini officij partem ſub noctem

inchoaret, psalmos, lectionesq. distincte, clare, suauiterq. siue cum summo Pontifice, siue cum suis, alternatim prosequeretur, quotidieq. multis ab inde annis, paruum Beatæ Mariæ, & plerunque defunctorum officium adiunxit. Litanias quoque ad Sanctorum opem implorandam quotidie cum suis familiaribus priusquam cubitum concederent, iterauit. Hieme in multam noctem lucubrabat. Postremo humi prostratus peccatorum suorum veniam elatiore voce à Deo precibus petebat, orationibusq. permultis habitis quieti se tradebat. Nemini vnquam obfuit, neminem prudens læsit. A quibus ipse læsus fuisset eos, vt aliquando, cum facultas esset, vlcisceretur, adduci nunquam potuit. Iniurias dissimulauit, & magno animo pertulit. Pij Quarti Pontificis Maximi, & Caroli Cardinalis Borromæi familiares, quod tantæ maiestatis principibus ob morum candorem, suauitatemq. & ingenij, doctrinæq. miraculum esset acceptissimus, homini prorsus innocenti palam inuidere, obstare, detrahere, machinari, & moliri ea, quæ ille ferre cum minime posset, aut sponte missionem peteret, aut per iracundiam quid perpetraret, quo inhoneste mitteretur. Verebantur enim ambitionis, & auaritiæ stimulis incitati, ne præteritis amicis vetustioribus is, qui nuper in familiaritatem, & clientelam receptus esset, reditibus, & honoribus Ecclesiasticis augeretur. Ademptum denique, & ereptum sibi quidquid Siluio daretur, conquerebantur, & dolebant inuidi, & maleuoli. Horum inuidiam, si placare non posset, declinare certe conabatur. Quare vbi Cardinalis Borromæus misisset, qui Siluium accerseret, vt vna pranderet, simulauit se iam prandisse. Quod vnde hoc proficisceretur, suspicatus Borromæus, omnibus suis audientibus, ito, inquit, edic Siluio, ne cœnet solus, lautius, & splendidius mecum cœnabit. Aedes in Apostolico Palatio Siluio datas quidam ex potentioribus Principis amicis, cuius famæ parcitur, ademerat, quod diceret sibi esse necessarias. Ille nihil expostulans ad matrem migrauit. Forte accidit, vt nocte prope intempesta Princeps Siluium ad se vocandum curarit. Renunciatum est abesse. Postridie Princeps Siluium obiurgauit, quod foris aduersus edictum suum pernoctasset. Siluius iniuriam dissimulauit. Culpam in se deriuauit, excusatus maternam pietatem, apud quam noctu commoraretur. Vbi vero Pontifex ex nescio quo familiari suo cognouit aliter se rem habere, admiratus hominis patien-

patientiam, animumq. vltionis minime cupidum, ædes ampliores, sibiq. propinquiores Siluio attribuit. Si cum cerebroso iracundo, insolentive agendum esset. Tacite secum sic ratiocinabatur, mihi, & isti sapiam oportet. Pudicitia fuit tanta, vt siquæ feminæ quidpiam rogandi gratia eum adissent, rubore suffunderetur, oculisq. solo defixis ad matrem, vel cui hoc negotium dederat, eas reiecerit. Continentia quoque fuit tanta, vt Religiosissimus Pater D. Theophilus Sebasta testetur Cardinalem Antonianum, neque Corporis, neque mentis virginitatem amisse sibi videri, quantum ex diuturna eius consuetudine, & familiaritate intrinseca conijcere potuerit. Verbis eius vsus sum, & quo res sit testatior, appingam reliqua. Vitæ, inquit, puritate tanta, quoad vixit, extitit per multos annos, quibus in foro pœnitentiæ sacramentalis eius conscientiam notam habui, præter humilitatem, atque exquisitam cum simplicitate suorum defectuum accusationem exhibitam (verum fateor) vix materiam absolutionis dederit, nec lethali culpæ vnquam obnoxium agnouerim. Vitia ad tempus dissimulata, aliquando eruptura nulla vnquam in eo quisquam animaduertit, quamquam ab omnibus obseruaretur. Vixit in luce, & Principum conspectu. Aduersarios, æmulosq. habebat plurimos. Ab adolescentia ad senectam eundem vitæ tenorem seruauit. Virtutibus semper ornatus recte viuendi institutum semper retinuit. Temporum vicissitudines, rerum commutationes, spes irritas forti animo non semel est expertus. Iulij Tertij paternam caritatem breui desiderauit. Herculis Ferrariæ Ducis benignitatem paruo temporis interuallo amisit. Pium Quartum mortuum luxit, cum ab eo magna sperare iuberetur. Affulserat præmiorum spes summa Gregorio decimoquarto Pontifice maximo renunciato, sed paucis mensibus cum ipso Pontifice est extincta. Hieronymum Badesium summi ingenij adolescentem, quem ad virtutum laudem eduxerat, cum maxime floreret, extulit. Neque minore fortitudine parentum mortem tolerauit. Quod prosperiore interdum rerum cursu vteretur, Elatioris animi, gestientisq. lætitiæ signa nunquam dedit. Superbiam, fastum, arrogantiam, tamquam immanissimas feras abominatus est. Dignitatis auctoritate non ad insolentiam, & alienam despicientiam, sed ad afflictos, oppressosq. subleuandos, & bonos ornandos semper est vsus. Modestiam & ipse perpetuo coluit, & suos do-

docuit. Ostentationem vitauit, fugiendamque alijs proposuit. Multa & magna varijs in locis donaria instituit. Templa reparauit, Sacella excitauit, Rubieram, quæ templo S. Catharinæ vsui essent, quot annis mittebat quum diceret ex dotalibus fructibus debere se sponsæ suæ ornamenta præstare. de Ecclesia Montis Viridis restaurata supra scripsimus. In oppido Itri diœcesis Caietæ Ecclesiam Sancti Antonij profanos in vsus Commendatarij negligentia conuersam, & euersam exædificauit, sacroq. instrumento instruxit. Episcopo Caietæ supra quingentos aureos in reparationem Hospitalis, & Balneorum sancti Antonij impendendos transmisit. Præceptoriam sancti Antonij fundorum vectigalem sibi numquam duxit. Nam quidquid inde perciperetur, in eius Præceptoriæ sacrarum ædium restaurationem, & ornatum, in altarium cultum, in sacram suppellectilem, in eleemosynas pauperibus varijs anni temporibus, singulisq. Dominicis distribuendas, & dotandas puellas exhausit. Aiebat enim Beneficia Ecclesiastica esse sanguinem Martyrum, peccatorum Redemptionem, Piorum hominum oblationem ad cultum diuinum, sanctorumq. memoriam recolendam, & pauperum sustentationem, seq. Depositarium profitebatur.

Ex Augustini Cusani Cardinalis optimi testamento legatum quingentorum aureorum agnouit, & in Sacelli sui dotationem collocauit, eodem contulit ducentos aureos, quos ijs, qui sancti Raymundi Canonizationem procurabant, acceptos tulerat. Præter prædium Tusculanum suum quod multis ante annis dotis nomine Sacello dederat. Sacellum autem in Ecclesia, quæ cognomento noua appellatur, Sanctæ Mariæ in Vallicella, & monumentum, quo inferretur, pro facultatum tenuitate, cum priuatus esset, construxerat, vt ex eius inscriptione cognoscitur.

SILVIVS. ANTONIANVS
PRESBYTER. ROMANVS
SACELLVM. ORNAVIT. LOCVM
SEPVLTVRÆ. DELEGIT.
ANN. D. M.DLXXX.

Quod Cardinalis altero & vicesimo post anno ampliauit, varijs leuigatisq. marmoribus, picturisq. exornauit, & rebus omnibus

quæ

quæ ad Altaris cultum, sacrosanctiq. Misterij celebrationem spectant splendide comparatis. Nos Sacelli descriptionem versibus, quos ad illum de matris obitu dolentem scripsimus, sumus complexi. Ipse opus inscripsit.

SILVIVS. ANTONIANVS
S. R. E. PRESB. CARD.
SACELLVM. TRANSLATVM
DECENTIVS. ORNAVIT.
ANN. SAL. MDCI.

Sed & tribus ante Cardinalatum annis de sepulchro, & morte cogitare se diuitijs, & honoribus valere iussis rescripsit ad R. P. Iuuenalem Ancinam, qui aliquot post annis factus est salutis Episcopus, quiq. in vinea Domini laboribus fortiter exhaustis pie decessit. Antoniani Epistolæ extremum verba hæc sunt. Omnia a te siue serio agas, siue ioceris iucunda. Ego vero nec tibi, nec amico cuiquam compedes, & carcerem optem, quamuis aureos, aut auleis ornatos. Sed heus tu, de recessu cogitandum est. Mors aurem vellicat. Mihi ad Vallicellam parata est domus. Tu pro fratre ora, vt eluto eripiatur, non vt infigatur. Vale.

Hanc vitæ rationem ab adolescentia singularis Dei beneficio Siluius Antonianus B. P. Philippo Nerio Duce ingressus Cardinalium quoque perfectiorum Sirleti, Paleotti, Cusani, & Veronæ consuetudine diutius excoluit. Domesticum in primis virtutum omnium, & sanctitatis exemplar Beatum Carolum Borromæum sortitus est. Apud illum sapientissimorum cœtus virorum haberi cœptus, nihil in Philosophia reconditum, nihil in sacris libris abditum, quod in lucem, vsumq. non exprompserit, atque exposuerit. Nemo non censuit res aduersas æquo, fortiq. animo ferendas pericula intrepide subeunda, opes, honores, potentiam contemnendam Deum bonorum omnium auctorem colendum, adorandumq. Sanctos suscipiendos, inuocandosq. templa erigenda, restauranda, & exornanda. Iesu Christo Redemptori sub pauperum persona facultates impendendas ignaros erudiendos, omnibus exemplum, & auxilium præbendum. Cœtui Academiæ nomen inditum. Disputationes, quod per hiemem noctu in Vaticano haberentur, noctes Vaticanæ appellare

Ijs non interfuit modo Siluius, sed interdum præfuit, quod Academiæ Secretarius, & Princeps fuerit. Multa, & magna ex earum rerum, quas commemoraui, explicatione in vsum suum plura, & maiora ex vnius B. Borromæi castitate, temperantia, innocentia, & eximia in Deum, & proximum caritate percepit. Ex hoc fonte quæ recensuimus, deriuauit. Inde hausit, etiam Episcopos, Cardinalesq. non elingues esse oportere, sed populum sibi creditum, ore proprio ad iustitiam informare. Quod Cardinalis Antonianus in templo sancti Saluatoris in Lauro tituli sui quotannis magno cum audientium fructu fecit. a Clemente Octauo Pontifice maximo iussus in Apostolico Sacello sermonem habuit. Ex dicentis ore aureum eloquentiæ flumen effluebat. Sermo eius nitidus, elegans, vox suauis, clara, actio venusta. In oratione præsertim latina nullum verbum, quod ab Ecclesiastici consuetudine sermonis alienum esset, adhibebat. Qua in re mirifice cum sanctis Ambrosio, & Augustino sentiebat. Ego illi libellum de Diui appellatione vitanda meum facile probaui. Iudicio fuit acerrimo, quo viri plerique doctissimi in emendandis, quæ scripsissent, vsi sunt; in primisq. Augustinus Valerius Cardinalis Veronæ, & Cæsar Cardinalis Baronius. Eruditione multiplici, & rerum cognitione antiquarum cum Gentilium, tum Christianorum superiorem habuit neminem.

Opuscula scripsit complura, quæ non edidit, vt per litteras ex Tusculano mihi significauit; testaturq. vir doctrina & moribus ornatissimus Flaminius Cerasola, qui à studijs, & iuris consultationibus Antoniano fuerat, in ijs opus de stilo Ecclesiastico, & de Primatu Petri, & alia, quæ recensere, atque edere cogitabat. In Catechismo, qui ex Concilij Tridentini decreto Pij Quinti iussu editus est, complures Theologi, & diserti viri conscribendo elaborarunt. Antoniano symbolum, aut certe symboli partem explicandam obtigisse Lælius Pasqualinus vir grauissimus mihi confirmauit, quod & ipse in aduersarijs eius reperi. Fuerat quidem eius instituti, vt quamplurima scriberet, nihil fere ederet, sed Cerasolæ affirmanti credo Cardinalem Antonianum scripta sua per otium expendere, & selecta typographis imprimenda tradere decreuisse. Quod non longe abest ab ijs, quæ in hanc sententia ex Tusculano ad me scripserat. Librum de educatione Christiana, quem iussu B. Caroli Cardinalis sanctæ Praxedis scripserat, Veronæ imprimendum mandauit Au-

gustinus Valerius eiusdem Ciuitatis Episcopus, qui S. R. E. Cardinalis fuit. Scripta eius magno cum studiosorum damno adhuc supprimuntur. Propinquos, necessarios, familiares, quos penes occuluntur, oratos velim, ne optime de litteris meriti Cardinalis Antoniani monumentis posteritatem fraudent. Si litteræ Sacri Cardinalium Collegij nomine scriptæ, si Breues Apostolici, qui appellantur, in lucem prodire (vt spes est) permittentur, exemplum latine scribendi gentilismo excluso Magistri Epistolarum, qui secretarij vocantur, perfectum nanciscentur. Mitto poemata edita, quæ varij in auctorum libris sparsim sunt excusa, quæq. adolescens lusit Heroica ad Cæsarem, & de Italiæ calamitate cum alijs non impressis. Mitto Orationes de scientiarum, & eloquentiæ laudibus, quas Ferrariæ habuit, quamq. Romæ ad Pium IV. Pont. Maximum ipso die Cinerum. Mitto Epistolas, quas ad Terentium, & ad fabellas Faerni, atque ad amicos elegantissime scripsit. In vtraque enim facultate adeo excelluit, vt cum Vergilio, & Cicerone in ipsa adolescentia certare videretur. Forma fuit decora. Statura breui quidem, sed quæ non facile animaduerteretur. Corpore gracili, capillo subflauo ad senectutem vsque barba eiusdem coloris spissa, tonsa, non promissa, quæ ad tertium, & sexagesimum annum minime canescere videretur. Oculos in pueritia nigros, fulgidosq. habuit, qui acumen, celeritatemq. ingenij facile indicarent, vt ex decennali Siluij efficie cognoui, quam coloribus expressam ostendit mihi eius soror vnica Francisca, apud quam altera est effigies, quæ annum à Natiuitate Domini M. D. LVIII. in orbem notatum habet; in ea Siluius Antonianus legitur, & spectatur barbatulus. Constat sane sexdecim annos nato mentum barba conuestiri cœptum. Visum hebetiorem sub senectutem, procul semiclusis, conniuentibusq. prope oculis spectabat, longius autem si prospiciendum esset, aut obscuriore loco minutæ litteræ legendæ, Vitreos Orbiculos oculis admouebat. Nasum à summo eminentiorem, ab imo deductiorem; aures item mediocres; frontem exporrectam; dentes candidos, & firmos, qui neque distillatione vnquam, neque senio detrimentum acceperant. Vultu nunquam non tranquillo, & sereno est conspectus, & eo nomine à Clemente Pont. Max. commendatus est, alios ipse instituebat, vt eodem vultu Patronos suos adirent. Valetudine ad obeunda

munia, lucubrandumq. prospera semper est vsus. Ferrariæ tamen adolescens quartana laborauerit. Romæ item iuuenis parum abfuit, quin morbo extinctus fuerit. Narrauit mihi vir miræ pietatis, atque eruditionis Lælius Pasqualinus Siluium, simulatque conualuit, affirmasse bene secum actum fuisse, si eo tempore obijsset, quod metueret, ne in senectute pari firmitudine inigraret e vita. Anno etiam M. D. XCI. grauissime ægrotauit. Cardinaliũ Palæoti, Veronæ, Hyppoliti Aldobrandini, Cusani, aliorumq. celebritatem ad lectulum, Gregorijq. XIV. Pont. Max. benignitatẽ æger nõ desiderauit. Ingressus LXIII. ætatis annũ imminere sibi mortẽ, eo ipso anno ad Scipionẽ Aloandrum, & ad Episcopum Fundorũ scripsit. Idem cum amicis suis persæpe dixit, siue ex anni Climaterici maleficio, quem afferre necem, calamitatemq. Corporibus, animisq. consuesse veteres obseruarunt, siue illius animus id præsagiret, & ex Viso ipse accepisset. Transitus expectatio in tertium, & sexagesimum annum adeo sollicitum Cardinalem Antonianum habuit, vt in dies singulos à suis quæreret, num sponsa sua esset ornata, & domus exædificata, cum Sacellum exornari, instruiq. & sepulchrum perfici, quamprimum iuberet, idq. quotidie vrgeret, apudq. venerabilem sacerdotem Iosephum Dominicum generalem peccatorum totius vitæ confessionem, eo ipso anno instituerit, & paucis diebus absoluerit, deq. morte crebro sit loquutus. Mense igitur Iulio adulto valetudinẽ contraxit ex ingentibus curis, occupationibusq. Sedis Apostolicæ causa susceptis, meditatione præsertim grauissimarum rerum, ad quas Principis nomine rescribendum erat, noctes aliquot insomnes actæ, diesq. Breuibus Apostolicis conficiendis laboriose consumpti. Simulac decubuit confessus religiose Sacram Eucharistiam sumpsit, seq. ad iter obeundum accinxit, fortiterq. cum caloribus, & temporis, & febris maximis pugnare cœpit. Eius mensis septimo & vigesimo die testamentum condidit. Morbum lethalem, vel certe periculosum statim pronunciauit Marsilius Cagnatus medicinæ peritissimus, & per singulos dies obseruauit. Negligentia eorum notata, qui primis diebus obuiam valetudini non iuerunt. Eiusdem sententiæ fuit Rodulphus Siluestrius doctrina & medẽdi vsu præstantissimus. Faciem & vniuersum ferè corpus occuparunt maculæ quædam ardentes, quas Medici Arabes, Essaras, Romani recentiores Roso-

llam pueris peculiarem morbum appellant, febris alternis diebus redibat, sub accessionem rigor frigoris vehemens, obliuio, mentis alienatio, animi deliquium. Kal. Augusti die sancti Petri Catenis Sacro licet iteratis ardoribus exæstuaret, tamen instituti sui minime oblitus solemne familiaribus donatiuum dedit, Coquo duplum assidue ad ignem sudanti, quod cibos, & iuscula die, nocteq. languenti pararet. Clemens tantæ Maiestatis Princeps ægrum adiuit, Amplexusq. paterno affectu, & exosculatus bene sperare iussit, ratumq. se habere dixit, quidquid testamento disposuisset. Clementem Antoniani valetudo valde torsit, quod in illius virtute, scientia, sedulitate, & fide onus officij sui reclinaretur. Inualescente demum vi morbi, quem summa patientia tolerauit, consumptisq. viribus animo insurgens Deum laudabat. Iesum Christum Dominum Dei filium adorabat, Beatissimam Virginem Mariam Dei matrem, sanctos Patronos, Angelumq. custodem suppliciter inuocabat, per septem, & viginti dies acerbissime vexatus de doloribus suis parum, de familiarium vigilijs, laboribusq. in se curando multum conquestus est. Assumptionis Beatæ Mariæ festo viatico sacratissimi Corporis Christi accepto, extremaq. sancta vnctione delibutus, & à sanctissimo Papa sui Amantissimo benedictione donatus postridie migrauit ad Dominum in ædibus ad sanctum Marcum sub solis ortum xvij. Kal. Septembris MDCIII. Ad Pontificem Max. acurrerunt Petrus Paulus Ennius, & Ambrosius nuntium non iucundum asserentes, quibus inspectis Clemens quid esset diuinans fleuit. Re comperta gemitum dedit, nihil sibi accidere damnosius potuisse conquestus homines plorantes consolatus, ad curandum, ornandumq. mortui corpus dimisit. Suis præcepit, vt exequiarũ honores Cardinali defuncto quam amplissimi haberentur. Cadaueri venter exectus. Intestina inspecta, nihil indicij repertum. Pulmones tantum exsiccati, & nigricantes, fellis perpusillum apparuit. Ad corpus sacris vestibus indutum, sublimiq. toro collocatum in templo sancti Marci à Cardinalibus Defunctorum officium habitum. sub vesperum funeri opera data. Corpus elatum cæreis centum accensis præcedente Cleri pompa, prosequentibus, atratis familiaribus, & tota Pont. Max. Aula, stipantibusq. hinc inde Prætorianis militibus, & agmen, claudentibus leuis armaturæ equitibus Pontificijs. Illatum in Ecclesiam S. Mariæ in Vallicella

humatum in Sacello Natiuitatis Domini. Clemens in Consistorio obitum Cardinalis Antoniani, iacturamq. irreparabilem deplorauit. Adeuntes ad se vniuersos eius familiares benigne alloquutus est: Optimos, inquit, esse vos oportet, qui ab optimo Cardinale instituti estis, nihil igitur est, quamobrē vereamini, quin bonis omnibus iucundi sitis. Nos quæ vestris commodis opportuna esse intelligemus, quodq. petitis, libenter efficiemus. Generos sororis eius tanto casu consternatos, & ad sanctissimos pedes accidentes, dolendo pariter, & consolando subleuauit. Idem Franciscæ Antoniani Cardinalis Sorori Sportulam, quam quotidiani victus partem appellant, ex Apostolica Cella, quoad ipse vixit, præbet. & Paulus V. Pontifex Maximus continuari pari benignitate iussit. Martium Malacridam strenuum, & fidelem in arduis pro Sede Apostolica apud Polonos negotijs expertus in demortui locum Secretarium Breuium secretorum suffecit. Augustinus Valerius Cardinalis Veronæ ad Nuncium de Cardinalis Antoniani obitu allatum, neque luctum, neque planctum inhibere potuit. Iusta illi funebria quam apparatissima Veronæ fecit. Eodem officio Romę sunt functi Canonici S. Petri, Monachi S. Benedicti in templo S. Pauli, item S. Saluatoris in Lauro Tituli sui, & S. Congregationis Oratorij Patres.

Testamentum recitatum est.

HEredes instituit ex triente in gratiam Iesu Christi duodecim sanctas pauperum, & Religiosorum Sacerdotum & Virginum, puerorumq. domus. Ex altero triente vnicam sororem suam Franciscam, ex tertio familiares suos. Bibliothecam sanctæ Congregationis Oratorij Patribus legauit. Instrumentum Capellæ Cardinalitię Patriarchalibus Basilicis, Titulo suo, & Sacello suo, Ecclesijsq. quas administrauerat, distribuendū arbitrio Cardinalium Baronij, & Aldobrandini. Sororis filiabus Plautillæ, Catharinæq. earumq. coniugibus Paternam benedictionem reliquit, nepotibus autem amoris monumentum legauit pollubrum & vrceolum argēteum Triuulto Gualterio, quatuor item argentea Candelabra cum forpice emunctoria Theodoro Attio, quę omnia ipse a Cardinale Aldobrandino munificentissimo dono acceperat.

Nomina

Nomina eorum, ex quorum Commentariolis Vita Siluij Cardinalis Antoniani est Concinnata.

Episcopus Fundorum { Ioannes Baptista Comparinus.

Presbyteri Religiosissimi. { Flaminius Riccius S. Cōgregationis Oratorij Rector. D. Theophilus Sebasta. S. Andreæ Clericorum Regularium Præpositus. Iosephus Dominicus Proparocho Sancti Petri. Paulus Aemilius Petruccius.

Viri spectatæ fidei. { Petrus Paulus Ennius. Ambrosius Baccicalupus.

Ex orationibus ipsius Siluij Antoniani Ferrariæ, Romæq. habitis.

Prætermissa.

Alexander Burgius singularis eruditionis, & pietatis Episcopus Burgi S. Sepulchri narrauit mihi Siluium Antonianum Innocentio Nono Pontifice Maximo Congregationis Illustrissimæ, in qua de Reformatione apud Gabrielem Palæotum Cardinalem amplissimum agebatur, Consultorem primarium sententijs, & dicendis, & in volumina referendis iudicij, doctrinæ, atque elegantiæ specimen præbuisse. Ab eodem Burgio accepi, Siluium in ipso adolescentiæ flore castimonia, pudicitia, & pietate tanta extitisse, vt omnibus admirationi, & exemplo esset. Ipsumq. Herculem Ducem Ferrariæ potentissimum vsurpare sermonibus solitum, se, si quid a Deo obsecrationibus innocentis, castiq. cuiuspiam contenderet, ad Siluium vitæ puritate, & innocentia puerum Deo acceptum confugere consuesse. Hæc, & maiora etiam de ingenio, studio, & pietate Siluij se cognouisse Ferrariæ, in Comitatu Clementis Octaui Papæ cum esset Burgius, proxime mihi affirmauit.

Nomina eorum, ex quorum sermonibus, litteris, & libris in Cardinalis Antoniani vitam non nihil translatum est.

Franciscus Maria Cardinalis Taurusius.
Cæsar Cardinalis Baronius.
Robertus Cardinalis Bellarminus.
Ludouicus Torres Cardinalis Montis Regalis.
Alexander Burgius Episcopus Burgi S. Sepulchri.
Iuuenalis Ancina Episcopus Salutij.
F. Angelus Rocca Camers Episcopus Tagastensis Apostolici Sacrarij Præfectus.
Ioannes Matthæus Ancina Congregationis Oratorij Presbyter.
Aloysius de Ponte Canonicus Patauinus.
Arnolfus Raynalduccius ex Canonico S. Petri annos natus quattuor, & octuaginta.
Lælius Pasqualinus Canonicus S. Mariæ Maioris.
Camillus Capilupus Protonotarius Apostolicus.
Bartholomæus Riccius.
Speronus Speronius Patauinus.
Paulus Manutius.
Benedictus Varchius.
Ludouicus Casteluetrius.
Hieronymus Ruscellius.
Laurentius Frizolius.
Rudolfus Siluestrius Medicus.
Flaminius Cerasolus Sacræ Theologiæ, & V.I.D. & Subdiaconus Apostolicus.
Paulus Tegius vir doctissimus, & maxime pius.
Carolus a Basilica Petri.

Ex

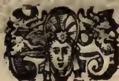
Ex Epiſtola R. P. Iuuenalis Ancinæ Congreg. Oratorij Presbyteri, qui Salutij Epiſcopus fuit, ad Siluium Antonianum Apoſtolici Cubiculi Magiſtrum.

COmpedes ſane aurei tui ſunto, inſuper & gemmei, cum & coruſcantibus gemmis plane dignum coronari caput, ne ſtellis dixerim, geras. Ego illos non pertimeſco, vt pote obſcurus homuncio dignus latebris in Vallecula degens, ſordens lucerna, & ſub modio fumigans. Tu vero ſplendens lucerna perfulgentes radios quaquauerſum euibrans, in monte iampridem Vaticano ſcilicet, mox etiam ſuper aureum Candelabrum ponenda. De receſſu quod mones, optime id quidem. Optima enim Philoſophia, mortis meditatio. Atqui ſtrenuo militi e Caſtris non excedendum Imperatoris iniuſſu. Mihi potius iſthæc relinquenda, cui totum iam pene canis perfunditur caput. Velimus, nolimus, ſeneſcimus, atque idcirco mors mihi quotidie proforibus expectanda. Vale pater mi optime, pater ſuauiſſime, pater mi dulciſſime Silui præſidium, & dulce decus meum. Oremus vterque inuicem, vt ſaluemur. Sit & Dominus tecum ſemper. Amen.

Errata ſic corrigenda.

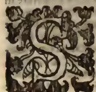
Pag.	lin.	Errata.	Correctio.
2	23	quæ	que
	27	aliquos	aliquot
3	37	Trucſeſio	Trucſe
4	16	Antiochia	Antiochiæ
5	5	máximo	Maximus
	21	quinto	quinquageſimo quinto
12	37	mouenti	monenti
18	37	plores	plures
20	6	cuiuſcunq.	cuiuſq.
	31	quærimoniæ	querimoniæ
	36	ijs	is
24	8	accepiſſent	occepiſſent
25	5	qua	quo
	18	vti	vſi
	34	factum	faſtum
26	2	ea	&
	22	ſuum	diem ſuum
31	12	ſalutis	Salutiſ
	14	extremum	extremæ
	30	ſuſcipiendcs	ſuſpiciendos
32	35	ſentents̃a	ſententiam
41	19	fuere	fruere
	20	contigerint	contigerit
44	11	crudelæ	credulæ
45	1	ſi	ſe
	17	miſereris	meeris
46	24	cauia	cauſa
	25	diuerſoriosú	diuerſoliolum
	27	ſint	ſint.
50	10	vter	vterus
	16	videre	viden
55	11	concoſſam	conceſſam
	14	intromitteret	intromittere
58	14	que	neque
59	42	noſtræ	noſtri
64	10	gradiorum	grandiorum
65	6	œcomiam	œconomicam
69	5	ſcimus	ſimus
87	23	excitari	excitati
	31	graui	graue
88	32	Procuratrix	procreatrix
103	4	tam	tania
114	36	examinati	examinari
119	24	illud quid	illud quidem
124	37	perinle	perinde
128	30	orationes	orationis
135	24	tam punitos	tam munitoq

DO:

DOCTISSIMORVM VIRORVM testimonia, & iudicium de Siluio Antoniano adolescente.

Ex Pauli Manutij ad Siluium Antonianum Epistola Ferrariam scripta.

SED videlicet, affingere veritati, vobis poetis religio non est; idq. facitis libenter, ne consuetudine intermissa, quodam modo vestra iura minuatur: me tamen, si poetice scribis, artificium tuum, sin, vt scribis, ita de me sentis, error etiam delectat. Hæc enim me tibi commendat opinio, & amorem augeat, necesse est; foris etiam, vt spero, fructum pariet. Nam meis laudibus, tuo commoti testimonio, quem excellere ingenio, florere magnorum Principum gratia constat, non pauci fortasse assentientur. Quod vtinam, id quod in meis consilijs erat summum, Ferrariæ mihi viuere, Principiq. egregio, & optimo Cardinali Hippolyto Estensi in illa nobilissima præclaris referta viris aula, operam nauare per valetudinem licuisset. Næ ego te, singulari virtute adolescentem, ita meis studijs, & officijs essem complexus, vt nemini prorsus tuorum familiarium, ne Riccio quidem ipsi, apud quem illi locum obtines, in te amando concederem. Quid, inquies, si te, depulso morbo, confirmares? Vtinam id aliquando eueniat. Sed id quidem sperare iam vix audeo. Iaceo enim nunc, & langueo miserrime, nec mihi cæli mutatio profuit, nec nouis remedijs locus est, quæ iam omnia frustra consumpsi. Vno tamen bono mea mala compensantur, quod etsi vires corporis magna ex parte, ingenium tamen qualecunque est, vis morbi minime debilitauit, aut fregit. Itaque singulis noctibus aliquid scribo, aut legenti puero aures præbeo. Sic assequar fortasse, vt qui me non vident, carentem publico, & communi luce, viuere tamen intelligant, atque ita viuere, ne quando cum alijs plane totus extinguar. Tu fuere, optime Silui, ista valetudine, & isto otio; cum illa tibi naturæ munere satis firma contigerint, hoc habeas tui Principis liberalitate vberrimum. Vale. Venetijs. MDLIIX.

Dal Capitolo settimo del modo di comporre del Ruscelli à cart. 102.

ET per non ritornare à dietro co i tempi, & con la fede, habbiamo al presente viuo, & in essere appresso i miei Illustrissimi, & Eccellentissimi Signori da Este in Ferrara M. Siluio Antoniano, il quale da già due anni al passar della Serenissima Regina di Polonia fù in Venetia con l'Illustrissimo, & Reuerendissimo Cardinale di Ferrara; & essendo ancor fanciullo, che sicuramente non arriuaua a i sedici anni, fù veduto, & vdito alla presenza di S. Maestà, & più volte in casa del detto Illustrissimo, & Reuerendissimo suo Signore, & de gli Illustrissimi, & Reuerendissimi d'Augusta, & Triuultio, & d'altri personaggi cantar sopra la lira, ò sopra il liuto, & con infinita gratia di voce, di volto, & di maniere facendone stanze d'ottaua rima all'improuiso sopra qual si voglia soggetto, che gli fusse proposto. Et non solamente le parole erano purissime della lingua conueneuoli col soggetto, non postevene alcune duramente, ò souerchie, per empir verso, ò per la rima, non solamente lo stile era alto, e bellissimo, ma ancora egli arricchiua il soggetto con tante belle sentenze, & con tante vaghezze di pensieri, & ancor mostrandoui studio, & dottrina, che de'circonstanti più ne restauano astratti, & attoniti quelli che più erano di dottrina, & di giuditio, & facendosene da ogn'vno vniuersal profetia, che se quel fanciullo haurà vita, come si deue sperare dalla gratia di Dio, che per gloria sua, & contentezza de'buoni vien dando al mondo di questi cosi diuini ingegni, egli sia per riuscire vn vero, & alto miracolo di questa età. Percioche, oltre à questa viuacissima subli-

mità d'ingegno suo naturale, si vede in lui vn grandissimo desiderio delle virtù, & vn cõtinuo studio. Et quei nostri Signori, che sono stati sempre il sostegno, & il solleuamento vero d'ogni sorte di virtù rara, & hanno fatto con questo lor patrocinio sempre tenere Ferrara per vna vera madre, & nutrice de' più chiari lumi d'Italia, non mancano di tenerlo sollecitato, & aiutato con ogni via in quel suo lodeuolissimo desiderio. Onde da già più mesi gli hanno data cura di leggere vna Lettione publica Latina.

Dall'Hercolano del Varchi à cart. 272.

ED io per me non vdij mai cosa (il quale son pur vecchio, & n'hò vdito qualch'vna) la quale più mi si facesse sentire à dentro, e più mi paresse marauigliosa, che il cantare in su la lira all'improuiso di M. Siluio Antoniano, quando venne à Firenze coll'Illustrissimo, & Eccellentissimo Principe di Ferrara Don Alfonso da Este genero del nostro Duca; dal quale fu non solo benignamente conosciuto, ma larghissimamente riconosciuto. C. Io ne hò sentito dire grandissime cose. V. credetele, che quello in quella età si giouanissima è vn mostro, è vn miracolo di natura; e si par bene, che sia stato allieuo di M. Annibale Caro, e sotto la sua disciplina creato. Et io per me, se vdito non l'hauessi, mai non harei creduto, che si fussono improuisamente potuti fare così leggiadri, & così sententiosi versi. C. Il tutto stà, se sono pensati inanzi, come molti dicono. V. Lasciateli pure dire, ch'egli non canta mai, che non voglia, che gli sia dato il tema da altri. Et io gli lo diedi due volte, e amendue vna in terza rima, e l'altra in ottaua disse tutto quello, che in sù la materia postagli parue à me, che dire non solo si douesse, ma si potesse con gratiosissima maniera, e modestissima gratia. C. Diogli conceda lunga, & felicissima vita. &c.

Dalle correttioni del Casteluetro contra l'Hercolano del Varchi à carte 24.

ANcora lo commenda come colui, che habbia sotto la sua dottrina formato, & alleuato vn miracoloso Mostro di natura Siluio Antoniano, il quale sprouedutamente, in così tenera età fà versi molti in numero, & rari in bontà di qualunque materia gli sia proposta. Et certo non è leggiera commendatione questa, che si come da' frutti, se sono buoni, si conosce il maestro essere valente. Ma non sarà persona così grossa, & credula, a cui il Varco dia ad intendere, che Siluio Antoniano habbia impresa dall'insegnamento, ò imparato dall'essempio d'Annibale Caro questa marauigliosa arte del verseggiare bene, & di rimare sprouedutamente d'ogni cosa messagli innanzi &c.

Et poco sotto.

Perche se il Varco il vuole commendare da questa parte, mostri altri discepoli, che rappresentino meglio la costui natura, e'l magisterio, che Siluio Antoniano.

Et à cart. 25.

Hora parrebbe, se stesse bene à me parlare di me non in male, che qui io dicessi, che quel medesimo Lilio Gregorio Giraldo nomina, & celebra me in quel libro, che scrisse de' poeti Latini del suo temporale non pur critico, mà poeta ancora, & che Siluio Antoniano, il quale quasi ogni giorno, mentre che io stetti in Ferrara, doue stetti molti mesi, era con esso meco, può hauere imparata più tosto la prestezza del comporre, se imparare si può da alcuno, da me, che dal Caro.

PRAECEDENTIVM LOCORVM versio ex lingua Etrusca in Latinam.

Ex Ruscelij capite septimo Methodi componendi fol. 102.

ET ne retro temporibus, ac credulitate voluamur, viuit hodie inque hominum ore, & aula Illustrissimorum, & Excellentissimorum Estensium Principum Ferrariæ degit SILVIVS ANTONIANVS: qui duobus ab hinc annis in transitu Serenissimæ Poloniæ Reginæ Venetias in Comitatu Illustrissimi, & Reuerendissimi Cardinalis Ferrariensis venit: qui cum ætate adolescentulus esset, sextum decimum enim vitæ annum nondum attigerat, tum in conspectu Poloniæ Reginæ, tum alibi alias in Aula Illustrissimi, & Reuerendissimi Mecenatis sui, nec non Illustrissimorum, & Reuerendiss. S. R. E. Cardinalium Augustani, & Triuultij, aliorumq. Principum lyram, aut testudinem tanta vocis ac modulationis venustate pulsauit, vt magnam sui in animis hominum admirationem, amoremq. reliquerit: accedente præsertim ex temporali versificandi facultate, qua octauos Rythmos in omni argumento sibi nec opinanti proposito elegantissime profundebat. Nec verbis tantum cultis, rarioribusq. & rei de qua tractabatur aptis, & accommodatis vtebatur; nullum rythmi gratia verbulum aut durius, aut superfluens explendi versus causa subnectens. Nec stilus tantum plebeio ac vulgari illo cultior, venustiorq. admirationi erat, verum etiam oblatam argumenti materiam tot pulcherrimis sententijs, tantaq. cogitationum illecebra decorabat, maximum hinc ingenij sui ornamentum, inde exornatam doctrinæ studijs indolem ostentans, vt quo spectatorum quisq. maiore eruditione, ac iudicandi acrimonia præditus erat, eo penitus elegantissimas, & Rythmorum eius virtutes, & diuinos nobilissimi ingenij fructus melius cognosceret. Vnde communi maximorum hominum suffragio in hanc sententiam obitum fore, si Deo fauente (qui ad maiorem sui laudem bonorumq. solatium talia nonnunquam ingenia mundo impartitur) longioris vitæ vsum impetrare possit, vt in isto adolesceutulo VERVM ALTVMQVE SAECVLI HVIVS MIRACVLVM conspiciatur. Namque præter sublimes atque illustres argutissimi ingenij opes alias longe maiores inexhausto virtutis studio perpetuaq. diligentia sibi comparaturus est. Quare Excellentissimi D. D. Nostri, qui præsidium semper & dulce decus ijs fuere, quorum industria & ingenium inter mortales poterat esse illustris, ac generosa illa liberalitate effecerunt, vt FERRARIA vera parens, & nutricula præstantissimorum Italiæ luminum audierit, nequaquam tam insigni virtuti deesse voluerunt, omniq. ope ac subsidio, tam laudabile eius institutum prouehere, & confirmare inceperunt. Vnde effectum est, vt auctores Latinæ linguæ nobiliores è celsiore loco in Gymnasio Academico interpretandi prouinciam illi assignauerint.

Ex Herculano Varchij fol. 272.

EGo vero quantum ad me attinet nihil vnquam audiendo accepi (affectæ tamen ætatis sum, & plurima his auribus excepi) quod magis me mihi subriperet, & maiorem mihi admirationem concitaret quam extemporanee ad lyram, Ode SILVII ANTONIANI, cum is Florentiam in comitatu Illustrissimi, & Excellentissimi Principis Ferrariæ Alphonsi Estensis Generi Ducis nostri peruenisset, a quo non tantum benigne agnitum, verum etiam liberaliter habitus fuerit, multa etiam fando de ipso audiui, quæ magna mihi & admiranda videntur; hoc mihi credas velim illum in tenera illa ætate monstrum, & naturæ miraculum recte appellari posse, & vero facile ex Anibalis Cari disciplina talem prodijsse tantiq. viri virtutem spirare omnibus apparet. Ego quidem nisi præsens audiuissem, vix fidem adhiberem versiculos extemporales tam lepidos, ac gnomicos fieri vlla arte posse. Hic tamen aliqua difficultas oritur dubitandi num præmeditatos habeat, vt plurimorum fert opinio. Opinentur isti, quod velint, nunquam ad cantus accingitur, quin arbitrarium argumentum

extemplo a quouis accipiat. Ipsemet duabus vicibus iterum atque iterum vnum Tertiæ, (quod vocant rimæ) argumentum, aliudq. Octauæ suppeditaui, in quo tam eleganter, & venuste lusit, vt quidquid in illam rem dici possit, gratissimo decore, & iucundissima venere statim effunderet. Deus Opt. Max. longa illum vita, ac felice frui patiatur &c.

Ex Casteluetri in Herculanum Varchij animaduersionibus fol. 24.

EX hac etiam parte commendat Anibalem Carum, quasi is ipse sit, qui sub disciplina sua instituerit, & omnibus artis præceptis instruxerit, magnum illud naturæ miraculum SILVIVM ANTONIANVM, qui è vestigio in tam imbecilla ætate versus non ante meditatos, & numero copiosos, & elegantia commendabiles in quolibet proposito argumento concinnat. Nec quidem leuis ista commendatio est. Nam ex optimæ frugis discipulis magistri industria, & præstantia dignoscitur. Neminem tamen tam obtusæ crudelæ q. mentis futurũ existimo, qui sibi a Varchio persuaderi patiatur SILVIVM ANTONIANVM institutione Anibalis Cari, aut exemplo tantum in versificandi artificio progressus fecisse, vt quamlibet obiectam sibi rem ex temporali poesi vestire, & condecorare possit &c.

Et paulo post.

QVamobrem si Varchius illum hac ratione commendabilem nobis reddere conatur alios in medium Cari alumnos producat, qui melius ANTONIANO illius ingenium, ac magisterium ostenteut &c.

Et fol. 25.

NVnc mihi non abs re videretur, si liceret non indeterius de se ipso loqui, si hic subijcerem illum ipsum Lilium Gregorium Giraldum me non Criticum tantum, sed poetam etiam appellare & celebrare, in illo libro, quem de poetis Latinis sui temporis inscripsit, SILVIVM quoq. ANTONIANVM, cui fere quotidiana mecum dum Ferrariæ commoraret familiaritas intercedebat, a me potius illam versificandi promptitudinem si ab alicuius institutione ea peti potuit, quam a Caro didicisse.

Bartholomæus Riccius Io. Antonio Locatellio S. D.

CVm Siluius Antonianus in humanioribus studijs cum eruditione, tum etiam iudicio sit adolescens, qui in ijs æquales paucos pares, in illo vero neminem habeat superiorem, si illum non plurimum diligam, litteris iniuriam facere videar. Verum si horum nihil vnquam attigisset, neque litteram nouisset; quoniam tamen ijs moribus, atque ea vitæ integritate, quæ ab improbis etiam hominibus suapte virtute laudatur, præditus est, facere non possem, quin eum carissimum haberem, atque eius causa omnia vellem. nunc vero cum hæc omnia simul vna in eo excellant, atque ita, vt vtrum ars, vnde studia, & litteræ emanarunt, an recte agendi a natura instituta ratio antecellat, satis constitui non possit: quando æque vtrunque in eo ad suam summam peruenit, vt quem studia prudentissimum reddant, vitæ vero sanctior ratio in probatissimis viris collocet; impius sim; si huic primas, & secundas, & tertias in amore non deferam. Sed his etiam accedit, quod propter communia studia, atque summam meam erga illum beneuolentiam in amore mecum mutuum facit, propter autem ætatem, me eundem, vt grandiorem natu, summo etiam honore prosequitur; qua eius in me ingenua reuerentia non iam illum cæteris in amore præferre debeo; sed eum quantum me ipsum amare cogor. Video te expectare, quorsum tam vehemens epistolæ initium, atque multiplex amici commendatio spectet. Scito igitur, nouo illo bello exorto docendi publicam disciplinam apud nos totam sublatam esse: malo enim hoc fato, non solum arma nobis in manus sumpta sunt, sed libri etiam ex manibus exciderunt, pro quo vno publico incommodo multis magnum detrimentum, Syluio vero maxima calamitas iniecit, cui Madius Philosophus, a quo paterne in Philosophiæ præceptis instituebatur, ereptus est; qui cum cæteris qui in nostro Gymnasio publice docebant, dimissus est. Sed aliorum melior conditio, qui ad

alienos doctores aut Patauium, aut Bononiam, aut quouis alio si conferre potuere. Huic vni omnes hæ uiæ præclusæ fuere, neque hoc ex ulla rei tenuitate, quem amici nunquam deseruissent, sed ne ab Hercule Principe suo, vel tantum pedem discederet. Sed Deus Opt. Max. qui suis optime consulit, te quasi dedita opera per hoc tempus nobiscum esse voluit; a quo id si non publici, saltem priuati muneris habere posset. Audio enim te tua sponte illi obtulisse quicquid, quod multum est, in te eius facultatis inest, id omne cum illo ad constitutam horam domi tuæ fideliter esse communicaturum. Quod vt ego intellexi, manus in cœlum sustuli; Deo gratias egi, qui suos prorsus non desereret. Tibi vero, quem iam multo ante a meo Braschio magis amare non poteram, plurimum debere cœpi. Verum si ad tuum istum animum mea commendatione quicquam amplius accesserit; quod erit si non solum susceptam partem fideliter illi explicueris, sed quam viam in ijs studijs cum minus ancipitem, tum etiam breuiorem insistere debeat, tam illi familiariter commostrabis: multi enim, vt magnos in tuis studijs progressus fecerint, interdum se postea tamen in illis magis errasse, quam didicisse animaduertunt, atque in caput iterum redire, aliamq. de integro viam inire coguntur. Hoc inquam, si a te amplius habebimus, me nihil, quod tua causa posthac nolim polliceor habiturum: quin molestum erit, non eam mihi remunerandi facultatem dari, quam ego cuperem, & ipse mererem. Si quid tamen mea, ne quid dicam de eius diuinis, scripta vnquam valuerint, non minima ex parte ea tibi polliceor valitura. Vale.

B. R. Siluio Antoniano S. D.

SAtis tibi Silui, superq. esse potuit, quod summus poeta natus esses; qui cum Heröum res præclare gestas eo versu caneres (ne quid nunc dicam de ijs, quos Italica lingua de quaque re, quæ tibi proposita sit extempore vel optimos facis) vt eas ipsas, vt gererentur, ante oculos proponere videaris: tum etiam cuiusque generis amores variè deplores, neque in sacris Deorum pari cum dignitate non ludas: nisi alteram etiam laudem, qua ex oratorio dicendi genere comparatur tibi tam feliciter vendicares. Tuæ orationi, quam de scientiarum laudibus ad maiorem vrbis ædem habuisti, interfui, quam pro rei magnitudine ita perorasti, vt paucis omnia non solum percurrisse, sed etiam ample pertractasse mihi sis visus: idq. eo, quo alia aliam pars aptissime sequeretur, ordine, & filo. Dictione item, quæ veterum tuorum, actione vero, quæ etiam recentiorum esse agnoscitur, etiam maxime laudatur. Vt mea sententia id iam sis adeptus adolescens, quod vix pauci senes sunt assecuti: vt in vtroque dicendi genere æque plurimum valeas. Perge modo (vt facis) in vtroque stylum tuum exercere, & mihi crede breui fore, vt in vtro plus laudis homines tibi attribuant, incertum habeant, atque in te finem quærendi faciant: qui ex veteribus optime simul caneret, ac splendide, atque copiose diceret, nullum æque vnquam fuisse. Vale.

B. R. Siluio Antoniano S. D.

QVando eodem die te Princeps noster duplici munere affecit, ego quoque nunc tibi dupliciter gratulabor; atque vtro magis, haud scio; an ex sexaginta illa annua pensione tibi constituta, an ex ea publice interpretandi extraordinaria prouincia. Nam quod ad pensionem, illa quidem ad commodum tuum maxime confert: sed in ijs bonis tamen adnumeratur, quæ fortunæ attribuuntur. Interpretandi vero munus multo quidem est nobilius, sed vereor, ne tuis interioribus studijs incommode acciderit. Illud enim tempus, quod huic parti dabis tuis auditoribus, quidquid id sit, explicandum, id totum de tuis optimis studijs detraxeris. Huc accedit, quod dictionis elegantiæ, qua vna maxime delectaris quamq. nihil omittis, vt assequaris; ea loquendi ratio plurimum est obfutura. Nam cum latine (vt fit) in explicandi cursu fereris, multa sæpe tibi deficient. Plura etiam non statim, nec suo tempore succurrent propria verba; tum ne hærere videaris, non solum impropria, aut minus culta, sed interdum etiam barbara, ac quicquid in buccam venerit, arripies. Qua vna re nihil est, quod eloquentiæ perniciosius accidere, nihil quod magis eam

conta-

contaminare possit. Nam cum id sæpius feceris, quod sæpissime est faciendum, non solum id, vt vitium, vitare studebis, sed in ceterorum morem lapsus, satis tibi esse præstatum excusabis, si ab auditoribus tuis intelligaris. Atque ita dum ceterorum commodo studebis, in tuis pessime delinques. At qua in re? quæ in sermone, quæ in scriptis, quæ de mi, quæ foris, quæ nunc, quæ multos etiam in annos gloriæ tuæ sit egregie obstutura. Quare meum consilium est, si omnino docendum est, ne multis id facias: sed vt breui auctoris sensum explices. in multis enim, vt in vitiosam istam loquendi rationem incidas, necesse est, quando nondum id eo modo facere potes, quo iis facere licet, qui iam pridem in optimo dicendi genere constituti sunt, atque dicendi vsum optime callent: qui cum etiam subito ad dicendum veniunt, nescio quid ex eo, quod cogitate egregie faciunt, afferre videntur: ac quasi nauis illa faciant, quæ plenis velis feratur; quibus etiam deductis, non nihil tamen prioris incitationis ad aliquantum spatium retinere videtur. Sed hoc mihi eo minus molestum est, quo id tibi est rarius faciendum. Nam si quotidie in eo dicendi genere tuo stilo abutereris, prorsus actum esset de tuo illo politiori scribendi modo: nunc vero non vereor, quin multorum dierum cogitata scriptio per paucorum dierum interpretationem sit valde superatura. Vale.

B. R. Siluio Antoniano S. D.

SI tibi libebit, aut etiam commodum erit, cupio, vt cum vrbanissimo, ne dicam nunc cum doctissimo Madio nostro, ac Fuschinio optimo viro, mecum ad meam Villulam in Quartiano. VII. Id. Iun. sitis, quem diem lætitia magis, quam vino pleni, risu, ac iocis traducemus. Cui diei, si vobis per vestras vrbanas actiones licebit, tum etiam, qui sequitur diem, adiungemus. Distat locus ab vrbe sex millia passuum, vna hora matutina, plus minus, iter illud commodissime Cisio conficiemus. In reditu vero in Beriguardum loci regij visendi causa facilis erit declinatio. Nolo id ante, ne ex amplissimo loco cum in humilem diuersorio-sum postea venissetis, vobis quasi a splendidissimo sole in partium candelæ lumen oculos coniecisse videremini. Expecto, vt rescribas quam libenter hanc nostram inuitationem accipias, nam de ceteris non dubito, quin mihi gratiam hanc læto, atque alacri animo facile sitis facturi. Vale.

B. R. Siluio Antoniano S. D.

VIdes Sylui, quæ cœli in nos inclementia exorta sit. Nobis nubes vndique cœlum obnubunt: creberrimus imber toto effluit cælo, vt mox lutulentissima futura sit via, nisi tu lyram sumas, atque Apollinem tuum exores, vt sudum saltem reducat. Nostri risus, nostri ioci villici, vel omnibus vrbanis suauiores nobis sunt erepti, atque prope ex ore ipso euulsi. Si vero id non impetras, nihil est cur barbiton in parietem non illidas, atque etiam fias ad Bacchum transfuga: aut illi miniteris (cum precibus non obtineas) te postea omnia eius scelera palam in Vrbibus, in publicis locis ad eius lyram esse diuulgaturum. Sed non negabit, modo te ad preces accingas. Vale.

B. R. Siluio Antoniano S. D.

DIj isti malæ tempestati omnia mala dent: quando ipsa me peius afficere non potuit. Non poterat in tertium, vel saltem in posterum diem hæc cœli improbitas differri? Russet postea cœlum ipsum; nihil fecissem. Sed quæ mea bona fortuna est, credo quicquid imbris aquarius per totam æstatem terris demittere, quicquid vêtorum Aeolus effundere debuit, id totum in vnam superiorem noctem, atque continenter in hunc diem coegisse, atque effudisse. Dij boni quid hoc fuit iniquitatis? Aut quid ego tam impie aduersus vos egi, quem tanta iniuria afficeretis? At pessimus omnium hominum in ceteris rebus fuerim, nefarie

farie omnia egerim, omnium scelerum fuerim affinis; certe hac vna re nulla castior, nulla integrior agi potuit. Optimum Philosophum, sanctissimum Poetam, æquissimum Iurisconsultum ad meam villulam in Quartisano. VII. Id. Iun. animi gratia inuitaram; præiueram pridie eius diei vesperi, omnibus tamen prius in Vrbe, quæ ad iter illud eis accidebat, constitutis; vt ibi quoque haud imparatus illos postridie mane acciperem. Hactenus læta omnia: cum ecce tibi tota nocte illa, quæ constitutum diem præcedebat, totum cælum densissimis nubibus subito corripitur: ac ventis primum, deinde imbribus ita conturbatur, vt corruere videretur. Quod vt sensi (sensi enim statim) nihilominus quam cælum, ipse omnino commotus sum. Ad vnum quoque nouum venti flatum grauiter angebar: totus etiam imber in me vel in lecto cubantem irruere videbatur. Me tamen vt melius poteram, sustinebam; sperans ad nascentem solem vtrumque cessaturum. Surgo è lecto sub ipsum diem, quando sub solem dicere non possum; circumspicio, nusquam spes fore melius ostentatur; nusquam Auroræ albor, nulla sidera, nox omnia densissima, creberrimus imber. Neque tamen etiam dum despero, media me æstas, meaq. integritas consolatur, vt partim ventus, partim sol nubes illas discutiat, cesset imber, serenum inducatur. Sed frustra omnia: pergit, vt cœperat inclementius imber: ventus vsq in sextam diei horam acrius ingruit. Tum tota spe excidi, totoq. animo cócidi: quicquid enim reliqui mansit, totum fuit desperatio: atque in cæli inclementiam illam verba aspera. Quod si integritatis meæ nullam (de more suo) rationem habere noluit, saltem Madij optimi Philosophi, hoc est viri sanctissimi, Siluij adolescentis Apollinis filij, Fuschini omnium integerrimi aliquam habere potuit. Sed nunc plane perspicio, quantum mihi fortuna aduersetur: vt apud eam plus mei solius odium, quam eorum omnium bonitas valuerit. Vtinam Silui mihi tuus ille diuinus spiritus, vel vnum tantum diem concederetur, efficerem probe, vt hoc haud inultum abstulisse minime lætaretur. Quod ego eo securius facerem, quo iam ab ea nihil grauius accipere, neque nouum ei iniuriæ locum dare possim. Neque tibi tamen suadeo, vt meam istam vicem doleas, atque gratissimus hoc officium mihi præstes. Nollem enim mea causa illam in te acerbius insurgere. Valde enim est mala bestia, quæ cornu, quæ dente, quæ pedibus ferit. Quin si me audias, tam tuis versibus nobis lenire studebis, atque omnibus precibus rogabis, ne posthac, cum iterum hoc ipsum constituerimus tam aduersa, atque ingrata sit, tibi soli vnum illud iter feliciter concedat. Vale.

B. R. Siluio Antoniano S. D.

IAm mihi nullum locum posthac periculo vacuum video, quando in lecto valens, dormiens, pene oppressus sum. Nosti pomum (quod dicunt) ligneum, vnde lecti tentorium pendet, illud veteri funiculo, quo, vt vsus ferebat, aut tollebatur, aut demittebatur, diffracto mihi in alterum armum (in latus enim dormiebam) grauiter decidit, vt videas hominum conditionem. Sed bono tamen fato factum est, ne mihi in caput decideret. Totum enim illud mihi, quod eius pondus erat, contriuisset. Cum ita latus offendisset, vt etiam post vigesimum diem inter eundum non nihil sentiam. Quod vero ipse non solum prorsus quartana careas, sed omnem etiam grauedinem a te remoueris, valde gratulor. Quare etiam commode poteris animi causa huc ad me te conferre, vbi latius quantum tibi videbitur, commoraberis. Neque est quod quicquam a ligneis malis metuas: magis, rosea, quæ hic sunt hoc anno pulcherrima, nostris manibus colligemus. Ferreis enim vncis ab altero capite in terebræ morem præacutis, in trabe immisis annulo item ferreo, nullo funiculo, vt tentoria appenderentur, curaui. Vale, ex meo Quartisano.

B. R. Siluio Antoniano S. D.

PEdes sum, Camillus ægrotat, cælum æstu ardet, via longa est, rei familiaris cura me sibi totum postulat, his multis, ac maximis impedimentis te his diebus ægrotantem non visi. Nunc te hoc, quo commodius possum, modo viso, atque rogo, non vt mihi ignoscas, qui

nihil

nihil admisi, neque vt valetudinem tuam cures, qui tua sponte id facis; sed vt conualueris, per istos æstus, vt parumper tua studia, illa inquam feueriora studia, non hæc humaniora, seponas, genioq atque lyræ tuæ tantum indulgeas. Hospes hic est Bononiensis Bolognetius mirificus adolescens; qui te ad lyram canentem audiendi miro desiderio tenetur: hanc si illi gratiam facere posses, & te, & optimo adolescente, qui haud scio, an huc ea tantum causa accesserit, dignissimum faceres. Poetæ, ac XL. viri filius est, neque etiam ipse cum infans, tum etiam a tuis musis alienus. Si te reuiserit, reuiset omnino, ac febris, vt audio, prorsus abierit, rem eleganter, vt facere soles, in sermonem induces, atque ita belle lyram posces. Atque aliquid; vel etiam de eius laudibus ad eam ages. Interim vale.

B. R. Siluio Antoniano S. D.

Legi tuas litteras; sed quid ego dico legisse me? ceterorum enim leguntur, tuis vero ita afficior, vt nihil suauius sentiam. His vero omni voluptate suffusus sum; neque id iniuria: nam qua ego dicendi elegantia maxime delector, eius ex totæ refertæ erant, vt cum eas legerem, me non legere, sed omni voluptate frui viderer. O te vndique felicem Silui, qui tecum ab ortu tantum ingenium extulisti, atque ad omnia nobiliora studia facillime percipienda, & factus, & natus es. Tu in versibus pangendis, siue id subito, de quaq. materia, quæ tibi proposita sit ad dicendum, omnes qui te audiunt, summa afficis admiratione, siue eos meditate scribis summo eosdem stupore comples. In solutiore præterea oratione quis te facilior? quis compositior? quis comptior; atque elegantior legitur? vereor ne me, quæ tua est ingenuitas, hoc auribus tuis dare putes, atque hæc magis, quia in te esse cuperem, quam quod ita sit, hæc ad te scribere, te equidem tantum amo Silui, idque tuis virtutibus, quantum quisquam alius, aut etiam quemquam alium. Sed ea tamen beneuolentia nihil impedior, quo minus, si quid secus in te sit, videre possim, aut adducor vt ei, quam par est, atque etiam facere debeam, quicquam amplius in te laudando obsequar. Quid autem ad ætatem? nunquid hoc quoque falso tibi dare videbor? Certe cum duo de viginti annos attigeris, summum ætatis tuæ attigeris. Quo breuissimo spatio alij fari incipiunt. Tu vero & splendide loqui, & numerose canere didicisti. Vt vere ego illud de te, quod de Vergilio adolescente dictum circumfertur, vsurpare possim. Salue scilicet, Silui magnæ spes altera Romæ. Tametsi illud altera in te mihi duplex verius efficere possum. Qui in poetica facultate iam Maroni adolescenti propius accedere, in dicendo vero Ciceroni etiam grandiusculo optime respondere videaris. Vt nihil dubitem, cum par ætas, ac studium accesserit, quin vtrique proxime accedas. In quo vero de me quæris, vt te doceam, qua ratione in posterior i verseris, ac quam ex eo tibi ad propositam benedicendi rationem suppellectilem comparare possis. Equidem Silui cum hæc duo tibi præcepero, vt in Cicerone lectionem tuam contineas; atque in eo dieq. noctuq. verseris: lectioni vero scriptionem assiduam vt adiungas, omnia, quæ ad hanc postulationem pertinent, tibi præcepero. Siquidem ex lectione verborum delectum, in eloquentia tribuunt. Locutionem deinde, videlicet, vt quæq. acquoquo modo splendide, copiose, humiliter, grauiter, atque cum dignitate dicantur, inde quoque assequere. Cum vero non postrema laus sit in oratione, numerose dicere. Idq. aurium iudicio maxime comprobetur. Si eas in vnius Ciceronis lectione attriueris, qui fieri poterit, vt in tua scriptione illas postea non sequaris, atque ad earum quasi harmoniam non concinne scribas. Nam si tibi quoties numerum seruare voles, ad pedum rationem recurrendum sit, atque cur magis breui, quam longa syllaba vtaris, ex arte ipsa erit quærendum, nimis nisi infinitum longum laborem tibi constitueris. Perindeq. facies atque ille, qui formæ litterarum ignarus, scribat. Cui ad earum singularium formam effingendam, semper ad eam reperiendam, erit recurrendum. Quod is non faciet, qui eas frequentissimo vsu, mente, atque animo comprehenderit. Si quid tamen ex tua lectione in tuum codicem ad præsentiorem memoriam transcribere voles, vt qui ex pretiosissimis gemmis quasdam præstantiores deligas; quas postea, cum vsus poscet, in orationem tuam illiges; quarum micantibus radijs ea illustrior, ac splendidior fiat, id in primis, cum in verborum, tum in sententiarum figuris seruari poterit. Pari item ratione, si in translatis feceris, haud ob re feceris. In vna

vero locutionis ratione semper attentior eris. Vt si nouum apparatum inde tibi constituas, non admodum improbem. At vno tuo, ne mihi frustra summum laborem sumam, facile possum acquiescere. At mihi crede, multo magis vnum tuum, quam centum alienos, apparatum tibi esse profuturum. Quidam item sunt dicendi modi, qui per se nituntur: quiq. eodem modo semper proferuntur. Vt soluendo non esse. Dedita opera. Siue de industria. Quo iure, quaque iniuria. Tertio quoq. verbo. Quaq. versus. Aliud alias. Mutatis equis ad celeritatem. Ad verbum. De improuiso. Vt nunc est. Quantum in me est. Tantum abesse vt. & alij innumerabiles. Qui si in vnũ locum conferantur, ac postea legendo, vel percurrantur, istud tuum studium non nihil ornabunt. Sed hæc, & reliqua eius generis minuta sunt. Quæq. vel nullo negotio adinueniri possunt. In scriptione vero, quæ in distributione nostra pars erat altera, hoc studij ponendum erit. Vt assidue scribas, rescribas, deleas quæ scripseris, meliora reponas, in eandem sententiam non eodem modo stilum tuum exerceas. Quando Cicero affirmat stilum esse optimum dicendi magistrum, atque effectorem. Sed quemadmodum ex vno Cicerone omnem verborum delectum, ceteraq. quæ orationem tuam illustrabunt, ita ab eodem scribendi exemplum tibi sumendum erit. Vt hunc tibi tantum proponas; cuius non solum lingua loqui, sed ad eius etiam imitationem tua sensa exponere videatis. Hæc pauca, vt vides, quæ tamen multa sunt, cum tuæ optimæ naturæ adiunxeris, nihil diffido, quin breui sentias, te quicquid vis in dicendo consequi posse. Tametsi in eo iam tam longos progressus fecisti, vt parum viæ ad eum finem tibi relinquatur. Quam ego tibi, vt tuo isti desiderio magis satisfacerem, quam quod quicquam meis præceptis ipse indigeres, hoc modo perbenigne demonstraui. Cetera si quæ sunt alia ad illud iter conficiendum, ea ipse per te facile animaduertes, atque deprehendes. Vale.

B. R. Siluio Antoniano S.D.

ALtera, & vigesima (vt nostri dicunt) eius diei, quo Ferraria discesseram, hora Bononiam perueni, ea Cisij commoditate, quæ esse potest in publico: viæ autem facilitate, quæ ex superioribus imbribus orbitis ad rotarum asses effossis, atque etiam lamis veteribus plena esset, quæq. postea glebis vento, & sole obduruisset. Sed id multo grauius, quod meorum quadraginta virum nullum in Vrbe offendi. Cuspius Romæ Legatus adhuc tenebatur. Gislerius, Bolognetius, Elefantutius ruri cum familijs per hæc temperatissima autumni tempora sese oblectabant. Paleotius Carafio Cardinali Venetias occurrerat, vt plane hospes esse videar. De cubiculo præter hospitem, non autem hospitam satis bonum virum, nihil ad meam ad Gandulfium descriptionem: quin eius fenestræ ita se in cælum tollunt, vt scalis ad eas aperiendas mihi opus sit. Rides, per tam male, nisi ita est. Sed non apud hunc sum diutius commoraturus. De impressoribus, (vt dicunt) quia litteris optime parati sunt, ij ab operis peius imparati esse non possent. Qui vero contra ab his optime, ab illis pessime sunt comparati, vt quid acturus sim, non satis constituam. Si possem hinc hoc, illud autem ab illo, quod opus esset mutuari, sperarem aliquid confici posse. Dabo tamen omnem operam, ne huc frustra venisse videar. Sed iterum rideas licet. Dum hæc scribo ante lucem ad lumen; ecce tibi pistor, qui nostri vici panes coquit. Ostium more suo pultat. Non sentitur. Iterum grauius repultat, frustra tertio, ac sæpius iratus vehementiores, atque crebriores ictus ingeminat. Omnes mortui sunt. Tum ego scriptione missa ad ostium accedo. Quis, inquam, tam insolenter fores has infringit? Pistor, ille inquit, qui iubeo istas mulieres panes conficere; tum isti ostium aperio, vt is suo cum illis perfungatur officio. Ingreditur, vocat, clamat, vociferat. Sepultæ sunt mulieres. Tandem ex inferiori ædium parte, credo ex cella vinaria, vox emittitur absurdissima, se facturas. Vt videas, cui mihi in hac mea hospitalitate deseruiendum sit. In vicinia autem est muliercula mente capta, altera Gabriella nostra, quæ noctu, quæ interdiu, insanis clamoribus totam complet viciniam. Sed quid expecto'n te? an non? si me amas, si res tua, si principis benignitas fert, te te octo saltem dies Ferrariensibus subtrahas, atque ad nos Bononiam pusillas Venetias, aduola. Crede mihi Vrbem hanc vnam omnium esse commodissimam, ciuium vero animos omnium hominum humanissimos, atque in hospitibus accipiendis benignissimos. Vale. Bononiæ. id. Octob. MDLVII.

B.R. Siluio Antoniano S.D.

MOnstrum horrendum, ingens. Ain tu musas virgines tibi adolescentulo vitium obtulisse? atque ex eo compressu heroum filium natum? Multiplex medius fidius portentum, mulieres castissimas cum viro coiuisse, atque eum concepisse, ac peperisse. Id mihi illi Catonis simile est visum. Cum nescio quis prodigium esse diceret, quod mures per noctem mane discessuro soleas corrosissent, neque propterea illi tuto esse discedendum. Minime, inquit ille, id quidem prodigium fuisset, si soleæ mures corrosissent. O elegantissimas musas, quæ cum tam eleganti adolescentulo coiuistis, atque ex eo talem partum suscepistis. Ignosco vobis vestram istam libidinem; imo vero vos rogo, vt tam sæpius repetatis, atque Iouis patris vestri cum Alcumena concubitus imitemini. Concludite diem inter duas noctes ac vestros Hercules; vos quoq. progignite: quando vobis nullus vter est gerendus, neque ad vestros partus vlla vocanda est Lucina. Sed ad partum tuum redeo. Dijs gratias ago, qui ne abortum faceres prouiderunt, aut ne, vt montes, murem pareres, effecere: tametsi hoc Principum est, non autem tenuiorum virorum. Sed quid, si ipse musas compressisses? Credo, singulæ singulos Apollines peperissent. Sed hactenus de iocis, fortasse etiam plus satis, qui vt tibi ad tuas adolescentiores responderem, homo septuagenarius quasi ineptire videre potuerim. Tuum igitur partum hoc est tuos optimos versus legi, relegi, atque etiam, vt eorum ratio postulabat heroice concinnui. Tu quidem Silui pie, atque ad misericordiam vniuersæ Italiæ causam agis, atque apud eum Iudicem, qui pœnitenti ignoscit, atque omnia scelera veniam petenti vsque eò condonat, atque remittit, vt se, suamq. vitam pro hominum sceleribus atrocissimæ, atque turpissimæ morti offerre non dubitauit. Sed frustra preces fundis. Inanem operam sumis, non quin is eas libenter audiat. Sed quia eius ope nihil opus est ad id, quod rogas. In Principum nostrorum concordia ea sita est potestas, atque auctoritas. Ij odia deponant, arma abijciant, animos inter se concilient, in pristinam concordiam redeant, pacem faciant. Otium constitutum est, quies Italiæ parta est. Omnia tuta, atque in tranquillo sunt posita, vt aliunde quæramus quod in nobis habemus. Quod qui faciunt, indigni sunt, vt audiantur. Vt illum rusticum imitari videamur qui cum œstro in pede (vt in fabulis est) sauciaretur, manibus in cœlum sublatis, Iouem rogabat, vt is illud inde eijceret. Quasi ipse ijsdem hoc ipsum efficere non posset. Ita nos facimus, qui eum precibus sollicitamus, vt ea nobis concedat, quæ in nostra manu posita sunt. Istos igitur, quorum odijs omnia euertuntur, ius sublatum est, vis, & scelus dominatur, cantu, si potes, flecte, eorum animos emollias, atque ita pacem, atque quod quæris, Italiæ otium constitueris. Hoc vero quod ad versus tuos. Ego hic aliquot dies esse cogito, cum vt mihi ad impressorem adsim, tum ne Camillo filio desim, quem perinde, atque si domi essemus, in viuendi vsitata consuetudine contineam, atque ita in aliena Vrbe, quasi in sua esse videatur. Vale.

B.R. Siluio Antoniano S.D.

HOdie Silui mihi tecum. Id prope accidit, quod Cicero cum suo Dolabella sibi accidisse dicebat. Hic enim ad ipsum Dolabellam scribens, sibi ex eius egregijs rebus, quas in consulatu gesserat multas, ac maximas a præstantissimis viris gratulationes factas esse, quasi cuius consilio eas Dolabella gessisset, quodam modo gloriabatur. Nam cum ipse splendidiss. illam orationẽ de laudibus eloquentiæ habuisses, continuo Amanius cum Bendidio ad me accedens, tibi gratulor, inquit, Ricci, quod tam cito tantum alumnum tibi confeceris. Cui ego. Nihil est, quod hac causa mihi gratuleris. Illum magis adolescentem admirari omnes debemus, qui in hoc dicendi genere tantos, tamq. breui tempore progressus fecerit. Equidem quod ad hanc orationem attinet, ne verbum quidem eius aut legi, aut audiui antea. Recte ille quidem, sed ex tuis præceptis, atque institutis eo iam peruenit adolescens, vt etiam sine cortice (vt dicunt) longum natare possis. Tum ego, non negarim

equidem

equidem me illum, vt filium amare, neque quicquam habere etiam in hac dicendi ratione (si modo quicquam habeo) quod cum eo non libenter communicarem. Sed mihi crede, tale eius ingenium est, vt parum adiumenti extrinsecus illi ad quiduis faciendum, opus sit. Ego quoq. illum ad versus tantum quos mirifice facit, natum esse credebam, sed vt ipse quotidie magis comprobat, nihilominus ad hoc solutum dicendi genus, quam ad illud numeris paulo astrictius, apposite factum esse video; vt si vita superfit, neque ex instituto cursu, aut casus aliquis (quod nolim) aut etiam aliorum studiorum ratio, quæ iam parata esse videtur retraxerit, vtrum præstantior orator, an magis egregius Poeta iudicetur, in dubio sit omnibus relicturus. Quam meam sententiam omnes, qui aderant, Locatellij, Pignæ, Frisolij, Bendidij, Lolij, vna voce & amanter, & constanter confirmarunt. Hæc autem tum de te: nunc vero ego hæc tecum. Magnam tibi Silui aduersariam constitutam esse vides, summam omnium tui ingenij expectationem, quam nisi vir præstiteris, non solum tuorum, atque adeo tuis commodis imprudenter consulueris, sed dignitati etiam non leuiter obsueris. Quorum vtrunque quanto in pretio apud omnes sit, neminem fugit. Quare ipse interea pro virili contendes, atque eniteris, vt in neutro tibi desis. Id autem assequeris, si ita quam cœpisti, viam ire perrexeris. Vt quotidie aliquid amplius profecisse te sentias, neque quicquid remum intermiseris, ne cessando retro relabaris, atque ita fiat, vt nunquam alterius, quo semel perueniſti excedas. Quibus meis fidelissimis consilijs si parueris, tum mihi quoque ex amplissima illa tua gloria, vt aliquid decerpam, tibi minime molestum esse debebit. Quid enim ex Oceano guttulam haurire? non quiu hoc quoque tua sponte sis optime facturus, sed quoniam mea paterna cohortatione si non aliquid doctrinæ, certæ acutioris stimuli non parum sit accessurum. Vale.

B.R. Siluio Antoniano S.D.

QVoties in cubiculum ingredior, quo mihi in bibliothecam iter est, toties tui memoria mihi renouatur, id autem ex tuo signo, quod in vaporarij cornice (vt dicunt) collocatum est. Id quod quam crebro fiat, diei non posset, vt prope te nunc absente magis fruar, quam cum præsens adesses, non faciebam. Sed illud mutum, mortuum, vmbra. Viuus longissime abest, vt inde præter tui recordationem nihil habeam amplius. Tantundem te a meo plumbeo habere audio respondere. Acquiesco. Te amo. A te amor. Illud ex oculis, hoc ex animo. Sed moleste fero te a me in amore vinci, mallem equidem superari. Iam alter mensis adest, cum a nobis discessisti, neque tamen adhuc quicquam de tuo aduentu. At nouus eram in Vrbe. domus, quæque ad victum pertinent, cetera mihi erant paranda. Recte quidem. Ignosco. Quid vero si ego tuas litteras mea præsentia, non autem meis litteris anteuertam? Nihil enim mihi optatius, quam vt ego Romam, tu me Romæ, aliquando videam. Certe Silui nihil propius est, quam vt cum meo Principe istuc veniam. Iam nimis ingrauescis. Non ego; sed ardens desiderium tantæ Vrbis videndi, tot, ac tantos amicos visendi me, vel quinti lustri virum reddere potest. Nosti præterea quam ego ætatem meam optime, atque atletice feram. Vnum impedimento (si illos audiamus) esse potest, alter supra septuagesimum annus, quem homini fatalem norant, atque in quo plures decedunt, obseruatum esse dicunt. Quæ suspicio mihi quoque iniecta est. Quare etiam propero, quantum possum, vt mea scripta edam. De Iudicijs Florentiam misi, vt opus publice describatur. Familiares Epistolæ adhuc sub prœlo sunt. Cum hæc scribebam XIII. Kal. Mar. intercalares in Padanam insulam, vbi superiori nocte Pr. nostra Medicia accepta fuerat, vt eam inde in Vrbem solemni pompa ducerent, omnes conueniebant. Ego Iulio, illi Monoclo LIII. annos in carcere custodito, comes sum datus. Dum equus adducitur, hæc tecum. Sed seruus pulsat. Equum adesse ferunt. Conscensum eo. Totum ingressum postea ad te perscribam. Nunc vale. XIII. Kal. Mar.

B.R. Siluio Antoniano S.D.

FRanciscus Robortellius tandem Bononiam venit expectatissimus. Hunc ego cum viserem, ita me amanter complexus est, vt germanum fratrem amantius complecti nequiuisset.

uisset. Continuo enim inquit, ecce meum Riccium, quem Ferrariæ videre non potui, nunc Bononiæ in meo complexu teneo. Tum ego doleo mi Robortelli, te Ferrariæ domi meæ ita hospitem accipere non potuisse, vt tu me nunc Bononiæ aduenam accipis. Atque ita assedimus. Incipit ille. Primum Herculi Principi nostro gratias immortales agit, qui se humanissime accepisset, atque cum omni rerum suarum vectigali condonatione ad iter suum res suas continuo expediri iussisset. Deinde in tuas laudes ingressus, earum nullum finem fecit. Commemorat enim, vt ad se ad suum hospitem humanissime visum accessisti, ac post amicissimos complexus, qui toti sermones fuissent, quemadmodum cum Pigna de Poetæ fine disputaris, cum diceret se Horatij sententiam cum ceteris facile tueri. Pignam vero contra duos fines nulli facultati dari acutissime disputasse, atque in vna tantum voluptate eum finem versari defendisse: vt nisi ego hic ea causa essem, qua plane sis, meum ab Vrbe nostra discessum hunc peius odisse non possem. Sed neque quæ sequuntur, me leuius affecerunt, cum narrat te lyram postea sumpsisse, atque ad eam Cæsaris Heroicum, deinde alterum, quo postremo Italiæ calamitatem deploras, cecinisse. Quibus absolutis, atque ita (vt fit) breuioribus sermonibus interiectis te de eo quæsiuisse; vt tibi proponeret, de quo extempore Etrusco carmine caneres. Tum se, vt litteras laudares, proposuisse. Video te primum, vt de illo cane fertur, qui in vilem feram obiectam nihil commotus est: ad nimis vulgare argumentum, ac de quo alias centies egisses, quasi fletisse, deinde tamen, vt ei satisfaceres, quasi in Tranquillissimo Oceano nauigares vela soluisse. In qua vna tanta rei pertractatione te omnia & prudenter vidisse, & suo vnumquodq. loco apte, atque concinne distribuisse, ea vero dictione, atque actione, quæ tua Romana est, mire persecutum esse, asseuerabat. Quo perfecto, te item nouum argumentum quæsiuisse, dicit. Credo ego te a tanto viro in re aliqua nobilissima, vt maius periculum de tuo ingenio faceret, cupiuisse. Id quod ipse, suam humanitatem sequens, atque isti ætati fortasse non satis fidens, haud imprudenter omisit. Quare alterum tibi proponit superiori non minus tritum, videlicet, vt eorum statum, qui principibus seruiunt (quos aulicos vocant) laudares. Cui respondisti te sæpe alias contra cecinisse; nunc tamen in eius gratiam hoc quoque libenter esse facturum. In quo item te ipsum longe superasse, summa cum omnium admiratione testabatur. Quibus omnibus vti ego tua causa interea afficerer, ne expecta, dum dicam, cum re scias, vt filium alterum a me amari. Sed hæc mi Silui, pene etiam dixi fili, in adolescente atque ista, qua tu es ætate, vere commendatur, atque etiam admirationem faciunt, in paulo vero adultiori, non ita: in senectute vero nullam prorsus dignitatem habent. Quare non tam præsentem gloriam admiraberis, quam futuram ex ceteris tuis præclaris studij omni labore contendes, vt assequaris. Illa, illa Silui solida, ac vera laus est, quæ ex omnium rerum cognitione nascitur. Tu igitur (vt facis) perge illi omnem operam dare: neque si tibi vnum Madium præstantissimum illum quidem Philosophum belli hæc importuna rabies ademit, non tamen nunc cum Belgerinius, tum etiam Locatellius tibi deerunt. Neque ego despero, cum bellum hoc, iam prope affectum, totum sepultum erit, quin in sequentem annum Madium nostrum sis habiturus. Tu vero interea in tuis istis initijs ita versaberis, vt ad illa postea diuina quasi factus non tantum eruditus venias. Hactenus de te. Nunc ad me redeo breui tecum esse cogito, domo enim diutius abesse non possum. Ac nisi me magis hic Camillus filius, quam Epistolarum mearum editio detineret, me domi Robortellius non autem Bononiæ offendisset. Vale. Bononiæ. VI. Idus Nouembr. MDLVII.

B. R. Siluio Antoniano S. D.

TVa carmina ita hic omnibus probantur, vt qui ea legere, quorum magnus numerus fuit sibi omnes descripserint. Nunc in manu M. Tullij sunt. Quid, inquies M. Tullij? Erraui volui dicere Virgilij. Sed neque erraui, nam is quidem est M. Tullius nomine, re vero haud impolite vtrunque refert. Qui & eleganter scribit, & numerose etiam, & concinne canit, vt ex eius versibus, quos tibi mitto, ipse facile iudicabis, qui ex tuis te tanti facit, vt nullum æque, neque quicquam tam libenter, quam de tuis laudibus, audit: puta tu, vt conueniamus. Atque ego illi meis de te prædicationibus satisfaciam. Hic te ex meis verbis,

atque

atque adeo ex tuis litteris cum multis alijs auide expectabat: & si iam pridem de aduentu tuo desperatum est; quamquam ego nihil vnquam de eo melius, quam nunc facio, speraui. De meo vero reditu, aut in quem me diem expectes, ego nihil etiam dum habeo, quod ad te scribam. Sane hæc peregrinatio quam vellem, iam mihi longior esse videtur. Sed me consolor, cum hic frustra non sum. Tamen antequam maius frigus cælum occupet, atque aquæ ad nauigandum gelu obdurescant, nauem conscendam, atque ad vos remis, velisq. aduolabo. Vale. Bononiæ.

B. R. Siluio Antoniano S. D.

M. Tullius Beroius hæc mihi, quæ tibi carmina mitto, scripsit: quorum pars altera vtriq. nostrum, & si mihi soli tota est inscripta, communis est. Tametsi is in ea tuas, magis quam meas laudes persequitur, idq. mea cum summa voluptate, qui eo modo dupliciter laudari videor: semel ab eo, iterum a tua virtute, cum cuius laudibus mea laus coniungitur. Altera tota tua est: nisi quod ipse quoque hanc ipsam cum eo communem habes, vt qui rem eandem, atque eodem versuum genere prosecutus sit. Hic enim, vt tuos versus vidit, continuo, vide quæso mi Ricci, vt in hanc sententiam ego quoq. luserim, versusq. suos mihi tuorũ quam simillimos legit. Tum ego, Beroi, hoc quidem nihil admodum mirum videri potest. Res enim omnibus pernota est, atque in qua siue poeta, siue orator stilũ suum exercere posset. Quis enim recentem Italiæ calamitatem deplorare, atque etiam eo modo, quo vterque vestrum facit, facile non possit? ita est inquit: tamen mihi pergratum feceris, si vt ego a te eius versus legi, eam operam dabis, vt a te eodem ipse quoque meos habeat. Id quod ei libenter me facturum recepi: idq. nunc facio. De editione autem mea, ea nondum ad dimidium venit: veniam ego tamen ad vos propediem, mecumq. quicquid descriptum erit, afferam. Vale interea. Idem vt Locatellius noster faciat, meis verbis iubebis. Bononiæ.

B. R. Laurentio Frizolio S. D.

Binas tuas litteras in lecto Tertiana laborans accepi. Quarum alteris mihi significas Antonianum nostrũ pro S. Petri Aede ad Sum. Pont. atque Cardinalium Collegium primo Ieiuniorum die, de more, orationem habuisse, eamq. cum dictionis splendore, tum etiam actionis dignitate mire ab omnibus commendatam. Quod quidem mihi magis gratum, quam nouum accidit. Noui ego iam a puero adolescentis ingenium. Neque id destiti omnibus prædicare, neque etiam in quo potui, aut meis litteris ad amicos commendare: aut etiam monitis illum adiuuare, quicquam omisi. Sed flosculi sunt hi (vt dicunt) mox cum adoleuerit, maturiores fructus eum edere senties. Modo nobis illum Dij incolumem seruent. Ad alteras venio, quibus mihi &c.

Ad Illustriss. & Reuerendiss. D. D. LVDOVICVM TORREM Cardinalem Montis Regalis.

O magne Torres, Ordini
Adscripte Cardinalium,
Mores, honores, et genus
Antoniani scripsimus.
Tuoq. nostras paginas
Acumini subiecimus.
Quo Cardinalis optimi
Censore vitæ Te queat
Prodire in oras luminis
Ornata testimonii

Auctoritate amplissimi.
Ne collocasse Te male
Nostris notandis, obsecro,
Horas bonas existimes.
Sint nostra quamuis horrida,
Inculta, inepta, et friuola.
Antoniani sed tamen,
Qui maximi Te fecerat,
Spectata rebus arduis
Pietas, fidesq. postulat,

Nil

Nil scriptionis lumina.
Quocunq. scilicet stilo
Sit exarata, candidam
Mentem legentis allicit.
Atque ad colendæ permouet
Virtutis Entheæ decus.
Hoc hoc laboro, hoc deprecor,
Vt summouendum censeas,
Si forte quid sit traditum
Minus mihi fideliter,
Aut perperam narrauerim.
Et siqua me fefellerint,
Benignus ipse suggeras.
Vetustius vsus exstitit
Vos inter, atque ambos amor
Vinclis reuinxit mutuis.
Suspexit ille nobiles
Auos Tuos, et Copiam
Opesq. prisci sanguinis,
Paremq. honorum gloriam.
Colebat in primis Tuæ
Humanitatis inclytæ
Et dignitatis vnicum
Hoc sæculo nostro Decus.
Nam siue de Mysteriis
Audiuit altis Te loqui,
Siue administrare optime
Cognouit olim creditam
Prouinciam, atque Ecclesiam
Ornare sanctis moribus
Nouoq. saxo; fructibus
Episcopalis muneris
Abire liberaliter
Iussis in vsus pauperum,
Templiq. cultum Regii,
Cælo supinas protinus
Vtrasq. palmas sustulit,
Egitq. gratias Deo,
Nostro quod æuo Præsulem
Incomparabilem dedit.

Iosephi Castalionis Dimetri.

Anastasio Germonio Siluius Antonianus.

PRandebam Kalendis Ianuarij apud Patres meos Oratorij, ecce tibi Iuuenalis noster non solum magnos amicitiarum conglutinator, sed mirus etiam conuiuiorum instructor, nescio ex qua cella penaria, suauissima epularum condimenta deprompsit, plane de Thesauro patris familias noua, & vetera, litteras tuas vetustiores, & libros recentes. Quid hic non dulce, non iucundum, non amoris, & caritatis plenum. Iucundæ litteræ, grati libri, amore tuo nihil dulcius; tempus ipsum, & locus, vbi prima amicitiæ nostræ fundamenta iacta sunt, ipse denique amicitiæ conciliator, & muneris Iuuenalis omnia condiebat. Vides voluptatum cumulum tui ingenij, tuæ excellentis doctrinæ est, tanquam ex abundanti, & copiosa domo, eiusmodi strenam anno ineunte amicis mittere; vtinam is essem, qui donis tuis vti scirem, ac possem. Næ ego illas amœnissimas villas, quas commemoras, libenter relinquerem,& in tuas vmbrosas, & horrificas siluas me abderem,& in tuis dumetis,& spinis (sic enim tuorum librorum materiam appellas) me totum peruoluerem: non adeo delicatus sum, & voluptarius, nec siluas perhorresco, qui ab illis nomen habeo, sed Romæ studijs operam dare perdifficile est. Maxima temporis inopia, maxima iactura. Quod si flores, & delicias, & amœnitates quærerem, certe libros tuos, vel ob hanc vnam causam, assidue legerem. Legi Epistolas tantum, quibus opus dedicas, & quæ ad opus deducunt; caue putes quidquam elegantius, aut magis Latine scribi posse. Sunt sane complures ex vestris interpretibus spinosi, horridi, inamœni, barbari. Sed tu longe aliam ingressus es viam, Gallos vicinos tuos Iurisconsultos eloquentissimos imitatus, qui maiores suos vlti, Romanis eloquentiam, & Latinitatem eripuerunt. Sed hæc hactenus. Tu iustitiæ cultor, & magister amantem, quod facis, ama, & Templum Dei ingenij, & eruditionis tuæ præclaris monimentis in dies magis ornare perge. Vale. Romæ. IV. die Ianuarij 1586.

Anastasium Archiepiscopum Tarantasij fecit D. N. Paulus V. Pontifex Maximus MDCIX.

Exemplum Instrumenti quo Matthæus Antonianus Siluij pater Procuratorem ad locandum prædium, exigendum, liberandumq. constituit.

IN Nomine Domini Amen. Per hoc præsens publicum Instrumentum cunctis pateat euidenter, & sit notum: quod anno à Natiuitate domini 1536. Indict. nona 19. mensis Martij Pontificatus Sanctissimi in Chisto Patris, & D. N. D. Pauli diuina prouidentia Papæ III. anno eius secundo in mei notarij publicij, testiumq. infrascriptorũ ad hæc specialiter vocatorũ præsentia personaliter constitutus prouidus vir D. Matthæus Felicis de Castro Castellorum nunc habitator Vrbis principalis prædictus principaliter pro se ipso, omnibus melioribus modo, via, iure, causa, & forma quibus debuit ex sua certa scientia omnes, & singulos procuratores, actores, factores, & negociorum gestores quoad infrascripta per eum constitutos reuocauit, & reuocat per præsentes, & pro reuocatis habere voluit, potestatem, & mandatum eis quomodolibet traditam, & concessam penitus, & omnino ab eisdem auferrens, & præsertim quoad D. Bartholomæum Abbatem S. Saluatoris Castri prædicti Castellorum, & magnificum Antonium de Perculis dicti loci Castri Castellorum, inhibens idem D. Matthæus principalis ne DD. Procuratores huiusmodi se de cetero intromittãt, seu intromitteret præsumant: necnon de nouo sponte, & ex eius certa scientia præsens Constitutus creauit, nominauit, deputauit, & solemniter ordinauit suum verum, certum, legitimum, & indubitatum procutatorem, actorem, factorem, & negociorum suorum infrascriptorum gestorem, ac nuncium specialem, & generalẽ. Ita tamen quod specialitas generalitati non deroget, nec è contra R. D. Bartholomæũ Dominici de Bibelaquæ de Iustila Vallis Sicilianæ Pennen. Diœc. ibid. præsentem, & acceptantem solum, & insolidum specialiter, & expresse ad ipsius eiusdem Constituentis nomine, & pro eo possessionem omnium, & singulorum bonorũ mobilium, & immobilium, domorum, & possessionum, terrarum, Siluarum, Vinearum, & aliarum rerum eidem D. Constituenti spectan. & pertinen. situm in iurisdictione, & territorio dicto Castri Castellorum dictæ Pennen. diœc. & præsertim cuiusdam possessionis arboratæ, & vineatæ, sitæ in dicto territorio inter bona D. Angeli Hieronymi, & Iacobi, Bartholomæi de dicto Castro Castellorum, & dicta bona, & possessiones auendandum, locan. dislocan. & ad annuam pensionem dan. & conceden. pro pretio, & pretijs, ac personæ seu personis qnibus sibi placuerit dan., & conceden. deq. perceptis fructibus quietan. ac finem, pactum, & quietantias de rem perceptam vlterius, non peten. facien. dan. nec non omnia, & singula eiusdem Constituentis bona, debita, & census reditus, & effectus quoscunq. à quibuscunq. personis exigen. recuperan. & accipien. & de receptis vt supra quietan. ac instrumenta quæcũq. desuper necessaria, & opportuna dan. & conceden. & si necesse fuerit pro præmissis omnibus, & singulis in quocunque foro, siue iudicio quorumcunq. coram quibuscunq iudicibus, & Commissarijs, tam extraordinarijs comparen. & agendum, ac ipsum constituentem, & eius iura defenden. libellum, seu libellos, & quasceunq. petitiones summarias dan. & recipien. dariq. & recipi viden. litem, seu lites contestan. seu contestari viden. Calumniæ, & quodcunq. alterius generis licitum, & honestum iuramentum in animam ipsius D. Constitutis, & eius nomine præstan. & exaduerso præstari viden. ponendum, & articulandum, poniq. & articulari viden. necnon ad omnes, & singulos actus, & terminos iudiciales tam substantiales quã accidentales, seu necessarios in quacunq. Curia tam Ecclesiastica quam sæculari proceden. & procedi viden. ac eos seruan. & obseruan. sententiam, seu sententias tam interlocutorias quam diffinitiuas ferri peten. & audien., & ab ea, vel ab eis, & a quocunque alio grauamine ipsi D. Constituen. illato, vel inferen. prouocan. & appellan. Apostolosq. semel vel pluries debita cum instantia peten. & obtinen. appellationemq. & appellationes huiusmodi insinuandum, & prosequen. ipsasq. ad Romanam Curiam deuoluen. & deuolui facien. expen. damna, & interesse taxari peten. & faciendum, ac super ipsis, si necesse fuerit, iuran. vnumq. vel plures procuratorem, seu procuratores loco sui cum simili aut limitata potestate quoad lites tantum substituen. eumq. vel eos reuocan. & onus procuratoris huiusmodi in se reassumendi

mendi toties quoties opus fuerit, & ipsis seu eorum alteri si videbitur expedire, præsenti procuratorio nihilominus in suo robore duraturo. Et generaliter omnia alia, & singula facien. dicen. geren. exercen. & procuran. quæ in præmissis, & circa ea fuerint, seu quomodolibet opportuna, & quæ ipsemet D. Constituens faceret, & facere posset, & præmissis omnibus, & singulis præsens, & personaliter interesset etiam si talia forent, quæ mandatum exigerent magis speciale quam præsentibus est expressum. Promittens idem D. Constituens mihi notario publico infrascripto tamquam publicæ, & authenticæ personæ solemniter stipulan. & recipien. iure ac nomine omnium, & singularum quorum interest, intererit, aut interesse poterit quomodolibet in futurum se ratum, gratū, atque firmum perpetuo habiturum totum id, & quiquid per d. Procuratorem Constitutum, & substitutos, ab eo seu eorum altero, actum, dictum, gestum, procuratumvè fuerit in præmissis seu aliorum præmissorum; releuans nihilominus ex nunc, & releuare volens eundem procuratorem ab omni onere satisdandi, ac iudicio sisti, & iudicatum solui, cum omnibus, & singulis clausulis necessarijs, & opportunis, sub hypotheca, & obligatione omnium, & singulorum bonorum suorum mobilium, & immobilium, præsentium, & futurorum, & qualibet alia iuris, & facti renunciatione ad hæc necessaria pariter, & cautela super quibus omnibus, & singulis præmissis idem D. Constituens sibi à me notario publico infrascripto fieri, atque cõfici petijt, vnum vel plura publicum, seu publica Instrumentum, & instrumenta. Acta fuerunt præmissa Romæ in officio mei notarij infrascripti sub anno, indictione, die, mense, & Pontificatu quibus supra præsentibus ibidem discretis viris Dominis Marcello de Bentiolis Fisico Romano, & Ioanne Felice de Castellis Castellorum, ac Blasio Serluporo de Regno Neapolitano & Marino . ... Valuen. diœc. testibus ad hæc vocatis, & rogatis.

Et ego Felix de Romaulis Ciu. Ro. publicus Apostolica auctoritate, necnon Curiæ Causarum Cameræ Apostolicæ notarius, quia præmissis omnibus interfui, ideo hoc præsens publicum Instrumentum manu alterius fideliter scriptum subscripsi, & publicaui, signoq. nomine meis solitis, & consuetis signaui in fidem præmissorum rogatus, & requisitus.

Ciriacus de Matthæis, Latinus Iuuenalis, & Christophorus Stati de Thomarotijs Conseruatores Cameræ almæ Vrbis vniuersis, & singulis præsentes inspecturis fidem facimus qualiter supradictus Felix de Romaulis noster Ciuis Romanus qui subscripsit, & publicauit præsens supradictum Instrumentū tempore in eo contento, ac satis ante, & nunc fuit, & est publicus, legalis, & authenticus Apostolica auctoritate, ac Curiæ causarum Cameræ Apostolicæ notarius, scripturisq. suis publicis plena fides adhibetur. in quorū testimonium præsentes fieri fecimus per infrascriptum nostrum Secretarium, ac sigilli nostri iussimus impressione muniri. Datum Romæ ex Palatio nostro sub anno Domini 1536. die vero 21. Martij.

Loco † sigilli.

Exemplum Instrumenti confecti iussu Cardinalis Sabelli Papæ Vicarij, quo per quattuor nobilissimos ciues Romanos examinatos Siluium Antonianum pudicissimis parentibus legitimo matrimonio iunctis natum esse perhibetur.

IAcobus Miseratione diuina tituli S. Mariæ in Cosmedin Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis Sabellus vulgariter nuncupatus S. D. N. Papæ in Alma Vrbe, eiusq. districtu in spiritualibus Vicarius Generalis, Romanæq. Cur. Iudex ordinarius. Vniuersis & singulis præsentes nostras litteras, seu præsens publicum depositionum Testium Instrumentum visuris, lecturis pariter, & audituris notum facimus, & attestamur, qualiter Die XIII. mensis Decembris 1564. Comparuit in Iudicio Coram R.D. Alfonso Binarino I.V. Doctore Vtriusq. Signaturæ Sanctissimi D. N. Papæ Referendario, & nostro in Ciuilibus causis Locum

cumtenen. Romæ in Domo suæ solitæ habit. & residentiæ, ac notario nostro publico infrascripto Magnificus D. Siluius Antonianus Romanus, & ad perpetuam rei memoriam ad docen. ipsum fuisse ex legitimo matrimonio ortum, & procreatum, & natum in Vrbe Roma facto dedit articulos infrascriptos tenoris &c. per quorum quidem articulorum verificatione induxit in testes Magnificos D. Io. Baptistã de Marganis, Io. Baptistam Torcellinum, R. D. Andream de Ciprianis, & D. Marium de Frangepanibus nobiles Romanos, quos petijt per eundem R. D. Alfonsum Locumtenen. nostrum recipi, ad iuran. admitti, & examinari mandari. Qui R. D. Alfonsus noster in Ciuilibus Locumten. prædictus attendens requisitionem huiusmodi fore iustam, & rationi consonam, & quod iusta petenti non est denegan. assensus, dictos testes ad iuran. admisit, & examinari mandauit, ac eorum dicta, & depositum in scriptis redigi, sibiq. Instrumentum desuper necessarium, & opportunum de eorundem testium dictis, & depositionibus dan. quorum articulorum tenor, & testium per Notarium nostrum infrascriptum successiue examinatorum depositi on. sequunt. & sunt tales, videlicet. Ad perpetuam rei memoriam ac ad omnes alios meliores finem, & effectum procurator, & eo nomine Magnifici D. Siluij Antoniani Clerici Romani dat, facit, exhibet, & producit position. & articulos infrascriptos, quos recipi, seq. ad illos proban. admitti petit ad superfluam tamen probationem &c.

In primis ponit qualiter fuerunt, & sunt in rerum natura D. Matthæus de Antonianis, & Pax de Colellis Roman. qui alias inter se matrimonium in faciem Sanctæ Matris Ecclesiæ contraxerunt, illudq. consummarunt, & vti vir & vxor habiti, tenti, & reputati, nominatiq. fuerunt, habenturq. tenentur, & reputantur palam, publice, & sic fuit & est verum.

Item quod dicti D. Matthæus & Pax coniuges matrimonium, vt præfertur consummarunt, & ex eisdem natus est dictus D. Siluius præfatus ex eadem vedelicet dicta Pace, qui quidem D. Siluius vti filius legitimus & naturalis eorundem D. Matthæi, & Pacis coniugum tam per eosdem coniuges, quam per alios eos cognoscentes pro legitimo, & naturali habitus, tentus, nominatus, & reputatus fuit, habeturq. tenetur, & reputatur palam, publice, & sic fuit, & est verum.

Item qualiter dictus D. Siluius ex matrimonio, vt præfertur supradicto legitimus, & naturalis natus est hic Romæ in Domo eorundem D. Matthæi, & Pacis coniugum sita Romæ in regione Pineæ, & hic Romæ in Parrochia sanctæ Luciæ, N. tunc Parrochiano eiusdem Ecclesiæ Sacrum Baptisma recepit palam, publice, & sic fuit, & est verum.

Item ponit qualiter idem D. Siluius sic, vt præmittitur in Vrbe Rom. ex legitimo matrimonio natus, fuit etiam hic Romæ in infantili, & puerili ætate nutritus, & pro Romano, & legitimo Thoro natus & procreatus, habitus, tentus, & nominatus, & reputatus fuit, habeturq. tenetur, & nominatur pariter, & reputatur palam, &c.

Item quod præmissa fuerunt, & sunt vera saluo iure &c. non se astringens &c. & protestatur omni meliori modo &c.

Die 3. Decembris 1564.

Examinatus fuit in Domo suæ solitæ habitationis iuxta portam positam in platea Margana Regionis Campitelli, Magnificus & nobilis D. Io. Baptista Marganus ætatis suæ legitimæ qui med. iur. tactis &c. ad perpetuam rei memoriam dixit, & deposuit prout infra. videlicet; super articulis part. product.

Super primo, dixit articulum verum, prout in eo, quia cognouit articulatos D. Matthæũ & Pacem, & erant inter se coniuges, & articulatus D. Siluius ex eisdem natus est, & semper pro tali, & vt talis ab ipso teste tentus, & reputatus fuit legitimus, & naturalis ex dictis coniugibus natus, & ab alijs pro tali, & talibus eum, & eos cognoscentes teneri, & reputari, vidit, & audiuit, & dictus D. Matthæus adhuc viuit, Pacem autẽ nescit viuere.

Super secundo, dixit articulum verum prout in eo, quia vidit, & audiuit eosdem Matthæum & Pacem vt coniuges inter se cohabitare, nominari, teneri, & reputari, & ab alijs eos cognoscentib. ita teneri, nominari, & reputari vidit, & audiuit, & ex eis vt supra dictus Siluius natus est, & pro legitimo, & naturali tenuit, & reputauit, & nominauit, & ab alijs teneri, nominari, & reputari vidit.

Super tertio, articulum verum prout in eo per ea, quæ supra dixit, & scit ipsum in Vrbe natum fuisse, & credit natum fuisse in Regione Pineæ, tamen non bene recordatur.

Super quarto, articulum verum prout in eo, quia à pueritia ipsum D.Siluium cognouit,& habitauit sibi vicinus, & postea eum, & suos parentes cognouit, & ita reputari, teneri, & nominari vidit,& audiuit, & tenuit, reputauit, & nominauit.

Dicta die.

Examinatus in domo suæ solitæ habitationis posita in Regione Campitelli per me &c. D. Io. Baptista Torcellinus Ro. ætatis suæ legitimæ, qui medio iuraméto tactis &c. dixit, & deposuit prout infra, videlicet super articulis part. product.

Super primo, dixit articulum verum partim de visu,& partim de auditu: de visu quia cognouit, & cognoscit dictos coniuges: & de auditu, quod inter se erant, & sunt coniuges, & pro talibus à 25. annis, & vltra ipsos cognouit, & reputauit, & vt tales semper ab alijs teneri, nominari, & reputari vidit, & audiuit ab eos cognoscentibus tamen non interfuit que nuptijs, neque sponsalitio.

Super secundo, dixit articulum verum de auditu,& publica voce, & fama, quia non vidit, dum natus fuit prædictus D. Siluius, neque, si bene recordatur, ipsum vnquam vidit, tamen semper audiuit ex eisdem coniugibus natum fuisse filium nomine Siluium.

Super tertio, dixit vt ad proximum, & vt credit, & si bene recordatur, dixit audiuisse dictum D. Siluium natum fuisse in Vrbe in regione Pineæ in domo D. Tarquiniæ sororis D. Pacis.

Super quarto, dixit nil aliud scire, nisi ea, quæ supra deposuit.

Dicta die.

Examinatus Romæ in domo D. Ioan. Baptistæ Margani regionis Campitelli per me &c. R.D. Andreas de Ciprianis Canonicus S. Mariæ Maioris ætatis suæ legitime, qui medio iuramento tactis &c. dixit, & deposuit, prout infra videlicet super articulis partium producen.

Super primo dixit articulum verum, quia cognouit articulatum D. Matthæum, & Pacem coniuges, & credit adhuc viuere, & non interfuit nuptijs, sed scit ipsos esse coniuges, & matrimonium in faciem Ecclesiæ consummasse, & pro talibus ad inuicem se habebant, nominabant, & reputabant, & pro talibus, & vt tales ipse testis tenuit, reputauit, nominauit, ac teneri, nominari, reputari, ac tractari ab alijs eos cognoscen. vidit,& audiuit.

Super secundo, dixit articulum verum, prout in eo, quia articulatum D. Siluium à pueritia cognouit, & pro tali, & vt talem semper ipse testis tenuit, habuit, nominauit, reputauit, & tractauit, & ab alijs eum, & eos cognoscen. nominari, teneri, haberi, & reputari vidit, & audiuit.

Super tertio, dixit articulum verum prout in eo, tamen non recordatur præcise in qua Parrochia, quia non interfuit dum natus, & baptizatus fuit, sed credit in regione Pineæ.

Super quarto, articulum verum, prout in eo per ea quæ supra deposuit.

Super quinto, generalis est.

Die 13. eiusdem.

Examinauit in domo suæ solitæ habitationis in Platea S. Marci Magnificus & nobilis D. Marius de Frangepanibus ætatis suæ legitimæ, qui medio iuramento tactis &c. dixit, & deposuit prout infra, videlicet super articulis.

Super primo, dixit articulum verum, prout in eo, quia cognouit, & cognoscit articulatum D. Matthæum, & Pacem a 23. annis citra, & ipsa Pax fuit adulta & nutrita in domo patris bon. mem. Hortensiæ de Astallis ipsius testis vxoris, & quia erat ita nutrita, voluit esse Commater ipsius testis & bon. mem. Hortensiæ coniugum in baptismate vnius filij ipsius testis, & non fuit ipse testis præsens nec sponsalitio, nec nuptijs dictorum Matthæi, & Pacis,

Pacis, tamen scit ex auditu ab ipsis, & ab alijs personis ipsos esse coniuges ab initio eorum cognitionis, & audiuit à bon. mem. Hortensia eius vxore ipsam interfuisse nuptijs, & esse inter se coniuges vt articulatur, & semper ipsæ testis pro talibus tenuit, nominauit, & reputauit, ac tenet, &c. ac ab alijs eos cognoscentibus teneri, & reputari vidit, & audiuit.

Super secundo, articulum verum, prout in eo, quia ab incunabulis articulatum D. Siluium cognouit, licet baptismati non interfuerit, quia etiam audiuit à dicta q. Hortensia eius vxore dictum Siluium esse filium articulatorum D. Matthæi, & Pacis, eo quia interfuit ortui ipsius, & pro tali, & vt talem tenuit, nominauit, & reputauit, & ab alijs teneri, nominari, & reputari vidit, & audiuit.

Super tertio, dixit articulum verum prout in eo, tamen non recordatur sub qua Parochia natus fuit.

Super quarto, articulum verum prout in eo, quia ab infantili, & ab incunabilis ipsum D. Siluium in Vrbe vidit, & cognouit, prout articulatum.

Super quinto, generalis est. silen.

Quæ omnia & singula præmissa vobis omnibus & singulis præmissis, & vestrum cuilibet intimamus, insinuamus, & notificamus, & ad vestrum, & cuiuslibet vestrum notitiam deducimus, & deduci volumus per præsentes.

In quorum omnium, & singulorum fidem, & testimonium has præsentes, seu præsens publicum depositionum Testium instrumentum exinde fieri, & per notarium dictæ Curiæ nostræ, & coram nobis publicum subscribi, sigilliq. nostri, quo in talibus vtimur, iussimus, & fecimus appensione communiri. Datum Romæ in ædibus nostris sub Anno à Natiuitate D. N. Iesu Christi 1565. in dictione octaua, die vero secunda Ianuarij Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris & D. N. D. Pij diuina prouidentia Papæ Quarti anno eius quinto, præsentibus ibidem prouidis, & discretis viris Dominis Simone Gugnetro, & Claudio Desiderio coram nobis connotarijs ad præmissa omnia, & singula vocatis, habitis, specialiter atque rogatis.

Iacobus Butius notarius actuarius Curiæ Illustriss. & Reuerendiss. Cardinalis Vicarij, &c.

Coadiutoria Vrbis, siue exemplum Motus proprij Papæ Pij Quarti, quo Siluius Antonianus annum agens XXV. Camillo Perusco Gymnasij Romani Rectori Coadiutor cum spe successionis est datus: vbi multis laudibus à Summo Pontifice ornatur Siluius, asseriturq. Papæ & Card. Borromæi familiaris.

Motuproprio &c. Cum sicut accepimus Venerabilis frater noster Camillus de Peruschis Episcopus Alatrien. Gymnasij Almæ Vrbis nostræ Rector, vt commissum sibi Pastorale officium decentius exequi possit, nuper ad Ecclesiam suam ad effectum in ea residendi recesserit, vel de proximo recedere, aut illam sæpius visitare intendat, & ob id, ac ingrauescentem ætatem, ac varias infirmitates, seu alios naturæ defectus, quod misera senectus secum adferre solet, officium Rectoris Gymnasij huiusmodi quod obtinet per se ipsum exercere nequeat, ac propria seu ex certis alijs causis animum suum mouen. cupiat dilectum filium Siluium Antonianum Clericum Romanum dilecti filij nostri Caroli tituli S. Martini in Montibus presbyteri Cardinalis Borromæi nuncupati nostrę secūdum carnem nepotis seruitijs insistendo familiarem continuum Commensalem nostrum sibi in Coadiutorem perpetuum, ac irreuocabilem in regimine, gubernio, & administratione dicti officij Rectoris per nos constitui & deputari, nos attendentes quod dictus Siluius in dicto Gymnasio humaniores litteras honesto loco professus fuerit, eamq. bonos scriptores publice interpretandi prouinciam, quam nos sponte ei imposuimus egregie sustinuerit, & sicut quam

plurimorum testimonio comprobatum esse nouimus magnum inde ingenij & doctrinæ laudem reportauerit, nec non ad grata obsequia, quæ hactenus nobis & dicto Carolo Cardinali impendit, & adhuc sollicitis studijs impendere non desistit, ac ad vitæ integritatem spectatos mores, aliasq. virtutes, quibus illum Deus ornauit, debitum respectum habentes, atque horum omnium intuitu; tam illi, vt commodius sustentari valeat, & ex studio vt laboribus suis condignos fructus, & honores cõsequi possit, quam felici successui Gymnasij huiusmodi opportune prouidere volentes eundem Siluium prædicto Camillo Episcopo, quoad vixerit, & officium Rectoris huiusmodi obtinuerit Coadiutorem perpetuum, & irreuocabilem in regimine, gubernio, & administratione dicti officii cum plena, libera, & omnimoda potestate, & facultate, & auctoritate omnia, & singula, quæ ad Coadiutoris officij Rectoris huiusmodi officium tam de iure quam de consuetudine, aut alias quomodolibet pertineat faciendi, gerendi, & exercendi, itaque ex nunc ipso Camillo Episcopo quouis modo, & ex quacunque causa absente, vel impedito, & non alias, nisi quando & quoties eidē Camillo Episcopo placuerit, ipse Siluius officium huiusmodi exercere possit, & valeat de consensu prædicti Camilli Episcopi, & sine aliquo illius, vel iurium suorum præiudicio Motu simili, & ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine tenore præsentium facimus, constituimus, & deputamus, & nihilominus officium Rectoris huiusmodi cum primum illud per cessum, vel decessum, seu aliam quamcunq. dimissionem, vel amissionem prædicti Camilli Episcopi, aut alias quouis modo, tam de iure, quam de facto vacare contigerit, etiamsi nunc præmissis, aut quibusuis alijs modis vacet, eidem Siluio etiā si tempore vacationis huiusmodi Coadiutoris officium non exercuerit, quominus illud exerceat per ipsum steterit ex nunc prout ex tunc, & e contra, cum omnibus, & singulis ipsius officij honoribus, oneribus, iuribus, regalibus, & emolumentis solitis, & consuetis concedimus, & assignamus, ipsumq. Siluium in locum dicti Camilli Episcopi quoad officium huiusmodi, illiusq. liberum exercitium etiam ex nunc prout ex tunc, & e contra cum omnibus, & singulis ipsius officij honoribus surrogamus, ac ad idem officium eiusq. liberum exercitium, nec non honores, onera, iura, & emolumenta prædicta recipien. & admittendum, sibiq. aduenien. vacatione ipsius officij de emolumentis prædictis integre respondendum fore, & esse, nec non officium prædictum similiter ex nunc, prout ex tunc, & e contra ad ipsum Siluium pleno iure spectare, & pertinere, sibiq. deberi, & in eo plenum ius omnino acquisitum existere, illudq. alteri quam ipsi Siluio, & cum, vt prædic. vacauerit per nos, & successores nostros Rom. Pontifices pro tempore existentes concedi, & assignari non posse, neque debere, ac ex nunc qualcunq. concessiones, & assignationes, vel alias dispositiones de dicto officio in alterum quam ipsius Siluij fauorem etiam per nos, & successores nostros prædictos, & Sedem prædictam reuocari, suspendi, limitari, vel alterari, aut eis derogari non posse, seu sub quibusuis reuocation. suspension. limitation. alteration. seu derogation. quomodolibet factis, & facien. minime comprehendi debere, sed exceptas esse, & quoties ille emanabunt, totiens in pristinum statum restitutas, & de nouo concessas esse, ac censeri, & ita per quoscunq. Iudices &c. Iudican. fore sublata &c. irritum quoq. &c. decernimus, & interim dicto Coadiutoris officio durante, & quousq. cessauerit, & dictus Siluius prædictum officium Rectoris assecutus fuerit, & libere exercuerit eidem Siluio prouisionem, seu salarium annuum ducentorum scutorum quam seu quod super gabella, seu dohana studij eiusdem Vrbis, ac illius fructibus, iuribus, & emolumentis pro lectura per eum facien. assignauimus annis singulis in terminis, seu paghis, prout salaria, & stipendia lectoribus ipsius Gymnasij solui consueuerit integre, & absque aliqua dilatione per illos ad quos spectat, persoluendam, traden. & consignandam concedimus, & assignamus: mandan. propterea dilecto filio nostro Vitellotio S. Mariæ in Via lata Diacono Cardinali Vitellio nuncupato S. R. E. Camerario, ac alijs ad quos spectat, & pertinet prædictum Siluium ex nunc ad dictum officium recipiant, & admittant, ac recipi, & admitti, sibiq. de iuribus, & emolumentis prædictis postquam vt præfertur, vacauerit, & interim prædicto Coadiutoris officio durante de prouisione, seu salario annuo ducentorum scutorum huiusmodi plenarie, & integre respondeant, ac responderi faciant realiter, & cū effectu non obstan. Constitut. & ordination. Apostolicis, statutis, & c. etiā iuramēto &c. roboratis, priuilegijs quoq. indultis, & litteris Apostolicis in contrarium quomodo-

modolibet concessis, necnon quibusuis alijs concession. & assignation. aut alijs disposit. de dicto officio quibusuis personis quantumuis bene meritis per nos, & prædecessores, vel successores nostros Rom Pont. ac Sedem Apostolicam, vel alias quomodolibet sub quibuscunque verborum formis ac tenoribus, ac cum quibusuis etiam derogatoriarum derogatorijs clausulis irritantibusq. & alijs decretis etiam motu, & scientia similibus, aut alias quomodolibet fact. & facien. quas illarumq. omnium vim & effectum quoad hoc omnino suspendimus, & in vacatione prædictum effectum sortiri, aut locum sibi vendicare non posse, neque debere decernimus, illiusq. ac stat. &c. priuilegijs, & indultis prædictis etiam si de illis &c. tenore &c. hac vice dumtaxat motu, & scientia similibus, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine derogamus, ceterisq. contrarijs quibuscunq. cum clausulis opportunis.

Fiat Motuproprio. I.

Et cum absolutione a Cen. ad effectum &c. & de constitutione, deputatione in Coadiutorem, ac ex nunc prout ex tunc, & e contra concessione, & assignatione officij Rectoris, & durante Coadiutoris officio prouisionis, seu salarij ducentorum scutorum vt supra, & quod præsentis motus proprij sola signatura sufficiat, & vbiq. etiam in iudicio, & extra fidem faciat regula contraria non obstan. seu si eidem Siluio videbitur litteris desuper per breue nostrum cum opportuna deputatione executorum qui assistant, ac faciant &c. non permitten. &c. cum potestate citan. &c. aggrauan. &c. inuocato &c. sæcularis & derogatione dictatum, non tamen trium opportuna largitate exten. expediri possint. — Fiat &c. I.

Datum Romæ apud S. Petrum quintodecimo Kal. Decembris anno quinto.

Die 21. Decembris 1564. Retroscriptus R. P. D. Camillus Episcopus Rector præsens retroscriptæ Coadiutoriæ deputationi, & alias iuxta formam retroscriptam, & litterarum expeditioni consensit, iurauit, &c. Est in Camera. Hier. de Tarano.

Die 12. mensis Februarij 1605. præsentatus fuit præsens retroscriptus motusproprius Coram Magnificis Cam. Almæ Vrbis Conf. existentibus in Camera prope quartam salam per retroscriptum D. Siluium petentem admitti iuxta formã ipsius omni meliori modo &c. 1565

Qui Magnifici Domini debita qua decuit reuerentia ipsum motumproprium receperunt, & admiserunt, ac mandauerunt mihi Petro Paulo retroscipto ipsum registrari, prout registratum apposit. in libro rubeo fol. 51. præsentibus Domino Hieronymo Bubalo, & D. Augustino Palonio Ciuibus Romanis Testibus &c.

Pro D. Af. Ruf. scriptor

Petrus Paulus Mut. cal. rog.

A Die 11. mensis Februarij 1565. Illustrissimus, & Reuerendissimus D. Cardinalis Cam. in plena Congregatione D. Rectoris, & totius vniuersitatibus Gymnasij Rom. præuio examine, & professione fidei, ac iuramento in manibus præst. Illustriss. D. Iuxta formam bullæ S. D. N. admisit, & recepit in possessione R. officij Coadiutoris iuxta formam motus proprij retroscripti omni meliori modo &c. præsentibus D. Antonio.

Petrus Paulus Mut. Not. studij.

Iam satis, superq. tot, tantisq. monumentis constare arbitror Siluium Cardinalem Antonianum honestis, castisq. ortum parentibus ingenio, studio, eruditione singulari, bonis moribus, artibusq. professorias Cathedras, honoresq. amplos in ipsa adolescentia & iuuentute adeptum esse. Quare fremant licet, inuidiaq. disrumpantur, qui existimationi Cardinalis optimi, & ab ipsa pueritia continentissimi, studiosissimiq. detractum volunt, quiq. confictis, falsissimisq. criminationibus, calumnijsq eius vitam exagitant.

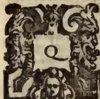
A bulla fuit dita idus nouem 1564 a Pio IV

SILVII ANTONIANI S. R. E. PRESBYTERI CARDINALIS ORATIONES

Habitæ Ferrariæ.

ORATIO PRIMA.

Quam pene puer Ferrariæ Horatij Odas publice interpretaturus habuit.

QVOD vnum in meis consilijs sum sequutus, quod animo prouidebam fore, cũ me Herculi Max. Ferrariæ Principi totũ duobus ab hinc annis addixi, vt mea studia ad optatum finem commode possem perducere id nisi mihi ipse deero summa eius liberalitate, iam videor assequutus. Etenim cum meus me animus ad litterarum studia, in quibus mirifica semper dignitas fuit, plane accenderet, atque inflammaret, retardaret autem non mediocriter tenuitate fortunarum mearum, conspexi omnino, auditores Nobilissimi, quemadmodum in rebus naturalibus solet, in quibus quæ per se exiguæ, & imbecillæ sunt, maiorum viribus adnixæ crescunt atque extolluntur; ita mihi patronum aliquem inueniendum, cuius ope, atque auxilio, quod mihi in animo proposueram, perficere aliquando possem, qua in re mirabiliter mihi Fortuna fauit, eo enim tempore feliciss. Hercules cum Romam, Marcelli Pont. Max. pedes osculaturus venisset, in qua Vrbe totius orbis terrarum luce, atque ornamento, natus ego, & educatus sum, meq. ex tempore carmina canentem audisset, vltro me accersiuit, vt in illius fide, atque clientela essem. Quam ego conditionem vnam omnium auide sum complexus, vnamq. omnibus alijs antepoſui,idq. eo libentius, quod omnes sententiam meam, maxime laudaturos existimaui. Nam si cum alicui optio datur eligẽdi,ea sine dubio sumenda sunt, quæ plurimum conferunt, quæq. ceteris præstant, nescio profectò quis ille sit, sana tamen præditus mente, qui me, vel alijs rebus inferiorem, ob hoc propositum non commendet, Quin potius hic verum perfectumq. bonum esse affirmet. Siquidem si vere omnes alios Italiæ Principes contemplemur, Transalpinos enim quos nunquam pluribus de causis sequutus essem relinquo, eorumq. virtutes in medium afferamus, quotus quisq. est, cui non sit perspectum, quantum hic noster animi, ac corporis, fortunarumq. præstantia, longe alijs antecellat? Nam quæ maior in regendis populis, ac tranquillitate paranda, prudentia inueniri potest? Quæ tanta vnquam alio in Principe, in Fortunæ varietatibus, æquabilitas est reperta, quis in prosperis minus exultans, maioreq. in aduersis patientia, cuius gestat Symbolum, magnanimus? à quo magis quæso, hoc turbulento & parũ Musis secundo tempore virtutes, bonarumq. artium studia extolli cernimus?quis benigne adeo ac liberaliter, litterarum cupidos fouet, atque amplexatur? Qui nobis iuuenes, nobilissimã Vrbem hanc Italiæ, celeberrimã, omniumq. rerum necessariarũ opulentiss. vt quieto animo ad studia incumberemus tradidit, vt iã maioribus hic noster laudibus quam primus ille Hercules, ad Cælum sit efferendus. nam si ille intolerandos tyrannos, à quibus Vrbes crudeli dominatu premebantur,domuit, noster hic vitia omnia animi viribus perfregit, longeq. à suis ciuitatibus propulsauit. Ille innata quadam animi ferocitate armis deditus, bella tantum sedulo perquirebat, hic vero vigilantia, ac prudentia sua perficit, vt ipsius populi tuta, tranquillaq. pace fruerentur, neque tamen Herculi ipsi, si ita ferat occasio belli laude, armorumq. gloria inferior futurus. Equidem si singula vellem percurrere non solum dies, atque vox, sed verba ipsa deficerent. Nunc profecto multa mihi de eius liberalitate essent dicenda, quæ cum semper erga omnes ingens sit, tanta erga me ipsum fuit, vt nequeam satis dicere. Illud certe spondeo, ac in me ipse recipio, illi soli quicquid vnquam in his studijs profecero, tributurum, soli mea semper seruiet industria, vnumq. omnes meæ actiones respicient. Qui me in dies magis beneficijs suis deuincit, ad virtutem adhortatur, atque ad laudis gloriã accendit: Nuneq. vt facilius hæc mea studia ad optatum exitum possim perducere, hanc mihi pub. interpretandi prouinciam mandauit. Neque id vobis viri clar. mirum videri debet, quod cum nec ætate, nec eruditione hoc præstare valeam, nihilominus tantum onus suscipere sim ausus. Nam cum magna dignissimaq. sit virtus,

tus, nihilq. ea aut formosius, aut amabilius reperiatur, non nisi magna difficultate est acquirenda, nec certè me præterit, quam scopuloso difficiliq. loco verser, attamen omnino audendum est, nimis enim turpe esset, tantis à Principe nostro oblatis commodis mihi ipsi deesse, atque ipsius & aliorum hominum concitatam fortasse de me opinionem frustrari. Nam præter alia commoda, quibus ego cõtinue fruor, illud maximum est, quod clar. virum Io. Bap. Pignã præceptorem sortitus sim. Cuius ego disciplinam eo libentius sum sequutus, quo magis in hac re iudicium meum ab eruditiss. viris probari cognoui, sed iam mihi hoc loco aliqua instituti mei reddenda est ratio, cur mihi non oratorem aliquem, sed Poetam, eumq. Horatium interpretandum susceperim, quod ego pluribus de causis adductus fecisse videor, nam cum Lyrici gradiorum Poematum partes sint, facilius me his tanquam medijs ad Poeseos perfectionem absolutionemq. peruenturum existimaui, tanta præterea est Horatij carminum elegantia, tantus eloquentiæ lepos, tam copiosa ac varia eruditio, vt non immerito Quintilianus vir acri ingenij acie, & præstanti iudicio præditus hunc solum inter omnes Lyricos vates, qui Romana vsi sunt lyra, legi debere censuerit. Et profecto si illud proprium poetarum est, quod ipse aliquando testatur, carminis suauitate delectare, exemplisq. hominum vitæ & moribus prodesse, nescio equidem an quisquam felicius vtrunq. adeptus sit, quam is qui præcepit. Tantum enim in iocis flaccus noster argutiarum, & vrbanitatis habet, tantum præterea, cum seria agit, in præceptis vtilitatis, in sentẽtijs dignitatis, & grauitatis possidet, itaque absolute eam Philosophiæ partem, quam de moribus appellare solemus, complexus est, vt hoc affirmare non verear diuinum illum Platonem, quem ab illa commentitia sua repub. poetas prohibuisse accepimus, hunc vltro fuisse, asciturum. Et quidem si apud æquos iudices res agatur, sine dubio hæc ita esse, vt diximus, apparebunt. Hæ itaque omnes fuere causæ, quæ vt Horatium potius quam alium quemquam explicandum sumerem, non solum adhortatæ sunt, sed mihi etiam, quodammodo manus iniecere. Accedit & his quoq. alia, quæ apud me nec parui momenti esse debuerat, librum hunc ante omnes alios Principi nostro gratum esse, eumq. maxime istius auctoris elegantia, ac grauitate oblectari. Satis igitur viri clar. huius mei propositi rationem reddidi, nunc aliqua de humanioribus litteris ac potissimum, de Poetica ipsa, quam nunc in manibus habemus dicenda remanent. Hæ itaque sunt Rhetorice, Historice, & Poetice, quibus omnes aliæ facultates ornantur, & a quibus ea quæ per se impolite, & rudia sunt, splendorem ac pulchritudinem accipiunt. Sed quoniam ea pars quæ maxime videtur ad nos pertinere, de Poetica est, alijs relictis ad eam solam omnem orationis meæ cursum dirigam. Primum itaque mihi ostendendum est, in Poesi ipsa quæ Poeticæ finis est omnes disciplinas, omnesq. facultates contineri. Quarum aliæ in eam confluunt, aliæ vero ab ea principia deducunt, tantum ego vobis dum de Poetica mentionem facio allaturus sum. Iam vero primã illam facultatem, quam Grammaticam appellamus, hæc non solum complexa est, sed ab ea potius, & principium loquendi manauit. Cum primi omnium Poetæ fuerint, qui lege quadam ac ratione adhibita loqui incœperint, a quibus deinde hæc omnes formulæ, ac normæ deductæ sunt. Oratoriam autem artem, non ne Poetàm optime tenere necesse est, nam quo pacto huius facultatis ignarus cum Poetico decoro suadere ac dissuadere, accusare, & defendere, laudare ac vituperare posset? Dialectica autem ea est, à qua ille vim ac potestatem verborum rectumq. singula suis locis disponendi ordinem mutuatur. Naturalia vero nec à Poesi excluduntur, passim namq. apud probatos auctores, multa de elementis, de syderibus, de plantis, ac de animalibus prolata cernimus. Illa etiam sublimior, ac magis remota Philosophia, quæ res diuinas contemplatur, tota in ea est, prisca quam illa ætas Poeticam, primam quandam Philosophiam esse existimauit. Nec profecto sine causa fictis fabulis sapientiss. homines, abdita illa ac recondita memoriæ tradiderunt; nolebant enim latentes res, omnibus aperiri, sacraq. illa occulta, prompta, & aperte indicari. Cumq. furor ille Poeticus nihil aliud sit, quam diuinus quidam spiritus, qui a Deo proficiscitur, quo nos afflati mirifice mentis viribus excitamur, hoc nihil aliud quam Metaphysicam respicit. Possem hic ego multa in medium afferre fabulis inuoluta, quæ ad Deos, eorumq. potestatem, ac prouidentiam pertinent, sed hæc nimis ardua, nimis prætera ampla sunt, quam quæ hoc exiguo temporis spatio tractari possint. Iam vero Musicam, Harmoniamq. Poetam nosse necesse est, quæ homini plurimum conuenit, &

qua

qua nos maximè delectamur; siquidem carmina canoris numeris constent, quibus mirum quantum nos afficiunt, diuerseq. & ad mærorem, & ad lætitiam impellunt. hinc illos qui cantus moderantur, Poetæ nomine appellamus, Poetasq. canere fingimus, eorumq. opera cantus nuncupamus. Quid nunc ego de Geographia dicam, qua maxime Poeta vtitur, dum oppida, Regiones, loca, Vrbes, flumina, & portus describit: quantum vero ea Poetis cognita sint, quæ ad mores, quæ ad Politicam, atq. Oeconomicam pertinent, omnes facillime videre possunt, qua enim ratione is vitam, & mores hominum oratione exprimeret, quod Poetæ propositum est, qui recte viuendi rationem ignoraret. Moralis autem Philosophia id præstat cumulatissime. Ipse namque quæcunq. ad respub. referuntur, quæ pace, quæ bello agenda sunt, quæ Principis officia, quæ præterea priuati fint viri apertissime demonstrant, quid etiam domino, quid seruo, quid filio, quid parenti, quid Matr:familias in vnaquaq. re agendum sit, vel luce clarius ostendunt: certe illud concludendum est Poetam scientias omnes cognitas habere, non tamen in illis excellere esse necessarium. Ille profecto perfectior erit, qui maiorem vniuscuiusq. facultatem partis fuerit assequutus. Hic mihi iuuenes ornatissimi latiss. sese offert campus, in quo ego plurimum vagari possem, vt vos ad hujus diuinæ Poeticæ studium adhortarer, in eamq. totis viribus incumbendum esse ostenderem, quod sane tentarem, nisi certo scirem id neque vobis dici oportere, neque mihi ipsi tantum tribuere ætati meæ conuenire. Illud tantum dicam me nequaquam dum Poeticam summis laudibus effero, dumq. ad eius absolutam cognitionem, tot esse necessaria ostendo, vos à tam præclara egregiaq. re deterrere, quinimmo magis accendere, nec quis ille est tantum inertiæ, desidiæq. deditus, qui tot propositis præmijs potius in turpi otio, ad omnia ineptus vitam velit degere, quam in re tam vtili, tam honesta, atque laudabili elaborare, cum præsertim clariss. viros duces habeamus, quorum auspicio viam hanc virtutis immensam, licet nos aliquando perficere posse sperare debemus. Accedit etiam ad hoc id quod superius quoque dicebam, tantam esse Principis nostri erga omnes beneuolentiam, tantamq. præterea Hippolyti Cardinalis, cuius nomen reuerentiæ est plenissimum, erga litteratos homines liberalitatem, vt facile vnumquemq. vel inertissimum ad virtutem excitare possint. Restat nunc viri clarissimi, vt mirificas ego vobis gratias agam, qui me hodie ingenti hoc beneficio affecistis, incredibilemq. erga me humanitatem præstitistis, quibus quamqam à me ea gratia referri non possit, quæ debetur, illud certe spondeo, illud me exhibiturum affirmo perpetuam maximi huius muneris memoriam apud me fore, tantamq. gratiam me vobis habiturum, quantam maximam animus meus possit suscipere. Vos autem literati iuuenes, qui innata quadam animi benignitate ducti singulari hoc merito me deuinxistis, quod ego in animo trabali clauo firmabo, quos mecum honestissimorum studiorum societas, similitudoq. coniunxit: vos ego, inquam, oro atque obsecro, vt cum libitum erit, cum per negocia vestra licebit me festis diebus Horatium interpretantem, aliquando audire molestum non sit: æquum est enim vos puero virtutem cupienti auxiliari, eundemq. qui hæc dedistis initio ad finem perducere, vestra namque ea omnis erit laus, cum omnibus clarum erit ciuem Romanum magis in aliena Vrbe, quam in patria ad honorum gradus ascendisse. Ego vero quantum in me erit mihi ipse non deero, vobis enim dicere nefas est, vt si minime quod mihi proposui perfecero, illud me consoletur, egregijs inceptis meis non animum, sed vires defuisse. D I X I.

ORATIO SECVNDA.

Quam Ferrariæ cum aperiretur Gymnasium in festo S. Lucæ pene puer habuit.

VM mihi viri clarissimi de re maxima, ac difficili, quæ tota in huius felicissimi Gymnasij, litterarumq. laudibus versatur, sit dicendum, idq. apud maximos viros acturus sim, sine dubio ad tantum munus per agendum me eloquentissimum, esse deberæ esset opus. Sed quoniam in re ardua, nec à doctioribus improbari solet, licet propositum finem assequi nequeas, magnum aliquid audere, intrepidumq. animum præ te ferre; ego hanc prouinciam meis humeris omnino imparem, siquidem nec vsu, nec ingenio satis possum, pro viribus in cóspectu, consessuq. vestro nobilissimo suscipere non deterrebor. Tot sunt profectò litterarum facultates, quot sunt res quæ huius vniuersi orbis complexu continentur; hæ vero sunt diuinæ, naturales, & humanæ. Primoq. loco ex diuinis metaphysica oritur, quæ iure ab omnibus reliquarum scientiarum nobilissima semper est habita: nam cum ex diuersis actionibus, diuersi quoq. fines deriuentur, quorum omnium vnus, maxime à mortalibus expetendus, est perfectissimus, qui in diuinarum rerum cogitatione positus, hunc metaphysica duce, quæ sola perfectam, & absolutam contemplationem in se continet, homines assequuntur. Hanc vero cum à prima causa ortum ducat, non dubium est omnes alias facultates nobilitate anteire, propterea quod res diuinæ tales sunt, vt ab ipsis omnium aliarum rerum principia tanquam à quodam primo fonte manent, ac defluant: & quid Deus bone diuina meditatione homini optabilius? Si cum ipsi mortales quantum nostræ patiuntur vires, eniti debeamus, vt Deo Opt. Max. similes efficiamur, hac sola quod tantum cupimus adipisci possimus? nosq. in cæno humanorum affectuum volutatos, ita ad hæc altiora accendere, vt melioris vitæ dulcedine allecti, ex hac vita quæ potius mors est, migrasse quodammodo videamur. Deinde naturales sequuntur, ex quibus Physica, cui secundus tribuitur locus principium deducit. Physicæq. facultati Mathematica quoq. adiungitur: rerum autem naturalium studium, Socrates ille Philosophorum sapientissimus condemnauit; hanc secutus opinionem, quod inutile, atque incerti finis esset; sed cum aliqua sint, quæ ad vtilitatem, aliqua vero, quæ ad nobilitatem tendunt; quæ quidem nobilitas meliori animæ parte vtitur, positaq. est in contemplatione, hæc inquam, vt eo quò intendit, ad diuina scilicet perueniat, per hæc naturalia permeat, ac transit: quæ licet veram minime præ se ferant felicitatem, efficiunt tamen vt ipsis medijs, finem illum omnium perfectissimum potiamur. Mathematica autem hoc vno est præcipue laudanda, quod dum demonstratione vtitur, veram efficit scientiam, quod si anceps doctrina nos plurimum delectat, quanto magis, quæ certa est animum nostrum maiori voluptati perfundet? Tertio deinde loco res humanę subsequūtur, ex quibus ciuiles fiunt facultates, Ethica scilicet, Politica, & Economica; & primum ea Ethica est, quæ hominū mores format atque effingit, quæ res in hac mortali vita est potissima, nā quanti sit momenti homines ab ineunte ætate recte esse institutos, vel vnius Platonis auctoritate probare possumus, qui tanti prima fecit principia, vt affirmaret eos; deinde ita bonos, aut malos euadere, prout eorum aut bona, aut mala prior fuerat institutio: certum enim est prius moderandos esse animi affectus, & ad medium redigendos, vt facilius veram assequamur felicitatem: nam qui recte prima vitæ rudimenta tenuerit; is non solum plus dimidio, sed totum fere est assecutus. Sed iam sub Politica sermo est omnis, legesq. quibus Vrbes gubernantur, vniuersusq. orbis administratur, sunt laudandæ: quæ Deum Opt. Max. imitatæ vnicuiq. prout egerit, aut pœnas, aut præmia tribuunt, bonos extollunt, & ab occultis malorum insidijs tutantur; malos vero aut meritis supplicijs afficiunt, eosq. à bonorum commercio arcent, aut ad laudabiliorem vitam reducunt.

eunt. Et quod profecto homine peius esset animal? nisi eum ab explẽdis animi, ac corporis cupiditatibus leges repellerent? Et quo nam pacto primi illi virorum efferati animi ad Vrbes constituendas incolendasq. associati essent nisi legibus? Quas non homines proprio ingenio excogitarunt, sed à communi omnium matre natura, sunt ad communem omnium vtilitatem procreatæ? vt sic inter homines virtutes continuo extollerentur, vitia autem iusta sæuitia opprimerentur, lex siquidem recti præceptio, praui vero est depulsio & proculdubio: si quid boni in hoc terrarum Orbe habemus, si tuti ab effrenata aliorum violentia sumus, si nostra possidemus, si postremo vitam ducimus, id totum optimis legibus est tribuendum; quarum quanta sit magnitudo, ex hoc facile dignosci potest, quod magistratus hij fuerint, qui non solum priscis, verum etiam nostris temporibus, semper totius orbis gubernacula tenuerint. Atque hoc quidem de iuris legum arte; altera vero, quæ in repub. necessaria, quæq. interpretationibus à scientia peritis indiget, ad medicinam refertur. Postea Medicina sequitur, cuius ope omnis mortalium vita nititur: hæc enim sanos custodit, ægrotos vero pristinæ saluti restituit. Quod porro humano generi quantæ vtilitatis fructum præbeat, superuacaneum est dicere. Nam cum anima nostra hoc corpore tanquam instrumento quodam in actionibus vtatur, certum est eam infirmis corporis viribus à reliquis rebus peragendis esse impeditam; nam tantum naturæ ægra valetudo est repugnans, vt ab ipsa medicamenta parata fuerint, quibus graues morbi ab affectis membris pellerentur. Hanc certe Medicinæ facultatem fabulosa illa antiquitas; adeò spectauit, rem diuinam esse existimans, vt eius inuentores Deorũ numero adscripserit, templisq. ac sacrificijs eorum Numina sit prosecuta. Deinceps sequitur Economica, quæ familiaris est cura, plurimi equidem facienda, nam vt totum ciuitatis corpus recte formetur, necesse est membra ad id habere quæ nisi permaneant, ciuitas ipsa nullius ope nixa citò corruet. Siquidem ex propria omnium salute, communis ciuitatis salus dependet. Ad has vero omnes facultates, de quibus locuti sumus, ingressus est Dialectica, quæ artium ars, scientiarumq. scientia est appellata, qua vera à falsis discernimus, differendiq. rationem ediscimus, nam quid quamq. rem sequatur, & quid cuique sit contrarium, demonstrat; insuper hæc rationem habet, ne cui falso assentiamur, aut captiosa probabilitate fallamur; aliter enim facile à vero abduci possemus. Hæ vero omnes res humanioribus litteris ornantur, & maiori venustate ac pulchritudine augentur. Hæ sunt poetica, rethorica, & historia. Et primum de poetica, quam diuinitus nobis traditam esse, ab eruditissimis viris accepimus, nam cum ceterarum rerum studia, doctrina, arte, & præceptis constent, sola poesis à natura ipsa nobis tribuitur, & quasi diuino quodam spiritu infunditur, quæ tanti ab antiquis æstimata fuit, vt solum inter homines poetam sapientem esse crederent: Solebant Græci liberos suos à pueritia, in poesi erudire, vt viuendi rationem, moresq. carminis blanda iucunditate allecti facilius edis cerent, ac retinerent: plurimum enim ob armoniam homini conueniens est, quæ ita nos in carmine demulcet, vt anima cælestis illius armoniæ memor, eius cõsequendi desiderio flagret, atque inflammetur. Nunc ad rhetoricam deuenio, quæ recte dicendi est ars, non parum in bene constituta ciuitate necessaria, propterea quod eloquentia, adeo cum sapientia coniuncta est, vt altera sine altera paulùm prosit, obesse vero multum possit. Licetq. non nulli afferant, plus mali eloquentiam quam boni ciuitatibus attulisse, nos tamen si eloquentiam sapienti viro tribuamus, nihil ab ea nisi boni proficisci posse credere debemus. Nam si inspiciamus quot commoda à dicendi arte profecta sint, in diesq. proueniant, infinita propemodum erunt, hac enim sola homines cum dispersi vagarentur, cultuq. omni carerent, ad politiorem vitam deducti sunt: hac præterea persuasi, in vnum locum conuenere, Vrbes construxere, legesq. quibus parerent acceperunt, & vt fidẽ iustitiamq. colerent, sunt instituti; hæc tandem diuersis in rebus, belli, pacisq. cum magna hominum vtilitate versatur; hæc plurima restinguit bella societatesq. firmat, interq. inimicissimos firmissimã amicitiam sæpissime comparat. Post Rhetoricam Historia sequitur vitæ humanæ plurimum conferens, quod in ipsa præclarorum virorum vitam, & mores, gesta, atque consilia cernimus, qua disciplina, quibusq. consilijs maxima imperia orta sint, & aucta cognoscimus; hæc nos bonorum præmia, malorum pœnas docet; nosq. ex aliorum præclare gestis, ad virtutem accendit, ex male actis a vitijs dehortatur, pulchrũ enim bonorum virorum vir-

tutes imitari, pulchrum quoque ex alienis erratis vitam in melius instituere, adde quod ab hac discimus, quibus rebus maxime Cæsares immortale sibi nomen cóparauerint, qua diligentia Infimi viri ad sublimiores gradus euaserint, quo ordine res ingentes domi, forisq. sint administratæ, nos namque tales viros imitari assuescimus, eorumq. exemplo res nostras disponimus, sic enim accepimus Alexandrum Cæsarem facere assuetum, vt nunquam de bellicis negotijs deliberaret, nisi historiarum peritos consuluisset, vt sic ex aliorum casibus rerum suarum exitum colligeret. Linguæ vero cum humanioribus litteris coniunguntur, Græca, & Latina, quæ hodie publicos habent interpretes, adeoq. inter se coniunctæ sunt, vt altera ab altera dependeat, nec vnius absoluta cognitio haberi posit, nisi alteram quoque quis recte calluerit, ambo itaq. ediscendæ, cum ambo pari modo sint necessariæ. Vt vero viri clarissimi hæ omnes facultates, quas recensuimus, à studiosis adolescentibus percipi posint, primo locus est constituendus, deinde magistri, qui hæc publice præcipiant, inueniendi, tertioq. loci personarumq. cura est adhibenda. Ferrariam celeberrimam Italiæ Vrbem ad Gymnasium instituendum aptisimam esse, nemo est, qui dubitet; hic enim salubris aer, commodæ ad inhabitandú domus omniumq. rerum necessariarum copia; nam tum per se fertilisima est Vrbs, tum quoque Padi fluminis commoditate huc quamplurima ad vitæ vsum necessaria, ex diuersis regionibus afferuntur: diuersarum auté disciplinarum professores, partim constitutis stipendijs vndiq. accersuntur, partim etiam ciuitas ipsa, plures variarum doctrinarum peritisimos, & ad id maxime idoneos quotidie magis alit, atque progenerat: & iam xiij. agitur annus, quo ex aduenis inter pub. interpretes, Vincentius Madius vir cum Philosophiæ peritia, tum morum præstantia spectabilis accitus fuit, qui non modo quotidie inuigilat ne aliquæ inter condiscipulos, aut ciues ipsos oriantur rixæ; quas sua prudentia, auctoritateq. citisime restinguit, pacemq. & amicitiam inter omnes conciliat; sed tales etiam in dies ad Philosophiam adolescentes instituit, vt non solum sibi, reliquisq. immortalem famam comparauerit, verum etiam huic nostro sæculo, obsoletam fere Philosophiam restituerit, ita vt inter sapientes omnes Principem locum teneat. Et eodem tempore Alciatus ad publicum munus exercendum accitus, qui adeo in legibus excelluit, vt omnibus sui temporis superatis, iure quoque antiquioribus doctrina æquari posit; qui postquam plurimos sui similes, ad legum studia educauit magnum sui desiderium omnibus relinquens, fato functus ad superos concesit, cuius vicem gerit nunc Pernet. Parpallea omnium bonorum applausu paulo ante ad hoc publicè interpretandi munus aduocatus, qui dum apud Taurinos Senator, Auinione publicus legum explanator est, talem suæ doctrinæ, & integritatis, erga omnes opinionem comparauit, vt non immerito à Duce nostro, maiori auctus munere à consilijs iustitiæ sit factus. Loci autem personarumq. regimen felicisimus est Hercules Atestius, Ferrariensium Princeps, cuius liberalitate hoc publicum Gymnasium floret, qui minime primo Herculi virtute inferior, veros Hesperidum hortos omnibus aperuit. Vitijsq. expulsis, & dracone interempto, aurea virtutis mala vnicuiq. præbet, vt vel hoc vno felicisimam ætatem nostram appellare liceat, qui tales nobis tradidit fructus, quibus vera vita comparari potest. Publicis deinde præest rebus, Galeactius Atestius Tassonus, qui quemadmodum in Alphonsi Ducis periculis ac rerum discrimine, constantis, ac imperterriti animi fuit; & à negotijs gerendis, grauis, & prudens extitit, sic quoque in tranquillo ac felici Herculis dominatu, vires, ac ingenij magnitudinem patefecit, proptereaq. præter alios magistratus, honorisq. gradus huius Gymnasij curam meruit, cui in hac administratione, Antonius Musa Brasouolus, spectatæ probitatis vir, artisq. Medicæ peritisimus, socius fuit: & iam agitur annus, quo ille omnium bonorum mærore, supremum diem obijt, licet adhuc viuat, tales enim suarum vigiliarum habemus fructus, talesq. discipulos, vt vna, quæ breuis erat, & incerta vita amissa aliam certam, ac perpetuam consecutus esse videatur, in cuius locum Bartolomæus Mirolius, qui huius ciuitatis Prætor, & Principis à consilijs secretis quoq. est, substitutus fuit, qui licet asiduis laboribus tantorum magistratuum sit detentus, admirabiliq. ingenio ac prudentia infinita propemodum, maxime dignitatis munera administret, atque obeat, nunquam tamen vt studiosis, nihil quod necessarium est desit, quiescit. Reliquum est iuuenes nobilisimi, vt post litterarum laudes loci, personarumq. commoditatem, ac sapientisimi Ducis erga omnes beneuolentiam, Omnes, vt aiunt, neruos ad hoc

virtutis stadium percurrendum intendamus, & quo magis possumus prisca æquare tempora enitamur; nec deterreri debemus, nos non posse id culmen contingere, quod ab antiquioribus illis paucis admodum sit consecutum, quinimmo magis accendi debemus quod ipsis ducibus vtimur, breuioremq. viam, quam ipsi habuerant habemus, quod si assidui labores, atque vigiliæ, nos à tanto opere amouent, nobis, quæ præmia consecuturi scimus, ante oculos proponamus, censeamusq. tanto maiorem futuram laudem, quanto maiores sunt a nobis labores, superandi: Sic enim non labores, sed præmia, non breues dies, sed perpetuam vitam respicientes, alacri animo omnia pericula superabimus, æternamq. apud posteros famam consequemur. DIXI.

ORATIO TERTIA.

De laudibus eloquentiæ.

Ferrariæ habita cum Ciceronis Milonianam interpretaturus esset.

ES sanè admodum dubia, controuersaq. antiquis fuit, vtra duarum præstantissimarum artium pingendi scilicet, & fingendi (quam Sculpturam vocant) alteri esset præferenda. Nec profectò iniuria. Nam cum ambæ in naturæ imitatione versentur, primo quidem hæc, expressa quadam, ac solida effigie, adeo decorè, & venustè, omnium animantium formas, lineamenta, membrorumq. compositiones exprimit, vt nihil propius ad naturæ similitudinem posse accedere videatur. Altera deinde, quæ coloribus vtitur, dum rectè pigmenta aspergit, dum vmbras, eminentiasq. prudenter obseruat, dumq. tabulas varijs coloribus distinctas, bono in lumine collocat; ita oculorum aciem perstringit, vt non solum animalia, sed sæpe etiam homines falsa rerum specie decipiat. Non itaque mirum est, cum vtraque tantum possit, si quamplurimi de earum excellentia ambigerunt. Sed tamen si aliqua reperiretur ars, quæ non modo vtrūq. quod in illis admirabile est, cumulatissimè præstaret; verum etiam, quod multo difficilius iudicatur, animos ipsos iucunda, ac nitida quadam pictura effingeret, quotus quisq. est, qui dubitet, longè hanc ceteris duabus antecellere? Ea autem, viri clarissimi, est eloquentia: De cuius laudibus, vestra cum venia, hodie mihi (iuuante Deo) si minime, pro tantæ rei amplitudine, ac dignitate, certe quantum in me erit, est dicendum. Primum itaque si libet eloquentiam cum pictura comparare, quid ea esse potest ornatius? quid pictius? tot enim coloribus est distincta, tot figuris ornata, atque adeo varia elocutionis constructione, & elegantium verborum copia, tanquam lectissimis floribus, illuminata, vt nihil splendidius, nihil politius, nihil deniq. ad delectandos animos, multiplici illa varietate, aptius inueniri possit. Sculptura verò, Deus bone, quantum huic concedit, nam quid vehementius omnes res exprimit? quid illas ante oculos facilius ponit? quid altius in audientium mentibus omnes motus, omnes animorum affectus signat, atque exprimit? Hinc est quod summi illi, & perfecti Oratores, qui optimis temporibus floruerunt, orationis aculeos emittere, tonare, ac fulgurare dicti sunt. Quæ enim sunt illa in Philippum Græciam occupantem fulmina? quæ Principis eloquentiæ in Antonium, & Catilinam Romanæ Reipublicæ euersores? At vero eloquendi vim, maximam esse omnes fatentur. Quid igitur nunc de eius innumerabilibus, diuinisq. erga humanum genus beneficijs dicemus? nam si ab vltima antiquitate, altius rerum principia repetere voluerimus, procul dubio inueniemus quicquid boni, quicquid præclari, ac iusti in hac vitæ communione ab immortali Deo nobis tributum est, id totum ab eloquentia, tamquam à fonte plenissimo fluxisse. Siquidem hæc prima vrbes, & ciuitates constituit, hæc agrestes, atque inmanes homines,

mites,

mites, & mansuetos reddidit; hæc sola, lumen illud vitæ, Rationem, qua nos maxime ceteris animantibus præstamus, è Cælo reuocauit. Etenim, qui fieri poterat, vt in illa rudi antiquitate stolidi homines, sine eloquentiæ præsidio, ad Dei cultum, ad modestiam, ad ius deniq. erudirentur? Ponite, quæso, vobis ante oculos vitam illam horridam, atque incultam, homines insolentes, omnis rationis, & humanitatis expertes, qui in agris dispersi bestiarum ritu vagarentur, nulla esset religionis ratio, nullus liberorum amor, nulla legitima coniugia, nullus deniq. vitæ cultus: sed omnia cæca temeritate regerentur, omnia effrenata cupido administraret, omnia luctus, squaloris, solitudinis essent plena, o bone Deus quæ vita hæc fuisset? vel potius quæ mors? Huius itaque admirabilis facultatis ope, naturam ducem sequendo, nostraq. inuicem consilia, & animorum sententias explicando, primo, in vnum congressi, feram vitam exuimus, deinde etiam Vrbes ædificauimus, leges tulimus, multaq. præclare artes à nobis sunt excogitatæ. Nec illud tacebo, quod vere diuinũ in eloquentia est, quod cum sola ciuitates condiderit, sola quoque fortissimis prudentiæ armis, tuetur, ac defendit. Nam quod telum improbis, infensius est oratoria facultate? contra, Quod publicæ libertatis aut ciuium salutis firmius præsidium? hæc bonos, præstantesq. viros ornat, hæc sceleratos oppugnat: hæc nocentes pœna, iustos præmio afficit. Adeo vt misera illa sit Ciuitas, citoq. peritura, in qua, recte dicendi scientia non viget. Possem hoc ego, pluribus clarissimarum ciuitatum exemplis comprobare, sed vna mihi satis sit Romana respublica, quæ cum ab illa felice Bruti eloquentia, ortum habuerit, florente eloquentia floruit, eaq. tandem tanta cum Vrbis pernicie sublata, ipsa quoque ingenti Principis terrarum orbis Populi ruina, tamquam adempto adminiculo concidit. Ad hæc vero, quæ nunc à me exposita sunt, illud etiam accedit, quod singularis hæc eloquendi vis, non in pace tantum, domiq. est vtilis, sed foris plerunq. & in bello, salutaris, ac fructuosa. Verum mihi ad reliqua properanti, in vnaquaq. re commorari longum est: etenim quid commemorem restincta bella? quid sancita fœdera? quid amicitias? quid societates, sola dicendi copia comparatas? Quid? si eloquentia non extaret, quibus frenis imperitæ multitudinis animi regi possent? quibus cancellis, aut septis tam immanes belluæ continerentur? Hæc illa est cælestis facultas, quæ fluctuantem insano motu populum lenit; hæc amentia præcipitem, & imprudenti licentia dissolutum reprimit, hæc miserorum calamitates subleuat, innocentes defendit, improbos deterret. Hæc deniq. pacem inter Ciues, communemq. societatem coniungit, atque conciliat. Hic mihi nunc illud in mentem venit, quod clarissimis Romanarum rerum monumentis testatum est, de Menenio Agrippa. Cum enim aliquando plebs Romana, trans Anienem amnem, in Sacrum Montem secessisset, magnaq. inter nobiles, & plebeios, seditio esset conflata; solus hic acutus, vrbanusq. orator, ficta quadam, & eleganti fabella, atque ea quidem, maxime ad rem de qua tunc agebatur, accommodata, omnes iras, discordiasq. inter illos placauit, & bellum intestinum, magno reipublicæ malo excitatum, sine vllo tumultu restinxit. Tanta est eloquentiæ vis, adeoq. sententijs grauis, & verbis perpolita oratio, hominum voluntates, quo velit impellere potest. Quod si magni Reges, omnia pericula pro imperio subeunda esse cessent, quanti facienda est eloquentia, qua non solum regna obtinere, sed Regibus etiam ipsis potest imperare? Quantam creditis in illa mirabili Nestoris vbertate dicendi, ac copia fuisse auctoritatem? nam quid illud est? EX NESTORIS LINGVA MELLE DVLCIOR FLVEBAT ORATIO. Quantam præterea in Vlisse? ex cuius ore ver ba hibernis niuibus similia exibant? quid dicam de Hercule illo Gallico? qui cum aureum orationis flumen funderet, aureis cathenis hominum aures illigare, est dictus? hoc, hoc, mihi credite, vere est imperium habere in homines, animos scilicet possidere, illisq. iura, leges præscribere. Sed hic mihi, antequam longius procedam, nonnullos refellere opus est, qui eloquentiam, tamquam perniciosam humano generi artem, accusant. Illosq. qui in dicendi exercitatione operam consumunt, assiduò criminantur. Aiunt enim, maxima quotidie ciuitatibus incommoda, per disertissimos viros inuehi: qui dum hac facultate iniuste vtuntur, sæpe improbos defendunt, sæpe innocentes oppugnant. Itaque efficiunt, ne illi debitas suorum flagitiorum pœnas persoluant; hi vero, nihil tale meriti nefarijs cruciatibus afficiantur. Addunt etiam. illos, omnes populi motus, omnes dissensiones concitare, suisq. seditiosis concionibus, ciuilem tranquil-

litatem exagitare. Ego autem de istis, qui adeo inimicè eloquentiam insectantur, libenter quærerem, quid non ita fortitudinem, diuitias, corporis robur vituperent? quando ista quoque, si perperam homines vtantur, per multa detrimenta afferre possunt. Quare mihi videtur, non hoc eloquentiæ vitium esse, sed eorum qui ea peruersè abutuntur. Quo magis eloquentiæ studendum est, vt illis resistamus, qui sua temeritate rem honestissimam violant. Qui ne Oratoris quidem nomine digni sunt, sed potius, audaces, & temerarij homines, communisq. bonorum pernicies sunt appellandi. Nunc vero, postquam ijs pro virili parte respondimus, operæ pretium est, ex quorumdam mentibus veterem, ac penitus insitam opinionem euellere. Sunt enim aliqui, qui in animum induxerunt suum, ingenuis artibus, nihil eloquentia opus esse, & idcirco quo magis barbarè, & inquinatè loquuntur, eo maiorem se scientijs dignitatem afferre arbitrantur. Quem quidem, illos redarguendi laborem, mihi eloquentiam laudanti necessarium, ea quoque de causa libenter, cupideq. suscipiam, quod cum multi, & varij hic sint studiosorum conuentus, qui vt de eorum disciplinis aliquid à me dicatur, auide expectant, præclarè Hercule, mecum agetur, si vna & eadem opera, falsas illorum opiniones infregero, horumq. honestissimo desiderio satisfecero. Ad vos itaque iuuenes, veræ & solidæ gloriæ, quæ sola virtutis præmium est, studiosissimi, orationem meam conuerto. Et vt primum a Philosophia incipiamus, quæ omnium benefactorum, beneq. dictorum est mater, ea quidem in tres partes est distributa. Prima quæ in naturæ inuestigatione versatur: altera quæ de vita, & moribus disputat: tertia quæ differendi subtilitatem continet. Num aliqua istarum partium est, quæ splendidæ orationis luminibus illustrari non desideret? nulla certè. nam si in rerum naturalium scientia multa sunt obscura, multa tortuosa, multa tenebris, & caligine inuoluta, quid (quæso) optatius fieri potest, quam illis verborum splendore lucem afferre? Resq. natura sua maxime tenebricosas, distinctè, dilucidè, & apertè dicere? Relinquo autem, ac tacitè prætereo secundam Philosophiæ partem, de moribus tractantem. Nam quid hoc comprobare necesse est, si res etiam tacente me, loquitur ipsa? siquidem quis adeo vecors, atque amens est, qui non planissime videat multum interesse, vtrum pulcherrima aliqua margarita, aut gemma, plumbeo, an aureo ornatu fuerit illigata. Quare iam ad tertiam partem, quæ Dialecticæ appellatur, me confero, in qua Sophistæ quidam, dum omnia verba inusitata, dura, odiosaq. deligunt, dum infantissimos quosque, ieiuno, atque exili dicendi genere imitantur, dumq. gloriæ sibi ducunt non posse intelligi, atque perinde loquuntur, & scribunt, vt si Oracula funderent, adeo perturbauerunt omnia, vt nihil fædius, nihil inquinatius istorum scriptis legi posit, nec vident dementes, nihil aliud hoc esse, quam rem per se difficilem maiori difficultate implicare, ac quodammodo tenebris, tenebras offundere, quod sanè cum admodum est insulsum, tum etiam maxime perniciosum. Iam itaque satis vt puto declarauimus, ijs qui Philosophiæ studijs se dedunt in primis dicendi copiam esse necessariam. Idem etiam in ceteris facultatibus facile probari potest, sunt enim Medicina, & iuris ciuilis scientia, quæ ambæ sub Philosophia numerantur, nam altera ad eam partem quæ de natura, altera ad eam quæ de moribus est, reducuntur. Et quidem in Medicina, hi semper primas tenuerunt, qui non eruditè, solum, sed ornatè, enucleatè, luculenter scripserunt. Siquidem illi palma deferenda est, qui res obscuras, & recondita doctrina affluentes, pura ac perlucida oratione vestit. Simulq. eruditionem, cum elegantia conglutinat. Etenim nimis molestum odiosumq. est illorum animos, qui in quærendo defatigati sunt, dura etiam, & spinosa oratione torqueri. Iuris ciuilis autem scientia, quæ (vt dicebam) moralis Philosophiæ pars est, adeo sermonis candore illuminari gaudet, vt illius leges non politè modo, & eleganter sint scriptæ, sed solæ penè Latinè loqui videantur. Nam, quid præclaris illis Iuris Consultorum monumentis lautius, aut nitidius legi potest? vbi (quæso) verborum proprietatis magis religiosa obseruatio? Iacuit hæc quidem præclara, nobilisq. disciplina per multa sæcula in sordibus quorumdam commentariorum, quæ illam perditissimis temporibus tetris tenebris obscurauerant, lucemq. omnem eripuerant. Sed iam illa caligo discussa est. Quandoquidem non tulere diutius præstantia multorum ingenia sanctissimam hanc facultatem, sine qua non Vrbes, non Regna, non hominum communio, & consociatio, stabilis permanere potest, alieno squalore, ac sordibus obsolescere. Itaque iam ad pristinam castitatem, quæ ei semper maxime adhæsit, est reuocata.

Illaq. pulcherrima, & vtilissima dicta prudentium, & sapientum responsa, antiquam dignitatem recuperant, atque a Barbariæ fluctibus emergunt. Quapropter quantos vtilitatis fructus, hominum generi eloquentia præbeat, quam magnum præsidium, & propugnaculum bonorum salutis in ea sit, quantum præterea luminis, & ornamenti cæteris liberalibus doctrinis adiungat, satis superq. dixisse videor. Nunc vero quod superest, optimi, atque honestissimi iuuenes, paruo labore, vobis persuaderi posse arbitror; nimirum vt politissimam istam eloquendi rationem, amplectamini, atque auidè arripiatis: video namq. vos, gloriæ facibus, ad virtutis cursum, vehementer inflammatos. Attamen si licet currentibus calcar admouere, per illam vos ego eloquentiam, quæ præclarum Dei donum est, & inuentum, per ingenia vestra, per opinionem, ac spem, quam de vobis apud omnes concitastis, oro, atque obtestor, vt vna simul hanc ineamus viam, huc omnes vires omnem mentis aciem intendamus, atque hanc copiosè loquentem sapientiam, quæ omnibus rebus lucem affert, in studiorum nostrorum auxilium vocemus. Semper nobis animo, semper ante oculos, summi illi, omniq. laude cumulati oratores obuersentur; Græci quidem, Pericles, Thucydides, Gorgias, Isocrates, Lysias, Aeschines, Demosthenes, aliiq. innumerabiles. Romani vero, Cethegi, Catones, Gracchi, Galbæ, Crassi, Antonij, Hortensij, Cicerones, cæteriq. quos enumerare, longum esset. Horum enim celebre, ac clarissimum nomen nulla vetustas obliuione obruit, nulla delet antiquitas. Siquidem nullis temporum iniurijs subiecta est eloquentia; nec sæculorum multitudinem pertimescit. Hanc igitur perpetuitatis procreatricem, summa alacritate sequamur, vt si fieri possit, nos quoque o Iuuenes exiguum vitæ curriculum, illustribus monumentis producamus. Ego autem quoniam hac cohortatione maximè indigeo, quippe qui ab huiusmodi purè, & Latinè loquendi dignitate, quam longissimè absum. Vt facilius me aliquando ex Barbariæ tenebris eruam, atque in aliquam dicendi lucem emergam, Ciceronem, illum inquam Ciceronem, Romanæ eloquentiæ parentem, hoc mihi anno sumpsi, quem his meis iuuenilibus exercitationibus explicarem. Arduum sanè opus, & præsertim mihi, qui ingenij mei imbecillitatem optimè nosco. Sed tamen omni ope enitendum est, quando Deus immortalis, non nisi multo sudore, ac labore, nos virtutem consequi voluit. De te autem M. Tulli, quid dicam? Ego ne humilis homunculus, te summum virum, te Patriæ seruatorem, & Patrem, te Romanæ eloquentiæ clarissimum lumen, dignè laudibus ornabo? Non mihi tantum assumo, non tantum de me ipse promitto, atque arrogo, nec ingenij viribus ad tantam gloriam aspiro. Te per hunc latissimum campum, vnde est cursus, ad virtutem apertus, Ducem sequimur. Tu nobis germanæ, & solidæ eloquentiæ cupidis dexteram porrige, vt ex te, tanquam de plenissimo fonte, dulces, ac suaues, purissimæ orationis aquas hauriamus. Illud vero nunc viri clarissimi superesse videretur, vt vobis, pro summo hoc beneficio, quo me hodie affecistis, maximas gratias, & agerem, & haberem. Sed non eius generis vestra erga me merita sunt, quibus putem, exiguo hoc temporis spacio, breuiq. illorum commemoratione, me satis esse facturum. Itaque iam non ago vobis gratias, non enim fieri potest, vt quibus re vix referre possum, verbis tantum satisfaciam. Vos verò Nobilissimi, ac litterati Iuuenes, qui me semper germano, ac fraterno amore dilexistis, semper (quæ vestra fuit humanitas) dignitati, & honori meo fauistis, vos inquam etiam, atque etiam oro, & obsecro, vt me festis diebus Milonianam Ciceronis Orationem, de superiore loco interpretantem, cum libuerit, cum commodum fuerit, cumque animos à grauioribus studijs, releuare, ac quodammodo recreare volueritis, amicè audiatis. Decet enim vos eandem beneuolentiam, quæ mihi tertio ab hinc anno perspectissima fuit, his quoque temporibus præstare; vestraq. erga me merita hoc magno cumulo augere, quod si (sicuti planè confido) feceritis, cum rem præcipue humanitate vestra dignam feceritis, tum ego etiam, quoad per me fieri poterit, enixe operam dabo, vt cognoscatis, vos minime in ingratum hominem, maxima beneficia contulisse. DIXI.

ORATIO

ORATIO QVARTA.

In funere Henrici Valesij Gallorum Regis.

Ferrariæ habita ad Hippolytum Cardinalem, & Herculem Ducem.

RES est sanè, Cardinalis religiosissime, Princeps Hercules inuictissime, vosq. ceteri viri præstantissimi, res, inquam, est magna admodum, atque admirabilis, aquam cuius vis & natura omnis, tam abest à calore, vt nihil magis calori possit esse contrarium, calcem inflammare, atque intendere. Illud etiam valde mirandum est, arbores robustissimas, alteq. in terram radicibus defixas, turresq. firmissimis fundamentis, & murorum soliditate stabiles, vento, re scilicet adeo tenera, ac molli, extirpari, excindi, funditus euerti. Id vero deniq. non modo mirabile, sed monstri penè est simile, quod cum eadem aqua omnium rerum sit frigidissima, frigore tamen, quo conseruari deberet, corrumpatur, eiusq. astricta vi conglaciet, & durescat. At vero, Viri Clarissimi, illud vobis multo magis fortasse mirum videbitur, quod ego humilis homunculus, nullo ingenio, nulla dicendi facultate præditus, lacrymis præsertim, summoq. animi mærore confectus, tantum mihi tribuerim, vt qui consolatione indigeo, hodierno die alios consolaturus huc accesserim: perinde quasi alienis vulneribus mederi velim, cum meis ipse nullam Medicinam reperire, nullum remedium afferre possim. Ceterum si quis diligenter contempletur, atque consideret, quemadmodum ex minutissimo semine, cælestium causarum ope, & auxilio, Solis nimirum, Stellarumq. tanti arborum trunci, ramiq. procreentur. Is etiam fortasse non dissimili ratione fieri posse arbitrabitur, vt ego non eloquentia, à qua longissimè absum, non orationis vbertate fretus, ac copia, sed præstantibus, eximijsq. ingenijs vestris nixus, incredibilem illum dolorem, quem accepistis ex acerba morte fortissimi Regis HENRICI, aliqua ex parte lenire, atque alleuare possim. Etenim nihil mihi temere assumo, atque arrogo, semen tantum consolationis ero, ac veluti instrumentum aliquod, mentes animosq. vestros excitabo, quos adeo repentina hæc calamitas oppressit, vt minus forsitan ea perspiciant, quæ tantæ ægritudini leniendæ, in primis essent necessaria. Equidem viri clarissimi, dum mecum ipse Henrici Galliæ Regis potentissimi immaturam mortem considero, totusq. in eam cogitationem defixus, humanæ felicitatis inconstantiam, leui, atque & infirma mortalium gaudia attento animo intueor, vere illud mihi ac sapienter dictum videtur, voluptati mærorem, hilaritati tristitiam, comitem, & finitimam esse. Nam cui amplius dubium videri potest, nihil in terris firmum, nihil stabile, nihil perpetuum reperiri, cum ea quæ omnium opinione optime constituta, fundataq. videbantur, subita ruina corruerint? Duodecim amplius annos Gallico Imperio Henricus præfuit, qua prudentia & iustitia, nihil nunc referre opus est; id tantum dico eum ferè nunquam ab externis bellis quieuisse, Accidit enim, vt cum pacis esset amantissimus, semper tamen modo ab alijs lacessitus, modo ciuitatum precibus ad earum salutem, libertatemq. tuendam euocatus, bella gerere cogeretur. Illud siquidem præter cætera præclarum, vereq, regium esse arbitrabatur afflictis populis, qui ad eius opem confugiebant, opitulari, miseros recreare, aliorum violentia euersas vrbes erigere, atque in libertatem vindicare. Testes sunt populi Belgæ, Mediomatrices Rheno flumini, Germanisq. proximi, testis Italia vniuersa, ipsa deniq. communis omnium patria, terrarumq. Princeps Roma, eius pietatis, & liberalitatis locupletissimus est testis. Sed quæ pro sua, aliorumq. salute bella susceperit, aliàs suo loco diligentius commemorabimus. Erat autē V.C. Henricus valde in prælijs fortunatus & felix, cunctaq. summo cōsilio, & singulari prudentia administrabat, idē tamen incertos pugnarum exitus, & communem Martem, magno ac excelso animo fere-

bat, suamq. constantiam fortunæ ancipitis iniuria nunquam inflectebat: adeo vt semper, aut ex secundis certaminibus victoriæ Trophæa, aut ex aduersis inuictæ fortitudinis gloriam reportaret. Verum (vt dixi) pacis, & concordiæ cupidus, atque amator erat, neque enim poterat ijs victorijs quas de Christiano hoste consecutus fuerat, lætari; dolebat potius innocentium populorum sanguinem effundi, miseras prouincias vastari, ac diripi, vrbes infelices cædibus, rapinis, incendijs funestari. Itaque Deum Opt. Max. assidue precabatur, vt pacem inter Reges Christianos conciliaret, prostratæ Europæ dexteram porrigeret, eamq. ceteris quietis, & tranquillitatis mentem daret, quam ipsi dedisset. Hæc viri ornatissimi, cum summa pietate, summaq. religione ab immortali Deo per tot annos peteret Henricus, audiuit ille eius preces. Itaque tandem diuturni, & luctuosi belli finis constituitur, veteres inimicitiæ deponuntur, paxq. inter duos Orbis Terrarum maximos, & potentissimos Reges conficitur. Quæ vt firmior esset, atq. arctissimo coniunctionis vinculo astricta teneretur, Henricus Isabellam filiam, & Margaritam sororem, lectissimas, eximiæq. pulchritudinis Virgines, Philippo illam Hispaniarum Regi, hanc vero Philiberto Sabaudio Allobrogum Principi in matrimonium collocat. Videbatur omnibus laborum & calamitatum optatum finem aduenisse. Ciuitates, regiones populi animos erigebant, ac tanquam bellorum tempestate sedata à metu paululum respirabant. Lætabatur Italia, gaudebat Hispania, Gallia vero vniuersa lætitia exultabat. Etenim dulce illud pacis nomen iam diu inauditum, incredibili voluptate ac dulcedine omnium animos perfundebat. Audiebantur igitur passim lætissimæ multitudinis voces, alij Deo immortali gratias agebant, Thracibus alijs teterrimis Christiani nominis hostibus mortem, excidiumq. minabantur, vniuersi autem Philippi, & Henrici pietatem, religionem, clementiam certatim summis laudibus in Cælum efferebant, eosq. antiquis maiorum suorum cognominibus dignissimos appellabant: deniq. omnis generis, ætatis, ordinis, omnes viri, & mulieres lætabantur, cunctaq. hilaritatis, lætitiæ, iucunditatis plena erant. Ecce autem repente inter tantas pacis gratulationes, dum tota Gallia festi celebrantur dies, dum ludicra equitum certamina, vmbratilesq. armorum pugnæ exercentur, cum in simulatum hostem equum incitaret Henricus, idemq. ille alter faceret, aduerso pectore hasta excepta, eius fragmento supra oculum vulneratur: quo ex vulnere paucis interpositis diebus, fortissimus Princeps, omnibus animi, corporis, fortunæq. bonis florentissimus, media ac constanti ætate (pro miseram hominum conditionem) moritur. Quis hoc loco V. C. non exclamet? Quis mortalium vitam, omnibus casibus, omnibus fortunæ telis expositam non lugeat? Quis humanæ calamitatis vicem non ingemiscat? O caduca gaudia. O spes fallaces. O nimium fugaces lætitiæ. me miserũ, hic ne est regalium nuptiarum apparatus? hi ludi magnificentissimi? Ista ne sunt pacis, atque otij amplissima spectacula? o miserabilem rerum vicissitudinem, commutata omnia. Luctuosum funus, funebria vndiq. vestimenta, lacrymæ vbiq. & mæror. Sed quid ego tanti Regis felicitatem exiguo vitæ curriculo, non rerum ab eo gestarũ magnitudine metior? Illi suos dinumerent annos, qui ita ætatem degerunt, vt eodem tumulo, quo illorũ corpus tegitur, nomen etiam obruatur. Henrici vero gloriam nulla vetustas obscurabit, nulla vnquam delebit obliuio. Quapropter & si propter diuinas animi virtutes videbatur, mori non debuisse, satis tamen vixit, quando ea laudis insignia, virtutisq. monumenta reliquit, quæ eius famam ad perpetuam omnium sæculorum memoriam propagabunt. Etiam illud V. C. adiungo, cunctis mea sententia, Trophæis, triumphisq. magis insigne & perpetuum, viuet Henricus omnium scriptorum laudibus celebratus, qui pulcherrima ipsius facta litterarum lumine illustrabunt, omniq. monumentorum genere immortalitati commendabunt. Etenim doctos, & eruditos homines Rex prudentissimus plurimi faciebat, muneribus eos regijs atq. amplissimis stipendijs sustentabat, liberaliumq. artium, & disciplinarum patrocinium, quod à munificentissimo Patre Francisco hæreditarium acceperat, singulari semper beneficentia tutatus est. Non igitur eius felicitati id deesse poterit, cuius causa magnus ille Alexander fortunatum appellauit Achillem, quod scilicet Homerus virtutes ipsius, æterno carminum præconio posteris prodidisset: nunquam enim de maximis Henrici rebus silebitur, nullaq. ætas eius famæ finem vnquam est allatura. Nam quicquid fortiter, quicquid clementer, quicquid liberaliter ab eo factum est, omnium gentium linguis, omnibus historijs, om-

nium

nium poetarum ingenijs celebrabitur. Itaque ne expectetis V. C. dum hoc loco singulas Henrici virtutes, illustresq. victorias recenseam, mihi namq. cum ingenij mei, quod quam sit exiguum non ignoro, tum etiam temporis angustiæ præcipuè ratio est habenda. Quamobrem prætereo, quæ ad Montecalerium Subalpinæ regionis oppidum, prope puer feliciter gessit, mitto, quod cum à Francisco Patre Landresium obsidione liberatum est, primo agmini præfuerit, aduersusq. Cæsarianos milites fortissime dimicarit; illud tamen prætermittere non possum, quod continuo postquam totius Galliæ consensu Rex salutatus est, maximum fortissimumq. exercitum, in Britanniam transmisit, vt Scotis fœdere & societate sibi coniunctis, contra Anglos, quibus cum continenter fere prælijs decertant, opem ferret. Quo egregio facto non solum Scotos socios à grauissimi belli metu liberauit, verum etiam eorum ferocissimos hostes prostrauit, atque ab inferendis iniurijs in posterum coercuit. Quanta vero, bone Deus, felicitate, ab Edoardo Angliæ rege Bononiam recuperauit. Vrbs hæc V. C. in Morinis ad Oceanum sita est, à qua breuissima est in Britanniam traiectio. Indignum Henrico videbatur Galliæ ditionis Vrbem, tanta præsertim loci opportunitate, hostium armis oppressam teneri. Statim itaq. copias instruit, vicina oppida incredibili celeritate expugnat, remq. in eum locum deducit, vt Edoardus Rex inopinata vi proculsus, pacem à victore Henrico petere, restituta Bononia, cogeretur. Iam vero, cum primum ad regni gubernacula accessit, nihil habuit antiquius, quam vt fœdus, quod Franciscus Pater cum Heluetijs icerat, stabiliret, & veteres pactiones renouaret. Videbat quippe ad dignitatem suam, Galliæq. præsidium permagni interesse, finitimam ac bellicosam gentem sibi conciliare atque adiungere: cuius deinde forti, & fideli semper est vsus, eiusq. virtute & armis insignes de hostibus victorias reportauit. Venio nunc ad id bellum quod in Mediomatricibus (quos Metenses appellant (Germanorum Principum precibus euocatus gessit: cui præsens ipse interfuit, præsens omnia prudentissime administrauit. Quid ego autem hoc loco V. C. primum admirer? aut laudibus efferam? diuinam ne, inauditamq. liberalitatem? an excelsi & inuicti animi magnitudinem? Equidem præclarum est afflictis, & iacentibus salutarem dexteram porrigere, magnificum pro aliorum salute innumerabiles pecunias, thesaurosq. profundere, inusitatum alienæ libertatis causa periculosissimum bellum suscipere, quid dicam seipsum, corpus & vitam suam, non solum in discrimen adducere, sed certissimis periculis obijcere? inuictum itaq. Henricus exercitum in Belgas ducit. suo aduentu ciuitates illas omnes quæ sunt ad Rhenum flumen, & quas liberas appellant, erigit & recreat. Nemetes populos in retinenda libertate consentientes, opibus & copijs adiuuat, confirmat, defendit. Cum vero multa oppida & castella cepisset, satisq. ad propriam laudem, populorumq. vtilitatem perfecisset, rebus ex sententia confectis, in Galliam reuersus est. Ceterum Mediomatricum Vrbem (ea nunc Barbaro nomine Metz dicitur) vallo & fossa egregie cinxit, bellicis ornamentis, ac firmissimis veteranorum militum præsidijs muniuit; ita vt omnem vim, & oppugnationem sustinere posset. Hanc V. C. CAROLVS Quintus Cæsar, ille inquam Carolus fortissimus, prudentissimus, felicissimus Imperator, ille gentium victor, cuius plures victoriæ, quam aliorum pugnæ percensentur, qui rei militaris scientia, fortunæ felicitate, ac celeritate conficiendi, singulari fortitudine omnibus denique imperatorijs virtutibus, totius antiquitatis memoriam superauit; hanc, vt dixi, Vrbem ipse Cæsar durissimo anni tempore, armatis millibus centum obsedit. Nihil ab eo relictum est, quod ad oppugnandum, expugnandumq. oppidum vsui esse videretur: extructi aggeres, perfectæ munitiones, præcipue autem validissimis tormentis mœnia verberata. Tanta tamen militum fuit in laboribus tolerandis patientia, tanta Ducum virtus, & vigilantia, summi præsertim clarissimiq. Principis Francisci Lothoringij, vt nulla acerrimorum hostium vi, nulla scientissimi Imperatoris industria, nullis postremo tormentorum continuis emissionibus superari potuerint: ipseq. Carolus cum intolerabilis frigoris magnitudo sustineri amplius non posset, re infecta legiones in hiberna reducere coactus est. Quod tantum, immortalis Deus, flumen est orationis, quæ tanta dicendi copia, & vbertas, quæ huius maximi Regis eximias virtutes, admirandamq. erga miseros & fortunæ tempestatibus iactatos, pietatem dignis laudibus perferre in Cælum queat? Dicite quæso viri præstantissimi, si suæ liberalitatis Henricus hanc vnam modo testificationem reliquisset, quod Cis Rhenanis populis, eius misericordiam

& auxilium implorantibus, tanta regij animi magnitudine, ipsemet cum maxima militum manu subsidio fuerit, nonne omni gloria, omni commendatione dignissimus esse videretur? quibus nunc igitur praeconijs, quibus elogijs Henricus est exornandus, cum nullus propè in omni Italia locus sit, in quo rerum, quas piè ac religiose ob aliorum salutem gessit monumenta, vestigiaq. non sint impressa? Quae aetas non admirabitur? quae posteritas non obstupescet? aut legendo, aut audiendo, tot bella suscepta, tantam auri vim propter salutem Italiae effusam, exercitus trans Alpes, Apenninumq. missos, Parmam, & Mirandulam defensas, Senas in libertatem vindicatas, Romam ipsam Vrbium Principem, sanctissimum Religionis domicilium, cunctarum gentium patriam seruatam & protectam. O vere Christianissimum Regem, o tanto maiorum suorum titulo dignissimum, ò fortunatum & felicem, cui contigerit illud Illustrissimum orbis caput tueri, quo sibi vno pulcherrimo facto vniuersas nationes in perpetuum obstringeret. Multa mihi V.C. silentio sunt inuoluenda, cogor enim temporis breuitate: Nam etsi me (quae vestra est benignitas) diligenter attenditis, ad illud tamen singulare, diuinumq. facinus, quo extremum quasi vitae actum felicissimè conclusit, ad hanc dico saluberrimam pacem, animus & oratio festinat mea. Verum id tacitus non praeteribo, quanta beneuolentia & charitate, omnes Italos complexus fuerit, quamque eos omnibus honoribus, praemijs beneficijs semper ornarit. Ille Neapolitanis patrijs laribus eiectis, ille Florentinis, qui vagi, exulesq. errabant, tutissimum portum, perfugiumq. praebuit. Etenim Salernitanum Principem, & Sommeum Ducem, è nobilissima gente Sanseuerinia, omni beneficentia est prosecutus. Salernitanum autem in amplissimum sancti Michaelis equitum collegium cooptauit. Quid de Petro, Leoneq. Strotijs fratribus dicam? Quorum alterum ob egregiam fortitudinem, & rei bellicae scientiam, quam ex multis praelijs cognitam habebat, in summo dignitatis gradu (hunc Marescialum nominant) collocauit: alterum vero prudentia, & virtute praestantem, ac in primis maritimarum rerum peritissimum classium imperio praefecit. Admirantemq. (vt dicunt) creauit. Quid Farnesios generis vetustate, maiorumq. amplitudine clarissimos commemorem? quorum ille florentem fortunam maximis honoribus amplificauit. Nam & Alexandro Farnesio Cardinali magnificentissima sacerdotia dedit, & Octauium, Horatiumq. fratres aureis torquibus, quod splendidissimum est insigne sancti Michaelis, donauit. Neque hoc contentus Horatium spectatae fortitudinis, & maxime spei adolescentem affinitate sibi deuinxit, eiq. filiam suam collocauit. Dies me V. C. viresq. deficient, si velim omnes enumerare, quos admirabilis Henrici liberalitas, eximijs beneficijs ad virtutem erexit. An est quisquam qui ignoret Vrsiniam familiam, antiquissima stirpe, & militari gloria illustrem, quae semper Gallicarum partium fuit magnis, & amplis premijs ab eo auctam decoratamq. fuisse? testes sunt viri fortissimi, & bellica laude excellentes, Iordanus Vrsinius, Nicolaus Pitilianus, Flaminius Anguillarius, Iulius & Paulus Vrsinij, quorum insignis virtus multis id bellis enituit. Quid ego duo (vt sic loquar) Martis fulmina Cornelium, & Guidonem Bentiuolos proferam? nimis longum esset omnia persequi, cum praesertim nihil cuique inauditum, aut nouum dicam. Iam vero Galliae nobilissimos Duces, quos ille summo in honore habuit, quos maximis dignitatibus, imperijsq. ornauit, extulit, locupletauit, nominare omnes, immensum quiddam & infinitum esset. Haec V. C. haec inquam generosi Regis vere est vita, quae saeculis omnibus vigebit, quae non spiritu, & corpore, sed immortalitate continetur; quam neque naturae lex exiguo, angustoq. spatio circumscribere, neque fortunae temeritas medio in cursu retardare, ac reuocare poterit. Ille beatus est, & felix, qui postquam incredibili liberalitate vniuersam Christianam rempub. quietam, pacatamq. reddidit, ex hoc terreno carcere ad perpetua caeli gaudia euolauit. Eum scilicet Deus Opt. Max. vera, sempiternaq. pace frui voluit, qui sua pietate mortalibus pacem, ac tranquillitatem peperisset. Hic ego mihi singularem quandam eloquentiam, hic vocem & latera dari velim, vt diuinum hoc factum quo nullum maius, nullum praestantius dici, aut excogitari potest, veris laudibus ornarem, amplificarem, extollerem. Extenuent nunc alij licet Henrici victorias, & triumphos, cum militibus, ducibusq. bellicum decus communicent, aliquid etiam fortunae, quae in bellis praecipue dominatur impartiant, haec certe pacis conciliatae gloria tota vnius Henrici est, & propria. Vicerit ille innumerabiles copias, imperij fines longè lateq. propagauerit, variasq. regiones trophaeis illustrarit suis, haec fortasse

tasse

staffe pleriq. alij, summi illi quidem viri, & virtute excellenti, sed tamen sunt consecuti, at vero seipsum vincere, infinitam dominandi cupiditatem comprimere, proprias vtilitates propter communem commodum negligere, hæc V. nobilissimi qui faciat, non ego eum humanam conditionem superare, sed ad Dei similitudinem, quam proximè accedere iudico. O liberalitatem omnium gentium litteris atque linguis prædicandam; cæteri effrenata habendi auiditate inflammati, ne ab iniustis quidem bellis abstinent, modo auaritiam suam expleant. Henricus pacis, & concordiæ desiderio, quæ victoriæ iure adeptus fuerat, non dico oppidula aut castella, sed prouincias & regna restituit. At credo fortasse exercitum, quem hostibus opponeret, non habebat, magna ditionis suæ parte spoliatus fuerat, ærarium exinanitum erat ipse timidus & imbecillus armis circumclusus, metu abiectus, ad compositionum confugere, quasi in portum aliquem cogebatur: nihil minus. Aderant copiæ validissimæ, atque ad pugnandum instructissimæ, Germanorum lecta millia . . Heluetiorum . . millia, statarium, & inuictum militum genus. Gallorum veteranæ, & bellicosissimæ legiones . . Italorum legio vna fortissima. Equitum vero grauis, & leuis armaturæ ad . . millia. tormenta ænea omnis generis . . Huic autem armis & animis paratissimo exercitui, præter Regem ipsum, cuius nutu, & arbitrio omnia regebantur; summo cum imperio fortissimus Dux Franciscus Lothoringius præerat; qui inaudita virtute plurima in Belgis oppida cepit, Caletemq. Vrbem maritimam, ipsa loci natura munitissimam, ac firmissimis mœnibus vallatam maxima vi & celeritate expugnauit: tantum aberat, vt suarum ciuitatum vllam amisisset Henricus. Bellorum vero nerui pecuniæ, quo pacto ei V. C. in tam amplo, & copioso regno, in tanta populorum beneuolentia deesse vnquam poterant? quid? illum ne belli casum timuisse, aut ignauia debilitatum fuisse dicendum est? quo nemo magis bellicosus, nemo in prælijs fortunatior, nemo exercitatior fuit? quiq. eo ætatis robore, ea totius corporis firmitate erat, vt cum otiosus bellis quiescentibus, esse non posset, quotidie aut in venando, aut in fictis certaminibus, armatus membrorum vires exerceret. Illa, illa igitur causa Henricum ad pacem impulit, qua nulla iustior, nulla laudabilior, nulla tanto Rege magis digna reperiri poterat, amor videlicet erga Christianam rempub. quietis & tranquillitatis cupiditas, pietas, & Religio. Quoties ille V. C. tot afflictæ Europæ cladibus misericordia commouebatur, quoties dolebat his nostris ciuilibus discordijs, Thracas crudeles & immanes Christianorum hostes augeri & corroborari. Itaque postquam Philippi Regis potentissimi pium, generosumq. animum cognouit, eiusq sensus omnes ad concordiam propensos esse perspexit, oblatam sibi occasionem non prætermisit. Etenim nunquam illi voluntas, sed tempus defuit; quod quidem non modo optabat, sed quærebat, non expectabat solum, sed prior etiam illi occurrebat. Quatuor namq. ab hinc annis, cum bellum summa felicitate gereret, cumq. victor secundissima fortuna cursum teneret, quinque annorum inducias cum Carolo Cæsare pepigit, vt interea de pacis conditionibus ageretur. Pro Deus immortalis, tantam ne in victoria, quæ semper superba, atque insolens est, Henrici moderationem fuisse, vt tantam temporis opportunitatem amitteret, ac sibi è manibus sponte sua elabi pateretur. Sed nimirum ille V. C. nihil ad proprium commodum referebat, nihil sua faciebat causa, communem dumtaxat fructum respiciebat, publicæq. vtilitati vel cum priuato detrimento seruiebat. Quod sane nunc etiam Solis luce clarius apparuit. Siquidem cum cerneret Henricus pacem nulla ratione inter se & Philippum regem confici posse, nisi ipse ex illis prouincijs decederet, quæ alienæ ditionis olim fuissent, quasq. aut Franciscus Pater illi hereditarias reliquerat, aut ipse belli conditione in suam redegerat potestatem, magno & excelso animo salutis omnium causa, ea omnia quæ per tot annos possederat, tantis præsidijs tutatus fuerat, quæ tanquam propugnacula regni sui hostium finibus obiecta erant, quæ illi ad Italiam, ad Britanniam, ad Belgas facilem aditum præbebant, hæc omnia ob publicam Christianorum quietem, vltro dimisit, atque restituit. Itaque V. C. eo ipso tempore quo Martis funestis facibus cuncta ardere videbantur, duoq. maximorum regum inuicti exercitus omnium in se gentium oculos conuerterant, eo inquam tempore, Dei optimi seruatoris nostri clementia, quem nostrarum calamitatum misertum fuerat, Philippus & Henricus Reges, diuturnis offensionibus, atque odijs depositis mirifico animorum consensu pacem fecere. O diem illum Europæ lætissimum, o optatissimum nuntium. Ipsa Me-

dius

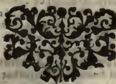
dius fidius vrbium mœnia, ipsi templorum parietes lætabantur, suisq. conseruatoribus gratias agere gestiebant. Vnus erat in tanto omnium gaudio Suleymanus, ille tot nationum immanissimus tyrannus, ille Christianæ Religionis teterrimus hostis, vnus inquam erat, qui tristitia & dolore afficeretur. Idque iure, & merito. Nam quemadmodum maiorum suorum potentia Christianorum dissidijs tanquam gradibus, in altissimum locum ascendit, vt iam vniuerso orbi horribilis fit, & formidanda, ita etiam videbat eam frangi ac debilitari posse, si Christiani Principes, vna & concordi mente ad defendendam libertatem conspirassent. O fortuna, o mors. Vtinam vixisset Henricus, vtinam hac luce, hoc cæli spiritu frueretur, nihil amplius timendum esset, ne illa transmarina pestis, ab Oriente nos opprimeret. Ecquæ enim V. C. tanta vis, tanta barbarorum copia fuisset, quæ duobus potentissimis regibus concordia, beneuolentia, affinitate coniunctissimis repugnare, aut resistere potuisset? Ceterum quando aliter euenit, non tamen nobis de infinita Dei pietate desperandum est: eius siquidem consilio in profundo penitus abstrusa sunt, nosq. humi strati eorum altitudinem suspicere non possumus. Hanc tantam fortasse laudem Philippo Austrio integram reseruat, qui virtutem a seipso, felicitatem à Cæsare Patre hereditariam habet. Quiq. iam Aphricam paternæ gloriæ segetem, actosq. de Barbaris triumphos spectat, & immortalitatis desiderio vehementer exardet. Nos autem Viri Nobilissimi, Henrici Regis felicissimi mortem ne lugeamus, ipsi gratulemur potius, quod ex huius orbis tempestatibus, & procellis, in portum tranquillitatis plenissimum euolauerit. Illi etenim Deus rectè factorum præmia tribuere, eumq. pacis, quam orbi terrarum dederat, fructum vberrimum capere voluit. At vero Princeps Hercules, dum considero, quanta tibi cum illo non solum cognationis, sed amoris arctissima vincula fuerint, plane non possum vehementius non commoueri, tuumq. acerbissimum dolorem, vix vlla consolatione leniri posse non miror. Amisisti tu quidem Nepotem, qui te, sicut parentem alterum diligebat, & obseruabat. Quiq. filium tuum Alphonsum, florem Italiæ, bellicæ virtutis specimen, patriæ lumen, & decus, ita amabat, ita ferebat in oculis, vt sine eo vitam sibi insuauem esse existimaret. Quid de te Hippolyte Cardinalis Illustrissime dicam? quem ille incredibili amore, ac singulari obseruantia coluit? quem amplissimis Sacerdotijs ornauit; cuius erga se beneuolentiam & fidem adeo perspectã habuit, vt Romæ Gallici Regni defensorẽ, patronumq. esse voluerit, prudẽtiæ vero tuæ tantum tribuit, vt te Senensium reipub. præfecerit, vt pro rege, illius ciuitatis, quæ scientissimo gubernatore indigebat, clauum teneres; Franciscum autem, & Alphonsum fratres vestros amantissimos quo amore complexus fuerat? Cum vtrumque equestribus sancti Michaelis torquibus aureis conchylijs exornatis decorauit? Quapropter Principes Atestij Illustrissimi, tuq. in primis Dux integerrime, iure magnum dolorem ex morte optimi, & fortissimi, Regis Henrici accepisti. Quin etiam tuus iste augetur mœror, quod eo tempore è vita discessit, quo tu per maximos calores, nullo valetudinis, ætatisq. tuæ iam ingrauescentis periculo deterritus, non itineris longitudine, non viarum asperitate retardatus, cum ingenti ac nobilissimo tuorum ciuium Comitatu Alpes transcendere cogitabas, vt coram ipse Philippo, & Henrico Regibus de pace, & concordia, deque affinitatis coniunctione gratulareris, præsensq. animi tui lætitiam, non tantum verbis, sed vultu atque oculis significares. O si te Princeps Hercules vidisset Henricus, si te amplecti in tanto suo gaudio, atque osculari potuisset, nihil propè ad eius summam felicitatem defuisse videretur. Sed certe V. C. ita est, voluptati luctus, iucunditati molestia connectitur. Hæc est perpetua rerum humanarum vicissitudo, hæc fortunæ immutabilis varietas. Felix erat Henricus, si potest vlla in terris esse felicitas; sua namque liberalitate, quod per tot annos optauerat, pacatam videbat Europam. Cum rege potentissimo maximis affinitatis vinculis coniunctus erat; Margaritam sororem suam carissimam Philiberto Sabaudio, cum propria virtute, tum maiorum suorum splendore, & gloria clarissimo, in matrimonium collocauerat. Nihil amplius ad eius prosperitates posse accedere videbatur; cum itaque Gallia vniuersa incredibili lætitia redundaret, subita mutatione factum est, vt repente omnia commutarentur: dolorq. summus, & incredibilis mæstitia, tantam hilaritatem vno temporis puncto auferret, atque eriperet. Verum V. C. si vitæ breuitatem nobis ante oculos proposuerimus, si nos homines esse, ea conditione natos, vt omnino moriendum nobis sit, meminisse voluerimus, si denique cogitabimus nihil nisi

caducum

caducum & fragile infra Lunam reperiri, profectò præclare cum tanto rege actum esse arbitrabimur, qui omni fortunæ felicitate perfunctus ita diem suum obierit, vt sempiternã vitam consecutus esse credatur. Nihil ille molestiæ gaudijs suis aspergi vidit, volubilis fortunæ inconstantiam non est expertus, sed secundo, & æquabili cursu, in tutissimum portum inuectus est. Illum ne igitur V.C. lugebimus, qui omni gloria, omni laude cumulatus, in Cælum ascendisse credimus? Illius tranquillitatem lacrimis nostris conturbabimus? qui sua liberalitate fletum nobis omnem in perpetuum absterfit? an eius fortasse vicem dolebimus? Qui hanc mortem cælesti vita, caducas voluptates cum sempiternis bonis, mortalitatem cum æternitate cõmutasse confidimus. Tanta enim religione fuit, vt nihil aliud dies noctesq. cogitaret, quam Christianorum cõcordiam, nihil eius cordi magis esset infixum, quam Romanæ reipub. quæ veræ Religionis nostræ domicilium est & sedes, amplitudo ac dignitas: idque antiquissimum haberet, vt Romanos Pontifices tueretur, à quibus maiores sui, quod eorum defensores & propugnatores acerrimi semper fuissent, splendidum illud & gloriosum Christianissimi cognomen accepissent. Quid quod summis supplicijs, & cruciatibus illos puniebat, qui impias hæreses, sectasq. sceleratorum hominum à vero Dei cultu dissidentium sequuntur? quid quod nullam vnquam victoriam est consecutus, quin subito Christi conseruatoris nostri, Matrisq. Virginis templa adiret. Quibus supplex gratias agebat, & quicquid sibi feliciter successerat, acceptum referebat. Quid de eius prudentia & iustitia dicam? hæ namq. Clarissimæ omnium virtutes quemadmodum Regum præcipue sunt & propriæ, ita etiam ipsius regium vere animum, tanquam Stellæ illustrabant. Ille suum vnicuiq. summa æquabilitate tribuebat, neque vllius aut gratiam, aut potentiam, aliorum inopiam, & humilitatem opprimere patiebatur. Tanta vero humanitas V. Cl. tanta audiendi facilitas, in Henrico fuisse dicitur, vt nemini ad eum aditus esset interclusus. Itaq. multitudo omnis, non solum eum diligebat, sed sicut aliquem de Cælo delapsum admirabatur. Quid reliquas animi virtutes fortitudinem, liberalitatem, magnificentiam prædicem? quid naturæ & corporis bona extollam? nihil enim tanto Regi ad summam felicitatem defuit. Nam & decora magnitudine, membrorumq. apta compositione, & regia oris dignitate præter ceteros excellebat. Firma autem valetudine, atque integra semper fuit. Robur verò, & vires, quid referre opus est? cum nemo nesciat, eum extremum fere vitæ diem inter armorum exercitationes obijsse. Quod quidem mortis genus acerbum, & miserabile, merito omnibus videri debet, cum inaudita Fortunæ iniquitate horribilis ille casus omnino acciderit. Verum illos tamen satis admirari non possum, qui Gallici instituti prorsus obliti, in ipsum Henricum omnem culpam transferunt, eiusq. prudentiam (iniuria me Hercule) requirunt. Etenim V. C. Gallica natio bellicosissima, equitandi disciplina longe ceteris antecellit. Quapropter, non solum nobilissimi Iuuenes armati ex equis pugnant, seq. assiduè equestribus certaminibus ludentes exercent, sed ipsi quoque Reges, suo exemplo alios ad virtutem excitare, atque accendere coguntur. Proinde desinant isti Regem prudentissimum reprehendere, fortunam potius accusent, quæ illum nobis inuiderit. Noster hic est dolor; immo publica totius Christianæ reipub. calamitas: ille autem felix est & fortunatus, cuius Iustitiam, prudentiam, liberalitatem, fortitudinem, temperantiam, omnium sæculorum fama celebrabit. Qui quam plurimis monumentis gloriam suam immortalitati commendauit. Qui morum suorum effigiem Franciscum filium reliquit, patriæ, & auitæ virtutis non secus ac nominis heredem. Cui quid ille moriens dixerit, quæ documenta dederit, audite quæso V.C. audite. vocem quantum potero contendam, vt quæ de Henrici Religione, pietate, & fide nunc dicturus sum, vniuersi exaudiant. Cum supremum vitæ diem ageret Henricus, iam iamq. moriturus æternam illam beatorum felicitatem, cogitatione & mente intueretur, Franciscum filium maiorem natu, ad quem tanti regni hereditas pertinebat, ad se vocat, eumq. amplexus atque osculans ita ad laudem, & gloriam est adhortatus. Cernis fili me ex hominum vita migrare, hæc enim anima Dei iussu reuocata, in his corporis vinculis retineri amplius non potest. Tibi igitur, vt æquum est, hoc amplissimum maiorum nostrorum patrimonium relinquo, tibi huius florentissimi regni gubernacula trado. Tu, vt ego qui te genui, veram Religionem integra, & incorrupta mente, semper cole. Hæc prima in Cælum est via. Sanctissimos deinde CHRISTI Vicarios Romanamq. rempub. omni vi, & opibus tuere, conserua,

ktua, atque auge: teq. ea de causa Christianissimum appellari memineris, vt pro Religione, veroq. Dei cultu, vitam & sanguinem profundere non recuses. Iustitiam donec vixeris venerare, pius & clemens esto. Illud autem à te fili pro mea erga te paterna beneuolentia vehementer peto, illud tibi præcipuè mando, & iubeo, vt pacem, quam ego cum Philippo Rege sanctissimo feci, cófirmes, atq. in perpetuum serues, ipsumq. sicut Parentem alterum, omni amore, & reuerentia obserues. Hæc atque alia huiusmodi cum diceret Henricus, ac Franciscus filius præ dolore & lacrimis loqui non posset, ipse in complexu liberorum, & Catharinæ coniugis fidelissimæ extinctus est. O incredibilem & diuinam virtutem! O pietatem omnium gentium præconio, omnibus sæculis prædicandam! Tibi satis Henrice non fuit perficere, vt tua liberalitate tranquilla pace frueremur, tu eo contentus non fuisti, vt viuens proprias vtilitates Christianorum incolumitati anteponeres, quin post mortem etiam saluti nostræ consulere, & prospicere voluisti. Nunquam tantorum beneficiorum memoria morietur; nunquam vlla obliuio, rerum à te gestarum gloriam obscurabit; o Regem pium. O felicem & beatum. Excessit quidem V. C. Henricus, ex hac breui & caduca, sed cælestis beatitudinis sempiternam illam assecutum esse iure optimo arbitramur. Itaque viuit nunc ille in Cælo, Dei munere, viuit in filio, qui non solum paterni corporis figuram & lineamenta, sed multo magis animi virtutumq. imaginem exprimit, viuet semper scriptorum ingenijs, qui ab eo subleuati, magnisq. præmijs honestati, eius nomen & famam, omni monumentorum genere, omnibus laudationibus, historijs carminibus celebrabunt. Nos igitur V.C. in huius religiosissimi, fortissimi, ac felicissimi Herois sepulchro, non marmoreo, non opere, & manu facto, sed in illo æternitatis, quod nulla consumet vetustas, ad perpetuam posteritatis memoriam hoc elogium inscribamus.

HENRICVS . VALESIVS . FRANCISCI . F . GALLORVM
REX
BONONIAM . ET . CALETEM . AD . OCEANVM . CEPIT
BELGIS . RHENO . FLVMINI . FINITIMIS . MAXIMO
EXERCITV . OPEM . TVLIT . ROMAM . SENAS . PARMAM
MIRANDVLAM . DEFENDIT . PACEM . CVM . PHILIPPO
HISPANIARVM . REGE . FECIT . ET . PROVINCIAS
VICTORIAE . CONDITIONE . AD . IMPERIVM . SVVM
ADIVNCTAS . INAVDITA . LIBERALITATE . RESTITVIT
QVIETE . TERRA . MARIQ. PARTA . OMNIVM
FELICISSIMVS . MORTEM . OBIIT
DIXI

SILVII ANTONIANI
S. R. E. PRESBYTERI
CARDINALIS
ORATIONES
Habitæ Romæ.

ORATIO PRIMA.

De cognitionis, & eloquentiæ laudibus.

Habita in Gymnasio Romano 1563.

Cardinales Illustrissimi, Episcopi religiosissimi, Viri clarissimi, Iuuenes nobilissimi.

ETVS est quorundam hominum, qui sensibus omnia metiuntur, querela & lamentatio naturam rerum omnium procreatricem, cum vniuersis animantibus parentis caritatem præstet, in vnum modo hominem nouercæ odium exercere. Etenim ex tot generibus animalium, nullum esse, quod non aliquo corporis tegumento obducatur. Nam alia plumis, alia squamis, alia corijs, alia villis tegi, atque vestiri, quo sint à frigore, & caloribus tutiora. Iam vero vt vim illatam repellere, & quæ interitum afferrent, facilius vitare possent, belluas omnes, vel feras, vel cicures, partim cornibus, partim dentibus, partim vnguium aduncitate esse armatas; alias autem aut pedum celeritatem, aut pennarum pernicitatem mortis effugium habuisse, ipsas denique stirpes, ipsos arborum truncos libro & cortice muniri. Solum hominem nudum & inermem nasci, atque à natura tãquam abortum ad gemitus, & eiulatus proiectum, & omnibus Fortunæ telis crudelissime propositum fuisse. Ceterum falsas hasce, & iniquas hominum ingratissimorum criminationes, seu potius deliriationes depellere non est difficile. Primum enim prouida illa, solersq. rerum omnium parens natura, quæ nihil superuacaneum, nihil non necessarium efficit, homini manum tribuit, instrumentum plane vtilissimum & admirabile, ita vt Anaxagoras non ignobilis, & perantiquus Philosophus, illud asseuerare non dubitauerit, hominem idcirco omnium animalium prudentissimum esse, propterea quod manus adminiculo vteretur. Quamquam verius dixisset, quandoquidem homo prudentia excellit, iure optimo à natura hoc præsidio instructum, vt ad varias & multiplices artes comparandas, diuersa etiam instrumentorum genera adhiberet. Itaque si recte cogitemus, hominem ad salutem, vitamq. retinendam

nendam meliore conditione esse videbimus, quam cetera animalia, quibus vnico tantum telo armatis illud neque deponere, neque mutare vmquam licet. At quanto munitior homo, cui manus omnium armorum instar est; nam & vnguis fit, & vngula, & cornu, & dens, atque ob digitorum molles commissuras, crebrosq. articulos, modo gladium stringit, modo hastam torquet, seq. ipsam contrahit, ac porrigit, & ad omnem motum facillime conuertit. At vero sagax natura, vt corpori manum dedit omnium artium ministram, quæ ad vitæ humanæ siue oblectationem, siue necessitatem excogitari poterant: ita etiam animo, quo nihil in homine melius, instrumentum alterum multo perfectius & diuinius, rationem scilicet, & mentem machinata est, quæ mens, vt inquit ille Philosophorum, quasi quidam Deus Aristoteles, mole quidem paruum, quiddam est, & exiguum, vi autem, & facultate longe maximum & præstantissimum. Etenim mentem cœlitus haurimus, & propter hanc Deo similes sumus, & æternæ illius felicitatis participes efficimur, ipseq. homo, non hoc mortale corpus, non ea figura quæ oculis aspicitur, sed mens quæ ab aspectu nostro remota corpus regit, & moderatur, vere & proprie dici, atque existimari debet. Quapropter actiones illę quæ à mente proficiscuntur, vt naturæ nostræ mirifice congruunt, ita optimam & iucundissimam vitam pariunt. Sed quamuis hæc rationis, & mentis pręstantia, qua belluis antecellimus, vniuersis mortalibus communis sit, ipsaq. natura hominum generi hanc intelligendi vim ingenerauerit, plerosq. tamen, siue propria negligentia, & inertia, siue parentum culpa, qui illos minime ingenua, & liberali disciplina educarunt, siue illius materiæ vitio, ex qua tota corporis, membrorumq. fabricatio coagmentata elicitur, vsque adeo rudes, & agrestes reperiri constat, vt ab ipsis bestijs nulla alia propemodum re, quam humana effigie, & figura differre videantur. Id vero propterea accidit, quod Princeps illa, & veluti Regina animi mens, nudæ tabulę, vt magni & sapientes viri memoriæ tradiderunt, persimilis est: itaque rerum cognitione, & scientia perficitur, & tamquam pigmentis quibusdam coloratur, ex quibus deinde diuina illa & admirabilis sapientiæ imago, optimarum artium coloribus illuminata exprimitur. Vt igitur in agris, non satis est, terram vi sua fertilem, & vberem esse, nisi diligens cultura accedat. Nam glebas mollire, ac subigere oportet, vt solis calore tepefactæ, & aquis

lætificatæ, ſemen ſparſum recipiant, & interiore gremio recondant, quod deinde magno cum impendio Agricolæ reſtituant, ſic hominis ingenium ſine doctrina & ſtudio fructuoſum eſſe non poteſt. Hinc illud ſcientiæ deſiderium omnibus hominibus inſitum, hinc pueros ipſos fabellas libenter audire, & innato cognitionis amore duci, ac trahi videmus. Hinc ipſam pene clamantem naturam audimus, nihil præſtabilius, nihil magis homini congruens & conueniens eſſe quam multarum magnarumq. rerum diſciplinam, ſcientiamq. percipere. Nam per Deum immortalem quotusquiſque eſt, qui ignoret, viros eruditos, & humanarum diuinarumq. rerum intelligentia præſtantes, imperitis hominibus quodam modo imperare? An non illam optimi Philoſophi ſententiam, veriſſimam & plane auream iudicatis ſapere regium quiddam eſſe? equidem ita arbitror, quantum homo ceteris animantibus, quantum anima corpori præſtat, tantum doctos, & ſcientes viros rudibus, atque ignaris anteire. Denique hoc mihi vere dicturus videor, quo quiſq. magis ingenium ſuum nobiliſſimarum artium doctrina excoluerit, eo magis hominem eſſe, propiusq. ad diuinitatis naturam accedere. Quis igitur, vt tam præclarum, tamq. diuinum bonum aſſequatur, non omnes labores quamuis maximos, & grauiſſimos libentiſſime ſuſcipiat? quis non omnibus induſtriæ neruis eo contendat, quo ſi peruenerit, immortalem laudis, & gloriæ fructum capiet, atque ab alijs veluti mortalis quidam colatur Deus? quo circa illorum induſtriam in cęlum iure optimo efferre decet, qui in hoc latiſſimo liberalium diſciplinarum curriculo ita elaborarunt, vt reliquis ad curſum ingredientibus viam munire, & tamquam facem præferre poſſent. Neque vos iuuenes ornatiſſimi non omni laude digni eſtis, qui acri quodam cognitionis amore inflammati ad præclara aut Philoſophiæ, aut ciuilis ſcientiæ, aut medicinæ ſtudia, toto pectore acerrime incumbitis. Ceterum quamuis ad veram, & ſolidam laudem nihil antiquius eſſe debeat, quam animum huiuſmodi diſciplinis ornare, & multarum rerum ſcientiam compræhendere, minime tamen eloquentiæ præſtantia negligenda eſt, nam quid laudabilius quam bene de hominibus mereri, & ea quæ ſcimus, alios etiam docere? quid porro pulchrius quam inuoluta, permixta, incompta, dilucide, diſtincte, ornate dicere? Etenim ex rerum ſcientia, orationis copia redundat, & rurſus rerum obſcuritas eloquentiæ luminibus illuſtratur. Ac mihi

quidem

quidem inutilis,& pene puerilis eorum labor videri solet, qui omissis rebus, in orationis ornatu, & verborum delectu nimis fastidiose & delicate omnem operam consumunt. Idemq. statuo si ad præclarissimarum artium peritiam, splendida & copiosa oratio accedat, tum illud eximium quiddam, & omni laude cumulatum existere. Iam vero in hac ciuili communione, quanta sit eloquendi vis, quis ignorat? Neque enim frustra parens natura, ex omnibus animalibus homini solum, Sermonem dedit. Nam belluæ cum iucundi tantum, & molesti sensum habeant, sola voce indigent. Homo autem animal multiplex,qui & sensibus,& ratione tam multa,tamq. varia percipit, animoq. complectitur, mentis abditas notiones verbis, & nominibus quasi notis quibusdam exprimit, atque depingit. Itaque modo in Senatu an aliquid vtile, aut inutile, modo in iudicio an iustum,aut iniustum, modo apud spectatores vtrum turpe sit, vel honestum ostendit. Quarum rerum præcepta & si potius ex reconditis Philosophiæ quam eloquentiæ fontibus hauriuntur, tamen hac facultate instructi id assequimur, vt rudem & imperitam multitudinem, quæ ab acuta illa, & subtili Philosophorum disserendi ratione maxime abhorret, huiusmodi orationis genere & argumentis, quæ a communis intelligentiæ sensu non adeo disiuncta sint,non solum docere, sed delectare etiam,ac permouere facile liceat. Quod mea quidem sententia magna in laude ponendum est. Nam quid tam difficile, quam populum, immanem, & multorum capitum belluam, grauibus sententijs, & ornata oratione, veluti freno aliquo regere, ac moderari? quid tam admirabile, quam vnius hominis vocem intestinas seditiones comprimere, externa bella restinguere, pacem & amicitias conciliare? quid tam præclarum,& magnificum, quam improbos deprimere, bonos, & innocentes ciues iniuria afflictos, erigere,& subleuare? etenim hæc omnia viros eloquentissimos in maximis, & potentissimis rebuspublicis, & præstitisse olim, & nunc etiam præstare nemo,vt arbitror,negabit. Namq.vt falsas eloquentiæ laudes affingere, aut ineptum, aut ambitiosum videtur, sic suas illi, & proprias detrahere, valde sane iniquum existimo. Vt enim mulo plura quam par est eloquentiæ tribuunt,qui illam à principio homines belluarum more in agris, & siluis dispersos, à fera agrestiq. vita segregasse, & vnum in locum congregasse asserunt: quandoquidem re vera nō oratio,sed ratio, non eloquentia,sed pru-

dentia ciuitates constituit, hominesq. natura sua ad societatem proclives, vrbium, & legum communione deuinxit. Ita fatendum est, eloquendi vim, nisi si quis non iam facultatis vitio, sed suo, ad bonorum perniciem abutatur, & priuatis præsidio esse, & vniuersæ reipub. ad bene, & feliciter viuendum maxima adiumenta importare. Hactenus de studio dicendi, deq. cognitionis pręstantia. Nunc de meipso pauca loquar. Ego, viri clarissimi, cum incredibili cognitionis ardore flagrarem, octo ab hinc annis adolescens, ac pene puer Herculem Atestinium Ferrariensium Principem Roma abeuntem, Ferrariam sum secutus, cui ego, si quid in optimarum artium disciplina profeci, quod tamen quam exiguum sit non ignoro, totum fere acceptum refero. Is enim mihi sua beneuolentia, & liberalitate ad suscipienda primum, deinde etiam retinenda Philosophiæ studia auctor fuit. Itaque quadriennio Vincentium Madium, Philosophorum nostræ ætatis facile Principem Aristotelis doctrinam in illo celeberrimo Gymnasio explicantem diligenter audiui, cum interea festis diebus Poetis, aut Oratoribus publice interpretandis, me ipsum in humanitatis studijs extraordinaria prouincia exercerem. Sed postquam Hercules Princeps acerbissimo animi mei dolore ex hac vita excessit, Romam me iterum contuli, statimq. à Pio Pontifice optimo, cui non solum Sacrosancta Religio, & vniuersa Christianorum respub. sed ipsa etiam bonarum artium studia plurimum debent, paterna quadam pietate sum exceptus, atque ad hanc meam non mediocrem felicitatem, ille etiam velut cumulus accessit, quod me Carolus Borromæus Cardinalis, singulari, eximiaq. virtute, neque tam fortunæ commodis quam animi bonis illustris, in fidem & clientelam suam humanissime recepit. Cuius nunc etiam patrocinio fultus, vt Pij Pontificis mandatis parerem, graue hoc, & difficile antiquos scriptores interpretandi onus suscepi, sed cum multis ingenij & exercitationis subsidijs, quæ ad hanc rem opus essent, carere me sentiam, ne saltem mihi ipse deesse viderer, eum potissimum ex omni antiquitate delegi, quem vobis Iuuenes, & iucundissimum, & vtilissimum, & probatissimum fore putaui. Itaque Milonianam illam summo artificio elaboratam, & omnibus dicendi luminibus ornatam orationem, Deo iuuante, explicandam sumpsimus. Agite igitur Iuuenes nobilissimi Ciceronem Romanæ eloquentiæ parentem, Milonem defendentem, & aureum illud orationis flumen funden-

dentem audiamus, quid enim præclarius quam præstantissimas disciplinas, quibus dies, noctesq. studetis, sermonis elegantia illustrare, & rerum cognitionem cum orationis copia coniungere. Vos Romani Romanum humanitate vestra complectimini, Iuuenes iuueni fauete, & in hoc virtutis stadio currenti, currentes ipsi, iamq. antegressi clamore & plausu animos ad currendum addite. Ego vero quo minus ingenio possum, tanto magis studio, labore, diligentia connitar, vt & tam egregio Pij Pontificis de me iudicio, & expectationi vestræ, & muneri meo aliqua ex parte satisfaciam. Sæpiusq. non quid ego hac mea quantulacumq. est facultate possim, sed quid potius præstare debeam cogitabo. Huius autem diei iucundissima recordatio sæpe me excitabit, & acres virtutis stimulos admouebit, mihiq. assidue ante oculos, Cardinales Illustrissimi, conspectus vester, atque hic amplissimus clarissimorum virorum consessus obuersabitur, ac quoties in hunc locum ascendero, quoties subsellia ista respiciam, toties vobis singularis & diuini beneficij, quo me hodierno die ornastis, gratias agam, meq. tantum vobis, quantum mortalem mortalibus vix fas est, debere recordabor. DIXI.

Præfatio ad Aristotelis Rhetoricam in Gymnasio Romano habita.

VAE duæ res illorum animos plurimum mouere, & possunt, & debent, qui ingenij viribus ad virtutem excitari, & laudis ac gloriæ studio incensi, optimis & liberalissimis artibus, quibus præcipue ad humanitatem informamur, acerrime incumbunt, & in publicis Gymnasijs viros doctissimos frequenter audiunt, eæ, vt spero, ambæ pro me facient hoc tempore, Scriptoris inquam eruditio, & artis præstantia. Etenim cum superioribus hisce diebus, me iterum ad hoc interpretandi munus reuocari viderem, quod vt honestissimum semper, ita valde laboriosum iudicaui, equidem fateor, refugiebat animus, neque graui hoc onus suscipere audebam. Cogitabam in primis rem arduam & periculosam esse, solum reliquis audientibus de superiore loco orationem habere, præsertim in celeberrima ciuitate præclaris, & excellentibus

ingenijs, hominibusq. eruditissimis affluenti; quid enim difficilius, quam in magna auditorum frequentia, cum de rebus grauissimis dicendum sit, omnibus satisfacere? quid porro periculosius quam singulis pene diebus, apud nouos iudices graue ingenij & doctrinæ iudicium subire? Nam quoties quis dicit, toties de eo iudicatur. Et quidem facilius homines,& celerius dicentis vitia, quam virtutes animaduertunt. Atque vt ij qui mare aliquando ingressi,ex magna iactatione tandem terram attigerunt, adduci vix queunt, vt è portu soluant, & easdem tempestates iterum subeant; ita ego cum experientia didicissem,quos labores ac difficultates hæc studiorum ratio secum afferat,plane pertimescebam eadem pericula,quibus semel perfunctus fueram, rursum ingredi. Ceterum cum illorum auctoritas & voluntas,quibus non obtemperare alijs inhonestum, mihi nefas est, me ad id agendum non solum hortaretur, sed etiam impelleret, collegi statim ipse me, ac ne in magno hoc, atque amplissimo ingeniorum quasi theatro, omnibus adiumentis destitutus versarer, illud mihi pręsidio comparaui, quod onus huiusmodi aliqua ex parte subleuare, & quod caput est, vestram mihi beneuolentiam ad audiendum sua commendatione conciliare posse videbatur. Quamobrem ex omni antiquitate eum potissimum scriptorem delegi, quo nemo præstantior, facultatem autem illam, quæ doctissimorum hominum sententia, & pulcherrima, & vtilissima semper est habita. Etenim hoc anno, Deo iuuante,Aristotelis librum de arte dicendi explicare constitui, opus sane arduum, ac difficile, & magni laboris, sed tamen audendum est, quandoquidem & in rem præstantissimam, & libero homine dignam maxime omnis hic noster labor, & industria impendetur,& non aliquem ex minutorum rhetorum numero, sed Philosophorum omnium Principem,& quasi quendam Deum, Aristotelem Ducem sequemur, qui singulari quodam Dei munere mortalium generi datus videtur, vt quicquid rerum omnium parens, & procuratrix natura admirabili artificio fabricata est, tâquam eius scriba via & ordine accuratissime describeret, & veritatem naturale animorum nostrorum,mentisq. pabulum, multis errorum tenebris inuolutam, incredibili, ac prope diuina ingenij, vi erueret, atque explicaret. Itaque & naturæ obscuritatem illustrauit, & disserendi subtilitatem ostendit, & quæ hominum vitam & mores, omnemq. bene viuendi disciplinam pertinent, dili-

gentis-

gentissime est persecutus. Iam vero de tota dicendi ratione vsque adeo acute, subtiliter, enucleate scripsit, vt nihil tribus illis aureis libris magis perfectum, & elaboratum fieri possit. Nam si reliquos rhetores euoluamus, qui infinita fere volumina oratorijs præceptis impleuerunt, ac cum Aristotele velimus conferre, multa illos quidem præclare dicere reperiemus, multa conari, plura etiam inchoata & quasi adumbrata relinquere; neminem autem ad illud summũ & absolutum, expletumq. omnibus numeris præter hunc vnum peruenisse. Hunc igitur Iuuenes nobilissimi, tamquam perennem fontem relictis riuulis consectemur, atque ex eo nobilissimæ artis præcepta hauriamus, quæ non solum liberalissimam animi oblectationem continent, sed magnos etiam vtilitatis fructus præbent. Etenim cum nihil pulchrius, nihil amabilius sit in vita, quam ciuilis hæc societas & communio, quæ homines inter se conciliat, & naturali quodam vinculo coniungit; profectò multarum magnarumq. rerum, quæ ad bene beateq. viuendum pertinent, administra, atque effectrix eloquentia, nobis præcipue colenda est, cuius potissimum auxilio hæc hominum coniunctio, & communitas seruatur. Diuina quædam res est Philosophia, animi cultura, naturæ indagatrix, Dei donum, & inuentum. Quis tandem id neget? sed tamen multos in Ciuitate Philosophos esse, si quis acutius consideret minus fortasse vtile videatur. Illi enim dum mentis oculis diuinarum rerum pulchritudinem intuentur, & in cælum vsque penetrant, magno animo elatoq; res humanas despiciunt, caduca hæc bona, & fugacia subter se habent, & in vna modo contemplatione penitus defixi, quid in Ciuitate fiat, quid in foro, & Curia, de pace, aut bello deliberetur, nihil censent ad se pertinere. Itaque hanc hominum colligationem, quæ Ciuitas appellatur, qua ciues inter se naturæ, & legum vinculis connectuntur, quantum in ipsis est, dissociant & dissoluunt. Nam de medicina quid dicam? an est quisquam tam impie ingratus, qui eam artem vituperare audeat, quæ ob eximiam eius vtilitatem iure optimo poetarum carminibus deorum immortalium inuentioni fuerit consecrata? Verum cum ex animo constemus & corpore, multoq. magis homines simus propter animum, quam propter corpus, Medicina corpus tantum tuetur, & illius ægrotationes curat, animi autem morbis, qui sane grauiores & perniciosiores sunt, nullam fere adhibet curationem. mitto, quod non Vrbes

ſolum, ſed populos, & nationes multis ſæculis medicis caruiſſe memoriæ traditum eſt. Iam vero iuris ciuilis ſcientia præclara illa quidem eſt, & peraneceſſaria, legibus enim ciuium ſalus, & Ciuitatum incolumitas continetur, nam quę poteſt eſſe quieta, & beata vita, niſi improborum audacia legum ſeueritate, & ſuppliciorum metu coerceatur, bonorum autem virtus præmijs, & honoribus, quaſi ſtimulis quibuſdam incitetur? Quo fit, vt huius diſciplinæ ſubſidio ſæpe vtatur eloquentia, & ſane affines inter ſe ſunt, & finitimæ. Sed tamen tota hæc ſiue ars, ſiue facultas in iudicijs, controuerſijs, & diſceptationibus verſatur; alteram vero deliberandi partem, quæ latius patet, & omnes reip. vtilitates complectitur, queq. ſummo in honore ſemper fuit, vix, aut ne vix quidem attingit. Quamobrem Iuuenes ornatiſsimi ad hæc eloquentiæ ſtudia alacri animo ingrediamur, quibus patriam ſeruare, amicis & propinquis opitulari, nobis ipſis prodeſſe poſſimus; hæc enim ſtudia in proſperis rebus nos oblectant, in aduerſis opem, & ſalutem ferunt, vigent in ſenatu, dominantur in iudicijs, populi maximos plauſus & clamores excitāt. Quod ſi aut cum principibus, & magnis viris grauia negotia tractamus, aut cum amicis rerum colloquia leuiorum inſtituimus, ſemper & fructuoſa ſunt & iucunda, locisq. omnibus perſonis, ætatibus, temporibusq. accommodata. Quarum rerum facultatem ſi aſſequi cupimus, nobis frequenter audiendus eſt Ariſtoteles, atque hi tres perbreues quidem, ſed plane aureoli libelli diligenter legendi, ediſcendi, ita vt penitus inhæreſcant in mentibus. Quæ de ſcriptoris, & artis præſtantia, & nobilitate dixi, ea vobis Iuuenes nobiliſſimi confido eſſe probata. Vtinam quę à me præſtanda eſſent, prolixe adeo polliceri poſſem. Dabo tamen operam, & pro eo ac debeo totis viribus connitar, vt quantum ad hoc munus exequendum ingenij, & doctrinæ detractum, tantum ſtudij laboris, diligentiæ additum eſſe videatur.

ORATIO SECVNDA,

Pro S. Stephani festo conscripta.

Pater Beatissime Cardinales Illustrissimi.

SI temporibus antiquis, apud nobiles illas, illustresq; Græcorum Respublicas, non solum patrio maiorum more optime institutum, sed legibus etiam prudenter sancitum erat; vt ij, qui pro salute Patriæ fortiter pugnādo, in acie cecidissent, præter publici sepulchri monumentum, ornata quoque & copiosa oratione, a viris eloquentissimis celebrarentur, profecto multo magis nos Christianos decet; sanctorum Martyrum inuictam fortitudinem, gloriosamq. mortem veris laudibus, in Cælum efferre: Quamquam non ea quidem de causa; quod ipsis celebratione nostra, qua nihil indigent, splendoris aliquid addere possimus: siquidem in memoria æterna erit iustus, sed vt nos ipsos, dum illorum res gestas commemoramus, quibusdam quasi stimulis, ad virtutem, & Religionem excitemus. Mihi itaq; hodierno die, Deo iuuante, qui infantibus etiam dicendi facultatem, & eloquentiam largitur, fortissimum Christi militem Stephanum laudare propositum est. In quo laudationum leges non sequar; vt à Patriæ, Parentumq. nobilitate aliquid sumam. Etenim nec mundi huius gloria ornare illos potest, quibus mundus ipse crucifixus est, & ipsi mundo, & quorum Patria Cælum est, & Pater Deus, nec sane necesse est eum alieno lumine illustrare, qui per se se splendet, propriæq. virtutis meritis decoratur. Hic igitur ille est Stephanus, qui primus Imperatoris sui vestigia persecutus, iterq. nondum tritum ingressus, se ipsum, vitamq. suam æterno Patri obtulit, mortemq. magno & excelso animo oppetijt, vt Christi doctrinam graui testimonio comprobaret, & veritatem, quę diu in occulto latuerat, in omnes gentes, totiusq; posteritatis memoriam propagaret. Celebrent nunc antiquæ Romanorum Historiæ, Decios illos, & Fabios, ceterosq. egregios Duces, qui se pro Republica deuouerunt; quorum mortem fortunatam arbitrabantur, quod vitam naturæ debitam Patriæ potius dedissent, quibus elogia inscribebant, Sepulchra erigebant, Statuasq. statuebant; Illis tamen omnibus, magnis quidem

dem, & clarissimis viris, longe Stephanus, cum virtutis præstantia, tum etiam charitatis gloria antecellit. Illi enim pro terrena hac Patria pugnantes occubuere, hic autem pro cælesti; Illi pro vnius ciuitatis, vniusq. exercitus incolumitate in medias hostium acies irruebant, hic pro omnium mortalium salute. Vt quantum in se esset, vniuersum Terrarum Orbem veram eundi in Cælum viam doceret: Illi postremo vt populares laudes, & caduca præmia consequi possent, hic vt diuina felicitate, & perpetua Beatitudine omnibus sæculis cum Deo frueretur. O Stephane, tuo nomine plane digne? quem magnus, & omnipotens Imperator Deus, inuictę fortitudinis ergo, corona illa coronauit, quæ nulla vmquam vetustate confici, aut consumi potest. Tu plenus gratia Spiritus sancti, signa magna, & prodigia in populo edebas; tu in medio gloriosi certaminis tui ardore, Cælos apertos videbas, & sempiternæ vitæ suauitatem, quam paulo post cumulate percepturus eras, animo, & mente prægustabas. Tu cum scelaratæ Iudæorum manus corpus tuum lapidibus obruerent, fixis in Cælum oculis orabas (o pietatem admirabilem, & clementiæ Magistri tui expressam imaginem) orabas inquam Deum pro interfectoribus tuis, ne ob id, quod in te nefarie commiserant, peccasse illos statueret. Quam stabilem igitur, firmamq. fidem in hoc fortissimo Martyre fuisse credimus? Quam viuam viridemq. spem? quamq. diuini amoris flammis ardentem charitatem? Etenim quid ita Stephanus cum lapidibus percuteretur, graues ictus non sentiebat? quia Christum vnicè amabat. Cur plagas & vulnera contemnebat? quia in Christo spem omnem repositam habebat. Cur denique acerbissimos cruciatus, tanta constantia appetebat? quia Christi Dei filij cælestem disciplinam, aduersus stultos mundi huius sapientes tueri volebat. O Christiana Religio! vere ille cæcus est, qui veritatis tuæ clarissimam lucem non videt. Illos ego miseros & infelices, qui inferni tenebris, & caligine occęcati Solem iustitiæ aspicere non possunt, mihi velim dicere. Quanam arte Iesus Christus Saluator noster, eiusq. Discipuli, vniuersum prope Terrarum Orbem, ab impio Deorum cultu auocauerint, sibiq. adiunxerint? Quæ illa fuit eloquentia? quę machinæ ad hominum animos contorquendos sunt adhibitæ? Equidem nec Imperia, nec diuitias, eis pollicebantur, quos pauperibus sua omnia dare iubebant: nec peccandi licentia voluptatumq. illecebris, tamquam

laqueis irretiebant. Immo illis ante oculos temperantiam, paupertatem, hominum iniurias, & ignominiam, mortem postremo ipsam, & Martyrium proponebant. Audiant Magistrum ipsum loquentem, & inaudito orationis genere, Auditores in sententiam suam trahentem. Siquis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam,& sequatur me. Diligite inimicos vestros,benedicite his qui oderunt vos. Ecce ego mitto vos sicut oues, in medio luporum,& eritis odio omnibus propter nomen meum. Hęc illius, hæc Apostolorum erat oratio. Et tamen qui hominum concursus fiebant? quanta audientium multitudo erat? vt non solum domus, & Ciuitates, sed Populi, & Prouinciæ ab inueterata Deorum superstitione ad veram Religionem traductę fuerint. Nam quid ego de inuicta Martyrum patientia loquar? Etenim quæ carnificum tormenta, quos cruciatus insatiabilis Tyrannorum crudelitas non adhibuit? quos Eculeos? quas carnificinas, illæ in hominis figura efferatæ, atque immanissimæ bestiæ non excogitarunt? vt Christianos vero Deo relicto, mendacium Deorum simulacris sacrificia facere compellerent? Attamen,non viros modo fortes, & robustos, sed neque pueros imbecillos, neque infirmas mulierculas superare potuerunt. Nam infirma mundi elegit Deus, vt confunderet fortia. Itaque illarum virtute, & constantia, sæpissime sęuum humani generis hostem domuit, quo maior illius dolor esset, cum à muliebri imbecillitate, qua nos ille primum vicerat, insigni victoria vinceretur. Quapropter fortissimi, & constantissimi Martyres, valida lorica, hoc est Spiritus sancti gratiæ tecti, atque armati,transibant per ignem, & aquam, nullius supplicij timore retardati, nulliusq. præmij dulcedine illecti. Hinc caducas, & fragiles diuitias contemnebant, vt cælestia bona consequi possent. Hinc terreno hoc domicilio priuari volebant, vt Cælum haberent. Mundi infamiam vltro subibant, vt Coronam gloriæ obtinerent. Lucem denique hanc amittere, & breui vita per maxima tormenta spoliari eligebant, vt beatam illam atque æternam adipiscerentur. Itaque in medio carnificum, & tortorum, cum conquisitissimis cruciamentis crudeliter laniarentur, tanquam si inter flores essent, canebant, Dominus mihi adiutor,non timebo quid faciat mihi homo. Non timebo mala,quoniam tu mecum es. Quid enim timerent, qui corpus tantum occidunt, animam autem non possunt occidere? quiq. vas fictile San-

le Sanctorum perfringunt, Thesaurum vero quod intus reconditum est, diripere non queunt? Calcabant igitur Serpentes, & Scorpiones, teterrimos scilicet & truces Tyrannos, priusq. valentium lictorum lacerti, cędendo deficiebant, quam Martyrum tolerantia vinceretur. Quorum vox illa amoris, pietatisq. plenissima, inter verbera & vulnera audiebatur, Christianus sum, quoque acrius torquebantur, Eo magis clamabant, Christianus sum. Deoq. adiutori ingentes gratias agebant, quem suppliciter precabantur, vt inimicis suis, plane quid facerent nescientibus, ignosceret. Quemadmodum fortissimus Christi Athleta Stephanus hodierno die pro Iudæis orabat. Qui quidem dies communi omnium Christianorum lętitia coli, & celebrari debet ob gloriosum clarissimi huius Herois Triumphum, nobis vero adhuc lętior illuxit; quod hoc quoque die magno Dei numine contigit, Sanctissimum, & vere pium Pastorem nostrum Corona Pontificia coronari. Quod vt ipsi, & Christianæ Reipub. per multos annos faustum, fortunatumq. sit, vtq. diu Christi Gregem per summam tranquillitatem, & concordiam prospere, & feliciter regat, omni precatione ab immortali Deo petere debemus. Nūc autem ad te Stephane beatissime (quod mihi vnum in hac Oratione reliquum est) sermonem meum conuerto, teq. per Martyrij tui victoriam, perq. illas preces, quas pro hostium salute in extremo spiritu fudisti, oro, atque obtestor, vt omnipotentis Dei clementiæ, & misericordiæ, continue quod facis, Christianum Populum commendes. Seruet Dominus Ecclesiam suam, eius vnici filij morte, & sacro Martyrum sanguine latissime propagatam. Stet immobilis Turris ista quę firmę Petræ fundamento nititur. Ipse veritatem Religionis suæ aduersus impias hæreses tueatur. Ipse Sponsam suam consoletur, lugentē quotidie de omnibus ijs, qui peccauerunt, & pœnitentiam non egerunt de peccatis suis. Subleuet dextera prępotenti illos, qui corruerunt, & erigat omnes elisos. Vt tandem eius pietate, quæ sola inueteratis Christianæ Reipub. vulneribus, salutarem medicinam adhibere potest, qui in tenebris, & vmbra mortis sedent, in lucem emergant, ouesq. vagę & dispersę, Pastorem suum vnum, propriumq. agnoscant, & membra miserabiliter diuulsa, atque abscissa, sacrosancto mitissimę Matris Ecclesiæ Corpori, cuius Caput ipse est Christus, arctissimis compagibus coniungantur. DIXI.

ORATIO

ORATIO TERTIA.

In exequijs Imperatoris Ferdinandi in Basilica SS. Apostolorum habita.

Pater Beatissime.

ET si ego potissimum hodierno die hoc onus, munusq. suscepi; Maximi Imperatoris mortem deflendi, deq. eius dicendi laudibus; id tamen argumento nequaquam est, me vnum præter ceteros, aut grauissimum Christianæ Reip. vulnus dolentius deplorare, aut præclaras optimi Principis virtutes copiosius, ornatiusq. explicare posse. Sed profecto illud potius æstimare hinc licet, tantam esse huiusce mortis acerbitatem, dolorisq. magnitudinem, vt ad vniuersos homines, omnium generum, atque ordinum pertineat; nullusq. modo Christianus sit, non ita animo afficiatur, vt tamquam in suo, & proprio luctu sibi dolendum putet: rursusq. tales esse, ac tantas plane diuini hominis virtutes, vt in illis enumerandis, nemini orationis copia defutura videatur. Quamuis itaque multis me vel ingenij, vel exercitationis præsidijs ad dicendum destitui non ignorem; tamen: & Pij Pontificis clientem, ac seruum, cum Patronum, & Dominum suum ex optimi & carissimi filij morte, magno animi dolore commmoueri videat, ipsum quoque flere decet, & Romanum hominem, Romanorum Imperatorem celebrare consentaneum est. Quamquam huiusmodi sunt Ferdinandi Augusti res gestæ, vt externa ornamenta, & oratorij artificij lumina non requirant, ipsæ enim per se extant, atque eminent, & narrari modo, non etiam ornando amplificari desiderant. Memoria tantum ad perscensendum opus est; neque tamen vniuersa numeranda & oratione complectenda sunt. Id enim immensum quiddam, & plane infinitum esset. Quapropter nonnulla tantum breuiter attingam, ex quibus reliqua etiam spectare, & tamquam expendere facile erit; quemadmodum ex solo hominis capite, aut etiam pede, ceterorum membrorum magnitudinem, & totius corporis proceritatem metiri, atque æstimare licet. Vt igitur quæ minus nostra sunt, nec propria animi bona censentur, generis inquam nobilitatem, & maiorum gloriam

gloriam omittam, quotus enim quiſque eſt qui ignoret? Ferdinandum Auguſtum, ex vetuſta & nobiliſſima Auſtriorum familia ortum eſſe, quæ vna à Deo, ad Chriſtianæ Reip. & Religionis noſtræ defenſionem data diuinitus videtur, ex qua tot Reges, tot Imperatores prodierunt, qui vniuerſum terrarum orbem victorijs, & triumphis illuſtrarunt; quamquam magnum hoc eſt, nam ex regia & generoſa ſtirpe proficiſci, magnam futuræ virtutis ſpem afferre ſolet, ſed tamen ſunt alia maiora, & ipſius Ferdinandi propria, Religio inquam, iuſtitia, conſtantia, fortitudo, & admirabilis quædam, ac penè diuina, in regendis populis, & Romano Imperio tuendo, cura, atque prudentia. nullam hic ſibi partem Fortuna vindicat, nihil ex hac gloria decerpit, neque vt bellicis laudibus plerumque accidit, aut cum illa ipſa bellorum domina, aut cum militum virtute, locorum opportunitate, æneorum tormentorum apparatu, hanc laudem communicare neceſſe eſt. Sed quantacunque eſt, quæ certe maxima eſt, tota ipſius Ferdinandi eſt, & propria. Nam vt de Religione primum dicam, quæ virtutum omnium tamquam fundamentum quoddā eſt, quis vmquam Romanos Pontifices maiori pietate, atque obſeruantia coluit? quis Romanæ Eccleſiæ, quæ Eccleſiarum omnium mater eſt, & magiſtra, aut libentiùs paruit, aut eam maiori veneratione eſt proſecutus? qui ſeipſum felicem & fortunatum fere arbitrabatur, ſi pro eius maieſtate vitam, & ſanguinem profudiſſet: à qua quidem animi firmitate & conſtantia, Princeps optimus, non ſolum alieno impulſu, ſed neque proprio dolore deijci, aut dimoueri vmquam potuit. Fidei vero Catholicæ incorruptam integritatem, quam à maioribus acceperat, liberis etiam ſuis hereditariam reliquit. Etenim cum nobiliſſima Prouincia, flos & firmamentum Romani Imperij, nouis & peſtiferis opinionibus imbuta, dum inconſutilem Chriſti Tunicam diſcindit, miſerabili incendio conflagraret, illum hęc flamma non attigit, quamquam intimis ſenſibus, & maximo dolore angebatur, nullaq. cum cura ſollicitabat vehementius, quam vt tot flammas reſtingueret, tot diſſenſiones & diſcordias ſedaret. O rem inauditam, & plane admirabilem? quis ignem in ſinu geſtat, & veſtimenta illius non ardent? quis ſuper prunas ambulat, & plantæ illius non comburuntur? hic tamen Princeps religioſiſſimus, tamquam alter Loth, cum deteſtabilis lues ipſius Regna longe, lateq. peragraret, & in ipſis Imperij viſceribus hęreret, nulla peſtis contagione

est inquinatus, & quamuis in medijs esset fluctibus, iactari quidem potuit, mergi vero numquam potuit. Nam per Deum immortalem, quid illo Principe laboriosius? quid magis exercitum dici potest? ex vna quidem parte ferus & potentissimus hostis Turca, eius Regnis imminebat: ex altera vero hæreticorum machinis oppugnabatur. Sed tanta erat laborum patientia, tanta excelsi, inuictiq. animi fortitudine & constantia, vt neque se prosperis rebus efferri, neque aduersis frangi, aut debilitari pateretur. Itaque & sua Regna tutatus est, & religionis restituendæ curam, numquam deposuit. Nam vt illud omittam, quod œcumenicum Concilium conuocari vnus omnium maxime expeti optauerit, quod à Romanis Pontificibus sæpe indictum & inchoatum, sæpe etiam calamitosa temporum conditione interruptum, ab iisdem instaurari, assiduis precibus enixe curauerit, certo extremo hoc tempore, quo Tridentinum Concilium Pij Quarti auspicijs celebratum est, egregiam animi pietatem, singulare Christianæ religionis propagandæ studium, incredibile pacis & concordiæ desiderium apertissime declarauit. Gaudebat optimus, & Christianissimus Princeps, & immortales Deo gratias agebat, cum tandem Pontificem renunciatum esse, qui in hanc vnam potissimum curam toto pectore incumberet, vt dispersas Christiani gregis oues, ad Catholicæ Ecclesiæ communionem reuocaret, atque reduceret. Eius enim sensus & cogitationes omnes cognitas & perspectas optime habebat, qui illi ante Pontificatum, omnibus amicitię & beneuolentiæ vinculis coniunctissimus semper fuerat. Neque vero spe sua decidit. Quandoquidem incredibili Dei benignitate, summa duorum maximorum Principum animorum, & voluntatum consensione, qua reliqui etiam Reges & Resp. inuitatæ, & tamquam facibus admotis ad eandem studiorum societatem excitatę sunt, singulari quoque Legatorum Apostolicæ Sedis virtute & vigilantia, & sanctissimorum Patrum assiduis laboribus factum est, vt sacrosanctum Tridentinum Concilium, antiquis illis & doctissimorum hominum frequentia, & rerum gestarum magnitudine comparandum, longo interuallo, Deo, hominibusq. approbantibus felicissime absolutum sit. Quod vbi cognouit, vere Catholicus Imperator, quo gaudio exultauit? qua lætitiæ voluptate perfusus est? vt iam sibi mortem suauem, & iucundam fore affirmaret. His monumentis, Pater Beatissime, Ferdinandus Imperator, religionis suę

memoriam ad immortalitatem consecrauit. Nam illa Christianæ pietatis officia, quæ plerumq. domesticis parietibus teguntur, solemnibus sacrificijs, & Dei laudibus non solum matutinis, sed & vespertinis interesse, Dei verba attentissime audire, sæpius à peccatorum labe Christiano ritu expiari, pauperum inopiam, & egestatem sua liberalitate subleuare, & reliqua huiusmodi, ex quibus religiosissimi Principis sanctitas non mediocriter elucebat, silentio prætereo. Ex hoc fonte ceteræ illæ virtutes fluxerunt, Iustitia quæ virtutum omnium tamquam regina est, qua Reges ipsi ad Dei similitudinem maxime accedunt, qua vna præcipue, hæc ciuilis hominum communio, & consociatio continetur, eximia liberalitas, & magnificentia, clementia vero & mansuetudo tanta, vt nihil illo Principe humanius, nihil lenius fieri posset. Nemini ad illum aditus interclusus erat, priuatorum etiam querimonias singulari humanitate audiebat, neminemq. iniuste ab aliquo lædi patiebatur, ita vt omnium Pater esset non dominus, & qui Imperatoria dignitate maxime Regibus excellebat, facilitate par infimis esse videretur. Iam vero quantum consilio, quantum prudentia valuerit, & si res ipsę loquuntur, tamen à me prætereundum non est. Quantæ enim sapientiæ hoc fuit, in tanta religionis dissensione, quam rerum omnium perturbatio, atque euersio consequi solet, in tantis hæresum tempestatibus, quibus nobilissima regna non solum iactata, sed fere euersa sunt, quietem & tranquillitatem tueri potuisse? Sed quodnam illustrius aut grauius huius rei testimonium afferre possum, quam Caroli Quinti fortissimi, & sapientissimi Imperatoris, germani eius fratris iudicium? illius inquam Imperatoris, in quo vno summam fortunam, cum summa virtute coniunctam vidimus, cuius laudes omnium sæculorum posteritas celebrabit, cuius gloriam nulla vmquam obscurabit obliuio. Hic igitur tantus Imperator, virtute, felicitate, in maximis bellis gerendis Ferdinando fratre, socio & adiutore vsus est; nam & si Ferdinandus pacis & otij artibus magis floruit, non tamen bellica laude caruit. Quippe qui & fraternarum victoriarum particeps fuit, & Turcarum impetus singulari fortitudine sæpe repressit, & tanquam propugnaculum Christianæ libertatis, Solymanum maximis copijs Italiæ minitantem retardauit. Ita vero se vicissim concordissimi fratres diligebant, ita se mutuis officijs colebant, vt alter alteri caritate filius, obseruantia parens

esse

esse videretur. Iam vero quod in Poetarum fabulis est, Atlantem, vt se ipsum pondere leuaret, Herculis ceruicibus Cælum imposuisse, ita plane Carolus, primum quidem in rep. administranda Ferdinandi Cæsaris adiumento est vsus, tum ad extremum totum illi onus, atque vniuersam Romani Imperij regendi prouinciam tradidit. Ac mihi quidem duorum post hominum memoriam clarissimorum fratrum res gestas intuenti illud potissimum admirandum videri solet, vtrumque diuersa admodum, ac dissimili ratione, parem atque æqualem laudem consecutum esse. Ille enim dum maximum Imperium deponit, hic dum suscipit, ille dum quasi graui curarum onere abiecto ad cælestis gloriæ palmam properat, hic dum ad extremum vsque spiritum hominibus prodesse studet, vtriq. præclarum animi magnitudinis exemplum posteris reliquerunt. Etenim Ferdinandus nunquam fere à publicis negocijs, & rerum maximarum administratione requiescere consueuerat. Sed inuicto quodam animi robore, nullis laboribus succumbebat. Nam quanta constantia fuerit, cum sæpe alias in rebus aduersis tolerandis, & fortunæ telis fortiter repellendis, tum etiam in hoc quasi extremo vitæ actu, luce clarius indicauit. Nam cum graui & diuturno morbo ita affectus, atque afflictus esset, vt si ad grauem valetudinem, negotiorum labor accessisset, exigua vitæ spes superesset, tamen ne sui dissimilis videretur, emori malebat, quam minus quam posset Christianæ Reip. cōsulere. O fortissimum Imperatorem! O optimum Principem. qui ne vltimum quidem vitę diem ab Imperatorio officio ac munere vacuum esse voluit. Quid ego nunc incredibilem illius patientiam in perferenda morbi acerbitate commemorem? qua doloris vim adeo superabat, vt si quis corpusculum illud non iam viuentis hominis, sed potius spirantis mortui imaginem, aspiceret, Ferdinandum non agnosceret, idem vero si constantiam attenderet, pristinam virtutem, & inuictam animi fortitudinem plane agnosceret. Quid quod tanquam alter Iob Deo semper gratias agebat, eius solo nomine recreabatur, & in sola futuræ vitæ cogitatione conquiescebat. Itaque vt vitæ sanctissime, & integerrime actæ, mors quoque consentanea foret, cum dies celeberrimus glorioso Iacobi Apostoli martyrio consecratus venisset, quem diem ipse plane diuina quadam præsagitione longe ante extremum sibi fore prædixerat. Cum iam ex Christianę religionis institutis ad mortem paratus atque expeditus esset,

cum liberos suos amantissimos optimis consilijs ad pietatem & iustitiam instruxisset, cum iam Cęlos apertos intueretur, & terreni huius carceris vincula dissolui cuperet, atque hinc ad Christum euolare, in hac ipsa sempiternæ beatitudinis meditatione Princeps sanctissimus excessit è vita. Equidem hoc loco si illud tantum nobis ante oculos proponamus, virum optimum, veteris pietatis & innocentiæ exemplum, sancte adeo ac religiose ex huius vitæ miserijs in cælum migrasse, quando qui in domino moriuntur beati, & felices sunt, sanè Ferdinandi mortem non lacrymis, sed gratulationibus prosequendam arbitrabimur. Quod si quantum præsidij resp. amiserit contemplemur: quisnam obsecro ita ferus aut ferreus sit, qui communi calamitate non commoueatur? qui optimi Imperatoris vitam laudibus, aut mortem lacrymis non honoret. Quamquam si pro meritorum & doloris magnitudine aut illa laudari, aut hæc defleri deberet, non iam vnius hominis vocem requiramus, sed vniuersam Christianam Remp. tamquam in vnum corpus coagmentari necesse sit, cuius lingua optimi Principis vitam sanctissime actam prædicet, oculi vero assiduis lacrymis acerbissimam mortem deplorent. Ceterum etsi in tanto reipub. vulnere satis dolere non possumus, tamen noster hic luctus magno solatio leuatur. Nobis enim Ferdinandus, clarissimum nominis sui monumentum reliquit Maximilianum filium, effigiem virtutum suarum pietatis, prudentiæ, fortitudinis, religionis. Quamobrem Pie Pontifex Maxime iam alterum hunc filium habes, in cuius amore dolorem illum deponas, quem ex parentis morte cepisti maximum, quem etiam hodierno die declaras, dum luctuosi huius funeris munus persoluis, & mortui animam Deo immortalitatis auctori pijs precibus commendas. Hic non secus ac Ferdinandus ipse optimam ad Remp. conseruandam mentē & voluntatem affert, his tuis consilijs semper obsequetur, atque vt filium parentem decet, te vnum singulari obseruantia colet, ac reuerebitur. Hic maiorum suorum gloriæ æmulus, & paternæ pietatis imitator, acerrimus Ecclesiæ defensor, & Christianę religionis propugnator erit. Tu quoque Maximiliane Auguste, te enim absentem, tamquam præsentem appello, quamquam luctu afflictus es, hac tamen consolatione dolorem minuere, & lenire debes, quod tibi parentis loco Pius Pontifex futurus est, qui te tamquam carissimum filium vnice diligit, cuius multa erga te pa-

tiæ caritatis atque animi officia; & nunc quidem extant, & maiora in dies sunt expectanda.

ORATIO QVINTA.

In fœdere Heluetiorum ad Pium Quartum.

EMINI dubium esse arbitror, Pater Beatissime, rerum omnium naturam, mundumque hunc vniuersum, cuius admirabilem pulchritudinem & ornatum, partim oculis, partim mente, animoque intuemur; optimi & prępotentis Dei numine, ac potestate administrari; eiusdemque singulari quadam benignitate hominum generi, & humanis rebus consuli, ac prouideri. At vero nos Christiani, quibus solis abdita Regni Dei mysteria nosse licet, illud quoque compertum, & exploratum habemus, esse in terris Ecclesiam Dei, quæ ab eo vnice diligitur, cuius saluti & incolumitati paterno amore & caritate prospicit, quam denique cura sua, & prouidentia pręcipue semper tuetur & regit. Id autem cum sępe alias superiori tot sęculorum memoria multis grauissimisque argumentis cognitum est, tum maxime hoc ipso tempore declaratur. Etenim qualis nam sit pręsens rerum nostrarum conditio, quis Reip. Christianę status, neque sine magno animi dolore cogitari, neque absque multis lacrymis explicari potest; hostis immanissimus Turca, odio in Christianum nomen implacabili, imperij magnitudine, atque omni copiarum genere terra, marique potentissimus, maxima & instructissima classe Siciliæ maria occupauit, Melitam insulam obsidet, oppugnatque vehementissime, iamque si victoria potiri contingat, quod Deus auertat, cum omnibus Christianorum Regum & Principum prouincijs, tum in primis huic vrbi, cladem, vastitatem, ferrum, flammasque minitatur. Neque enim ignorat hanc Ciuitatem terrarum orbis reginam, caputque esse, Christianę Religionis domicilium, & Catholicę fidei matrem & magistram, atque in his potissimum collibus Christi Crucem illam, quam ipse euellere & excindere omni machinatione molitur, altissi-

nis defixam esse radicibus. Itaque quam graui, formidolosoque bello premamur, quam multa nobis vndique pericula immineant, nemo non videt. Sed tamen qui diues est in misericordia Deus, sponsam suam carissimam, & amantissimam numquam obliuiscitur, pręsensque nobis in difficillimis rebus offert auxilium. Ecce enim a quinque nobilissimis Heluetiorum Pagis, qui antiqui fœderis appellantur, illis inquam quorum egregia & pręstantissima virtus, non minus in Catholica religione constantissime retinenda, quam in pręlijs fortiter gerendis, cognita & perspecta est ad Sedem Apostolicam, Romanumque Pontificem Legati; ad cuius sanctissimos pedes vnanimi consensu, & voluntate prostrati seipsos, bona, fortunas, liberosq. suos in eius fidem, & clientelam tradunt, Pium Pontificem patronum adoptant, illi dexteras suas fide, & fortitudine pręstantes, pacisque testes & obseruantię tendunt, arma, copiasque omnes, ac quidquid in suorum militum virtute, & robore pręsidij est, quod certe maximum est, beato Petro, & Pio Quarto eius successori, ac Sacrosanctę Romanæ Ecclesiæ pollicentur. Hæc autem omnia Melchiore Lusio viro fortissimo, magnæq. apud suos auctoritatis, qui eximiam in patriam charitatem, animiq. magnitudinem & constantiam, sępius iam ad Romanos Pontifices Legatus est missus, quem etiam in conspectu vestro astare hic videtis, internuntio, atque interprete sunt gesta. Ipse enim honestissime legationis munere fungitur, & publico nomine Sanctum, religiosumque cum Pontifice Maximo, & Apostolica Sede fœdus fecit. In quo quidem quid primum admirer, aut quid primum commemorem ignoro; Dei ne immortalis summum erga nos amorem? an sapientissimi Pontificis incredibilem prouidentiam; an postremo fortissimę, & bellicosissimę nationis pietatem, & religionem singularem? Nam quis obsecro hoc loco diuinum numen non agnoscat, quis Dei digitum hic esse non videat, quis sancti spiritus afflatu hęc omnia geri non fateatur? Deus Deus inquam filiorum corda ad parentes, & parentum ad filios conuertit, Deus illis hanc mentem iniecit, vt maiorum suorum glorię ęmuli, atque imitatores esse vellent, seque illorum veram & germanam sobolem, non solum bellica virtute, & domestico illo, natiuoq. excelsorum animorum robore, sed multo magis pietate in Deũ, atque hanc Sacrosanctam Sedem comprobarent. Fuit enim superioribus temporibus pręclara illa Heluetiorum omnium, & fere pręcipua

pua laus Romanos Pontifices religiosissime colere, ac venerari, seque Pontificię maiestatis custodes,& propugnatores acerrimos profiteri. Nullius Pater Beatissime tantum est eloquentię flumen, nullius tanta orationis vis, tamque copia quę fortissimę gentis bellicas laudes enarrare, aut clarissimas victorias enumerare possit. Quamquam illę quidem omnium gentium linguis, omnium scriptorum pręconijs celebrantur, vigebuntq. totius posteritatis memoria trophęis,monumentisque amplissimis immortalitati commendatę. Sed illa in primis pręlia maximis omnium sęculorum laudibus, efferentur, quæ pro fide Catholica, Romanorumque Pontificum salute, & dignitate tuenda, non minus pie & religiose, quam fortiter feliciterque gesserunt. Quoties hæc Sacrosancta sedes, cum periculosis bellis premeretur, à robustissimis Heluetiorum legionibus auxilium expetiuit? Quoties illi generosa quadam iracundia incitati, cum parentem optimam impijs armis opprimi viderent, summa alacritate accurrerunt? quoties denique incredibili fortitudine superatis profligatisq. hostibus Pontificum auctoritate imperiumq. defenderunt? quarum rerum memoria litteris commendata, vetustis ipsorum annalibus, & publicis commentarijs summa fide & diligentia conseruatur. Vt his tamquam facibus admotis, posterorum suorum animi,ad similem virtutem & laudis cupiditatem excitentur. Quamobrem iure optimo, cum de Catholica Ecclesia, summisque Pontificibus pręclare adeo Heluetij meriti sint,cum alijs multis Apostolicæ Sedis honorificentissimis decretis ornati, tum illo imprimis pulcherrimo,splendidissimoque titulo decorati sunt, vt libertatis Ecclesiasticę defensores appellentur. Quo elogio quid illustrius,quid gloriosius,quid magnificentius dici,aut cogitari potest? dies me deficiet si omnia nobilissimę, inuictissimęq. nationis ad laudem, & gloriam natę ornamenta percensere velim. Sed quid ego vetera commemoro? en maioribus illis,patribusque dignissimos filios intueri licet. Hi enim vere Heluetij dicendi sunt, qui & antiquam rei militaris disciplinam, auitumque robur, & quod maximum est, eandem Catholicam Religionem, quam a maioribus suis longa sęculorum serie acceperunt, constantissime retinent; neque id sibi vnquam persuaderi passi sunt, vt ab hac sententia decederent, animumve inducerent nouas illas opiniones sequi, & dogmata, quę a Romanę Ecclesię consuetudine, quę Ecclesiarum omnium mater est, & magi-

ftra, aliena esse, eiusque grauissimo iudicio reijci, & reprobari intelligunt. Cuius sane inuictę animi firmitatis, & constantię, illa maxima, & certissima sint argumenta, quod sępe instructa acie, signisque collatis, cum hęreticis conflixerunt, Deoque auctore, & adiutore exiguis copijs, magnos, firmissimosque hostium exercitus profligarunt, quid quod paulo ante in Gallia tamquam in amplissimo theatro pro Christi gloria, & sociorum salute fortissima pectora morti obiecerunt, & victoriam reportarunt? Quid quod modo ad tuos, Pater Beatissime, pedes tanta animi alacritate publice accurrunt? fœdus poscunt, dexteras iungunt, atque vt Christianos & vere Catholicos decet, se ipsos pro huius sanctissimę sedis incolumitate deuouent, seque nihil sanctius, nihil vmquam antiquius habituros Pontificia maiestate Deum hominesque testantur; qua nimirum conseruata, ac retenta, se quoque saluos, & incolumes fore non dubitant. Tu vero illos in fidem tuam humanissime recipis, & tamquam filios carissimos paterna pietate, omniq. beneuolentiæ genere complecteris. Qua vna in re Deus immortalis quot bona insunt? an non vna eademq. ratione, tua Pie Pontifex Maxime singulari sapientia, & Christianæ Reip. quantum in te fuit vniuersæ, & nobilissimę nationi, ac de Catholica fide optimę meritę, & rebus communibus sanctissime & prouidētissime consultum est? nam cum in puppi sedeas, & tanti imperij clauum teneas, dies noctesq. vigilas, & tamquam è sublimi specula omnes tempestates, omnes procellas circumspicis, atque ita circumspicis, vt quę impendent, timenturq. ea ne accidant, omni cura, & diligentia in posterum quam longissime prouideas. Quamobrem Heluetios, quamquam tibi priuatim, & familię tuę multis nominibus, veterique amicitia coniunctissimos, & ad eius propugnationem paratissimos, adhuc tamen arctissimis amoris, & summę coniunctionis vinculis, illos tecum, & cum Ecclesia copulare, atque alligare non intermittis; ita nos illorum armis, illi Ecclesię auctoritate patrocinio protecti, aduersus Turcarum, & hęreticorum impetus munitiores, tutioresque erimus. Et quidem Apostolicę Sedis pręsidijs illos tegi ęquissimum est, qui pro Catholica veritate omnibus periculis propositis, continenter fere cum finitimis hęreticis bellum gerunt. Quę cum ita se habeant, cumque hęc omnia bona immortali Dei optimi beneficio consecuti simus; quandoquidem re vera omne datum optimum, & omne donum

donum perfectum, desursum est descendens a patre luminum, merito Pie Beatissime, optimoque iure hodierno die sancto Spiritui solemnibus hisce sacrificijs, & supplicationibus gratias agi voluisti. nimirum vt ostendas, etsi ea omnia, quę nostra prudentia, humanisq. consilijs hoc tempore pręstari poterant, iam a te summa vigilantia prouisa, & perfecta sunt; tamen in potentissimo exercituum Deo spem omnem collocare, illum salutis & libertatis nostrę firmissimum pręsidium, & fortissimum propugnaculum arbitrari; quo tecti, & muniti omnia pericula, omnem inimicorum vim facile depellere, & propulsare possimus. Quod igitur nunc reliquum est, te Parentis & Filij ęterne amor Spiritus sanctissime, te consolatorem nostrum, te aduocatum, & Patronum, qui pro nobis postulas gemitibus inenarrabilibus, te inquam omnibus precibus, & obsecrationibus obtestamur. Primum quidem vt hęc Sacrosancta fœdera tuo numine sancias, eaque res Pio Pontifici, Apostolicæ Sedi, Catholicis Heluetijs, & Christianæ Reip. vniuersæ fauste, prospere, feliciterq. eueniat, deinde vt nefarios Christiani nominis hostes, qui impium nobis bellum inferunt, coherceas, & sceleratos gladios in nos districtos retundas; atque a nostris iugulis reijcias, Rhodiosque Equites fortissimos, quorum sanguine inexplebilis barbarorum crudelitas nunc potissimum saturari desiderat, Christianam Rempub. vniuersam, atque hanc pulcherrimam, & florentissimam Vrbem, quam Christianæ Religionis caput, & veritatis columnam, & firmamentum esse voluisti, a teterrimorum hostium immanitate tuo numine, auxilioq. defendas.

ORATIO SEXTA.

In die Festo omnium Sanctorum.

Pater Beatissime, Cardinales Illustrissimi.

I vnius tantum sancti viri res gestas, percensere, & oratione enumerando complecti, Oratori eloquentissimo magnum, & difficile esset, profecto omnium Sanctorum Virtutes, cumulate pro meritis celebrare, non modo arduum, & perdifficile, sed plane supra hominis facultatem videtur. Itaque si dicendi vsum, qui quam exi-

guus in me sit, non ignoro, & exiguas ingenij mei vires respicerem, non solum vehementer commoueri, & mecum ipse dubitare deberem, ne satis possem tantam rerum magnitudinem ingenio sustinere, studioq; & diligentia consequi, sed prorsus, tanquam nimio pondere oppressus, de me ipso propter animi infirmitatem desperarem. Ceterum, quando ad illius misericordiam confugio, qui dat os ad loquendum, & sapientiam, quiq. infantium linguis eloquentiam largitur, eius auxilio fretus, alacris tamquam vastum & immensum mare ingredior, atque ad ipsum vnum quasi ad clarissimam Cynosuram, orationis meæ cursum dirigo. Hodiernum igitur diem felicissima, & gloriosa Mater Ecclesia anniuersario instituto festum, & solenne agit, & Apostolorum Triumphos, Martyrumq. suorū victorias, Virginumq. coronas, aliorumq. qui perpetua confessione Christianā religionem professi sunt, memoriam iucunda recordatione cōcelebrat. Illorum siquidem virtute, & constantia; illorum disciplina, & præceptis, à paruis orta initijs, in maximam altitudinem creuit, ac per vniuersum Terrarum Orbem longe lateq; propagata est. Etenim Christus Saluator noster, Discipulos suos elegit, iussitq; illos ire, & fructum afferre, & omnes homines Euangelium docere. Hos vocauit, vt irent post se, & illi continuo relictis retibus, & Patre, secuti sunt eum. In quo quidem, quis Spiritus sancti potentiam admirabilem non agnoscat? quis Christianæ Religionis lucem non videat? piscatores retia negligunt, filij Parentem deserunt, vt Christum sequantur, non sane ad diuitias, neque ad voluptates, sed ad crucem, & paupertatem discipulos suos vocantem. Hi autem hominum Piscatores facti sunt, vt diuinæ eloquentiæ retibus, & Euangelij hamo mortalium corda piscarentur. At uero quid tam inauditum? tam admirandum? quidve si humani ingenij captu, aut regula metiaris, tam incredibile dici ac cogitari potest? quam homines imperitos, & rudes, qui piscatu vitam suam traducerent, Gentium Doctores, & Magistros constitui, & viros disertissimos ab infantibus, doctissimos ab omnis eruditionis expertibus superari? quid quod nihil secum meditabantur, neque in ea cogitatione defixi erant, quonam pacto responderi oporteret? dabat illis Deus in tempore os, & sapientiam, cui repugnare, atque aduersari nemo poterat. Vere ergo, quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt perderet sapientia, & infirma mundi elegit Deus, vt confundet fortia. Nam

quid ego de inuicta Martyrum fortitudine loquar? quid de admirabili patientia dicam? ij sunt fortissimi milites, qui pro Christi gloria deuouerunt se ipsos, qui nullis tormentis, nullis cruciatibus, nulla immanium Tyrannorũ crudelitate superari potuerunt: qui denique Christianæ Religionis veritatem grauissimo testimonio comprobarent, non coacti, sed vltro, ad perspicuam, eandemq; acerbissimam mortem euntes, sanguinem suum fuderunt, & vsque ad extremum spiritum acerrime pugnando, dum vincuntur, in acie ipsa victores occubuerunt. Neque hæc virorum tantum est laus, sed mulierum etiam infirmum genus, & pueri imbecilles, virilem constantiam sunt æmulati. Quibus nec vulnera, nec ignes gemitum vllum exprimere poterant, nec vocem illam diuini amoris flammis ardentem intercludere, qua se Christianos esse constantissime clamabant. Hi sunt qui lauerunt Stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine Agni, hæc sunt illa tot virorum millia, quæ magnus ille Apostolus, & Christianæ sapientiæ doctor egregius diuino spiritu afflatus prospiciebat, in quorum frontibus Angelus ab oriente veniens signum Dei viui imprimebat. Magni igitur in Cælo sunt, quia fecerunt, & docuerunt, & propterea coronauit illos Deus, quia mandata sua diligenter sunt executi. Neque enim ad huius militię Sacramentum quisquam admittitur, neque militari signo decoratur, neque victoriæ Palmam consequi potest, nisi Dei Imperatoris suis præceptis pareat, atque obtemperet. Audiant milites Christum Ducem, audiant discipuli Magistrum: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est Regnum Cælorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt Terram. O quantum, Deus immortalis, cælestis Philosophia, à terrena ac discrepat, atque dissentit? Philosophi illi antiquissimi, qui proprijs erroribus elati, & inflati se ipsos sapientes appellabant, homines locupletes, & diuitijs affluentes, felices esse arbitrabantur, Christus vero in paupertate beatitudinem inueniri affirmat. Nam quæ est ista insatiabilis auri cupiditas? quid prodest homini si mundum vniuersum lucretur, Animæ vero suæ detrimentum patiatur? quanto locupletiores illi, qui caducis diuitijs relictis æternæ gloriæ thesauros adepti sunt. Pecuniam in zonis non habebant, qui sequebantur Christum, at infirmos curare, ægrotos sanare, mortuis vitam restituere poterant? En Petrus Apostolorum Princeps, sola paupertate diues, cum in Templo claudum respexisset, qui sibi ex

aliena misericordia quotidianum victum quærebat; aurum, inquit, & argentum non est mihi, quod autem habeo hoc tibi do, in nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula. O ditissimam paupertatem! o humilitatem excelsam atque sublimem? vtranq. sapientibus illis, quos dicebamus ignotam. Ipsi namque dum spem omnem in propria virtute reponere, & aliunde non pendere pulchrum putant, dumq. animi magnitudinem nimijs laudibus extollunt, Christianam humilitatem, virtutum omnium maximum condimentum, non intellexerunt. At vero in ceteris mirum quam dissentientes à nobis sint? carere dolore, & voluptatibus frui, ea demum per multis Philosophis vera felicitas videtur, honoribus autem abundare, & multorum gratia florere, summum bonum existimant: quod si quis illis dicat, longe se aliter rem habere, & eos qui lugent, miserijsq. ac ærumnis premuntur, quosq. homines odio habent, & perijsse expetunt, fortunatos esse: contra vero illos alios miseros, & infelices; sane vix risum teneant, & insanire prorsus arbitrentur. Nunc autem Deus ipse hoc asserit, Deus clamat, & adhuc homines, pro animorum duritiem? neque audiunt, neque assentiuntur. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati estis, cum vos oderint homines, & maledixerint vobis. Væ autem diuitibus, væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Hæc clamat Deus. Sed nimirum mortalium oculorum acies diuinæ sapientiæ lucem intueri non potest, & superbæ mentes dum suis viribus ad videndum niti volunt, tenebris, & caligine obteguntur. Nos itaque quibus Spiritus sancti lumen obscura illustrauit, & abdita patefecit, Deum audiamus, atque tamquam gradibus quibusdam ad perpetuam felicitatem ascendamus. Paupertate, humilitate, miseriarum tolerantia, ignominiarum contemptione in Cælum itur. Imitemur Apostolos, & Martyres, iccirco enim hodierno die Sacrosancta Ecclesia illorum virtutes maximis effert laudibus, vt nos à peccati somno excitet, & quasi acribus stimulis ad imitandum accendat. Quod si ij, qui mercaturam exercent, quæstus gratia tot maria transeunt, & caput suum pene perspicuæ mortis periculis toties obijciunt, nec fortunarum suarum naufragium, nec prædonum incursiones exhorrent, quid nobis faciendum est, quibus Cæli diuitiæ sunt propositæ? Breuia fugacia, & caduca sunt hæc bona, propter quæ laborant mortales, & vane conturbantur. Illa, illa, quæramus, quę neque tem-

borum iniurijs, nec fortunæ temeritati, nec hominum rapinis sunt obnoxia. Quid? nos Martyrum fortitudinem imitari non possumus? aut præclaram occasionem non habemus? Ecce bellum instat, & victis salutare, & victoribus gloriosum. Pugnandum est contra impias hæreses, superandus humani generis hostis, qui Christianorum dissidijs triumphat, concordiam ferre non potest. Induite o milites fortissimi Spiritus sancti loricam, ite alacres ad prælium, nolite quidquam cogitare. Deus omnipotens, Deus exercituum, manus vestras ad prœlium, & digitos vestros ad bellum docebit. Ite, Pugnate, Vincite, lauream illam, quæ viriditatem nunquam amittit acquirite. Vobiscum Apostolorum auxilia, Martyrum exercitus, Angelorum legiones erunt? Quid dubitamus? vicerunt Martyres Dei toties mundum, vincent nunc quoque, sancti Doctores pestiferas hæreseum stirpes sæpissime radicitus euulserunt, euellent nunc quoque, & omnes denique beatorum ordines quorum memoriam hodierno die tanto gaudio celebramus, sua nos ope, suis precationibus iuuabunt. Eamus igitur forti, & fidenti animo nihil hæsitantes. Defendet Ecclesiam suam, cuius caput ipse est Christus. Et dextera eius præpotenti, Turris ista, super firmam petram fixa, & fundata, aduersus turbulentas tempestates, & insanos turbines, stabilis atque inmobilis permanebit. DIXI.

ORATIO SEPTIMA.

In die Pentecostes.

VENITE gentes, videte populi, opera Domini, quę posuit prodigia super terram, hodierno enim die cæli distillauerunt à facie Dei, & pluuia voluntaria segregata est hereditati Christi. Spiritus sanctus, Spiritus ille veritatis, quem mundus omnibus flagitijs inquinatus non potest accipere, qualis imber in terram descendens, vitali rore Apostolos sanctos, cęterosq. qui cum illis erant irrigauit. Postquam enim Christus Saluator noster generis humani labes suo sanguine eluerat, mortisq. & inferorum victor ac Triumphator à mortuis surrexerat, omniq. iam certamine confecto, captiuam ducens captiuitatem in altum ascenderat, atque

ad Patris

ad Patris omnipotentis dexteram consederat, id vnum modo reliquum erat, vt dona daret hominibus, & sanctum Spiritum, quem toties Discipulis suis promiserat, mitteret, vt, quemadmodum ipse hominem hunc supra omnes Cælos extulerat, sic quoque Deus ipse ineffabili quadam pietate inter mortales versaretur. Erat igitur Quinquagesimus dies, dies gratiæ, & salutis, quo die veteris Testamenti legem, quæ tamquam vmbra, & imago quædam antecessit, lex Euangelica comprobauit. Nam quinquagesimo die, post Iudaici populi ex Aegypto egressum, & optatam ab illa Pharaonis tyrannide liberationem, Deus in monte Sina, antequam legem tulit, eodemq. modo Spiritus sanctus adueniens, post quinquaginta dies, ex quo Christus liberator noster verus Agnus immolatus fuerat, Christianam legem vniuerso terrarum orbi promulgauit. Huius nimirum diei significatio, & quasi prædictio quædam fuerat, Quinquagesimus ille Iubilæi Annus, quem Hebræi solemni religione celebrabant. Tunc siquidem genus humanum acerbissima peccati seruitute oppressum, in libertatem vindicatum est. Tunc magnum illud, & graue debitum, primi Parentis nostri scelere contractum, quod nullo vmquam tempore eius filij dissoluere potuissent, nobis est condonatum, tunc cælestis gloriæ coheredes, & æterni Patris per adoptionem filij facti sumus. Cum itaque vniuersæ gentes, quæcunq. sub Cælo sunt, ad tanti Iubilæi celebrationem, conuocari deberent, Argentearum Tubarum sonitum prius vndique exaudiri necesse erat. Tubæ vero illæ Apostoli fuerunt, quos Spiritus sanctus inflauit, vt in omnem terram exiret sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Erant Discipuli Christi vna congregati, illis namq. præceperat ipse ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent ibi promissionem Patris, propterea quod nemini ab Ecclesiæ Catholicæ communione segregato, atque disiuncto, Spiritus sanctus conceditur, & ecce repente ingens sonitus de Cælo est editus, domusq. tonitru concussa tota contremuit, & apparuerunt illis dispertitæ linguæ tamquam ignis, & omnes Spiritu sancto repleti sunt. Ac statim æternæ sapientiæ splendore illuminati, cælestis charitatis igne accensi: perinde, vt illos, diuini Spiritus afflatus incitabat, varijs omnium gentium linguis loquebantur. Quam cito vbi Spiritus sanctus Doctor est, & magister, omnis sapientia ediscitur? quam facile præpotentis Dei dextera, & humiles extollit, & superbos, atque

inani fortitudine elatos prosternit. Olim cum vnius labij terra esset, homines insani, & robusti, Turrim quæ Cælum attingeret ædificare conati sunt. Quorum insanos impetus, & nefariam conspirationem Deus fortis linguarum confusione repressit, ac dissipauit. Hodierno autem die Christus Dei filius, discipulorum suorum humilitatem, & in Christianæ pietatis studio consentientes animos, omnium linguarum scientia & coniunctione extulit, atque illustrauit. Illæ ignitæ linguæ Apostolorum linguas inflammabant, vt & ipsi frigida mortalium corda incenderent, & æquale Patri Verbum, quod ab æterno erat, carnem factum esse populis omnibus nuntiarent. In quo quidem quis non admiretur? atque exclamet? quam profundæ factæ sunt cogitationes tuæ Domine, vere omnia in sapientia fecisti, quænam humana mens, aut quod ingenium capere vmquam potuisset? futurum aliquando vt duodecim pauperes, nulla generis aut patriæ nobilitate clari, sed obscuri, atque abiecti, nulla doctrinæ opinione insignes, sed rudes & inscij, nulla vi, nullis armis, omnes Reges, omnes Philosophos superarent, orbemque vniuersum in eam sententiam adducerent, vt hominem despectum, & Cruci affixum, verum Dei Filium esse, mortales crederent, confiterentur, adorarent. Magna est Christianæ Religionis vis, magna veritas. Nam quæ noua illa fuit eloquentia? quæ machinæ ad hominum animos contorquendos ab Apostolis sunt adhibitæ? num illis imperia aut diuitias pollicebantur? quos egentibus sua omnia dare iubebant? num peccandi impunitate, voluptatumq. illecebris, tamquam laqueis quibusdam irretitos capiebant? quibus ante oculos temperantiam, paupertatem, hominum iniurias, & ignominiam, mortem postremo ipsam, & Martyrium proponebant? hæc enim illorum erat oratio, hæc noua illa, & inaudita persuadendi via, quam à Christo magistro didicerant. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat Crucem suam, & sequatur me. Beati qui lugent. Beati qui persecutionem patiuntur. Diligite inimicos vestros; & his qui oderunt vos benefacite. Cumq. hęc ab humani sensus consuetudine tam aliena dicerent, qui hominum concursus fiebant? quanta audientium multitudo? hoc ipso die Petro Apostolorum Principe, verã beatitudinis adipiscendæ viam monstrante, atque ad poenitentiam agendam hortante, tria prope hominum millia, in nomine Iesu Christi baptizata sunt, & Spiritus sancti do-

num

non acceperunt. Ille ipse Petrus, ille inquam, qui paulo ante adeo timidus, adeo demisso & fracto animo fuerat, vt ad vnius muliercu-læ percunctationem Dominum, & Magistrum suum negaret, nunc in medio tot millium stans, vocemq. suam attollens, maxima constantia loquebatur. Neque id mirum, Spiritus enim Domini super eum requieuerat, Spiritus sapientiæ, & intellectus, Spiritus consilij, & fortitudinis, hic Apostolos docebat omnem veritatem, & suggerebat illis omnia quæcunq. loquebantur, hic in eorum corde & labris sedens, aureum illud orationis flumen effundebat, hic ille erat gladius anceps & acutus, qui in audientium corda ita penetrabat, vt homines illi, qui ex omnibus orbis nationibus ad spectaculum conuenerant, mente perturbati, & admiratione obstupefacti, exclamarent. Quidnam vult hoc esse? nonne omnes isti qui loquuntur Galilæi sunt? quomodo igitur nostris linguis eos loquentes audimus? Alij vero irridentes dicebant. Musto pleni sunt isti. O Iudæorum stuporẽ & dementiam! quousq; signis & prodigijs fidem non adhibebunt? Christum Dei filium cum inter eos esset, & spiritus immundos inaudita potestate eijceret, dæmonium habere dicebant, nunc autem discipulos eius Spiritu sancto plenos tamquam ebrios irrident. Itaque peccatum ipsorum non remittetur eis, neque in hoc seculo, neque in futuro, quoniam Spiritui sancto maledixerunt, quamquam plane ebrij erant Apostoli, sed vino nouo, quod veteres vtres disrumpit. Vino illo quod cor lætificat, Vino veræ illius vitis, cuius agricola æternus est Pater. Iudæis quidem feris & ferreis, Vineam suam dederat Dominus, & expectauit vt faceret Vuas, & fecit labruscas. Iure igitur diuinus ille vir prædixerat. Agnouit Bos possessorem suum, & Asinus præsepe Domini sui, Israel autem non cognouit, & populus meus non intellexit. Nam cum ad illos Verbum Dei missum fuisset, non acceperunt, propter quod elongatum est, & mansit in solitudine gentium. Nos qui in tenebris ambulabamus vidimus lucem magnam, nos singulari Dei munere genus electum n unc sumus gens sancta, & populus acquisitionis. Sed heu nos ingratos, & tanti beneficij plane immemores. Cum in honore essemus, non intelleximus, comparati sumus Iumentis insipientibus, & illis iterum similes facti sumus, vulnera populi Christiani oratione mea non refricabo. Hoc vnum dicam, & magno cum dolore dicam. Tunica Christi inconsutilis, sanctæ Matris Ecclesiæ Corpus, ab ipsis filijs cru-

deliter discerpitur, & dilaceratur. Tu igitur sancte Spiritus, cuius in terras aduentum Catholica Ecclesia anniuersaria celebratione sanctissime colit. Tu consolator noster, tu Aduocatus, & Patronus, qui pro nobis postulas gemitibus inenarrabilibus, tu sedentes in tenebris, & in vmbra mortis illumina. Tu Sacrosancto Concilio in nomine tuo congregato lumen atque auxilium præsta. Peccauimus quidem Domine, iniuste egimus, iniquitatem fecimus. At tu, quæ tua est pietas, & misericordia, ne proijcias nos à facie tua, & Spiritum sanctum tuum ne auferas à nobis. Cor mundum crea in nobis Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus nostris. Redde nobis lætitiam salutaris tui, & Spiritu principali confirma nos. Vt tandem Petri Nauicula, tantis hæreticorum tempestatibus agitata, cælesti aura ipsius cursum dirigente, atque hoc Pio Pontifice ad gubernacula sedente, in Portu tranquillitatis ac salutis pleno, tute & placide conquiescat.

ORATIO OCTAVA,

In Exequijs Pij Papæ Quarti.

EQVVM sane fuerat, vt qui sæpius mihi publicè priuatimq. ad dicendum argumenta præbuisset, seipsum tandem orationis materiam daret. Etenim hodierno die, de Pij Quarti Pontificis Maximi summis eximijsq. virtutibus dicendum est. Argumentum quidem omnium maximum, & præstantissimum, in quo explicando, nemini facile oratio deesse possit. Idem tamen acerbum, & luctuosum. Mihiq. in primis, magnum opus ad eloquendum, & perdifficile, homini nimirum, non solum multis ingenij, & eloquentiæ præsidijs destituto, sed doloris acerbitate prostrato, atque afflicto. Accedit quod non apud ignotos aliquos agendum est, rerumq. gestarum ignaros, quibus facile nuda ac simplici maximarum rerum enumeratione, nullo verborum ornatu, nullis orationis luminibus, admirationem moueas. Sed apud eos dico, qui hęc non ab alijs exposita audierunt, sed viderunt ipsi, neque viderunt solum, sed etiam interfuerunt: quiq. sanctissimi Pontificis memoriam ita colunt, ita eius facta, & nomen celebrari, & in omnem posteritatem propagari

P cupiunt,

cupiunt, vt res pulcherrimas singulari quadam copia, & facultate tractari postulent, atque expectent, nec facile patiantur, si quicquam de summis laudibus, dicentis infantia detractum aut imminutum esse videatur. Quæ cum ita sint, cumq. non ignorem, quantum mihi oneris impositum sit ab eo, cui non obtemperare nefas ducebam, vestrum erit, Patres amplissimi, animum mœrore debilitatum, & confectum subleuare, & hanc meam perturbationem æquitate, & benignitate vestra minuere, quo facilius Patrono optimo, & de me optime merito, extremum hoc, qualecunq. est, non eloquentiæ sed doloris; neque tam laudationis, quam debitæ pietatis officium persoluam. Sed mihi hoc loco omnes ignoscant vehementer velim, si in tam magno, immensoq. campo, qui mihi ad laudandum propositus est, multa fortasse à me prætermissa esse animaduertent, in quibus oratorijs quibusdam excursionibus, libere vagari, atque exultare mea potuisset oratio. Nam neque historiam pertexo, & temporis angustiæ ratio habenda est, & ad ea potissimum festinat animus, quæ Pij Pontificis propria sunt, & in ipso Pontificatu gesta, hoc est tamquam in amplissimo orbis terrarum Theatro, omniumq. gentium luce. Nam quid ego nunc Medicorum familiam celebrem? quæ viris clarissimis semper floruit, quæq. superiore memoria duos, atque hunc tertium, non adeo magno temporis interuallo Ecclesiæ Dei Pontificem dedit. Quid ipsius Pij ortum, & cunabula commemorem? cui paruulo signis, & prodigijs, tanta dignitas iam tum diuinitus portendi videbatur. Iam vero de tota eius vita, sanctissime & integerrime acta, studijs, honoribus, Magistratibus gestis, longum esset dicere. Quandoquidem nullum fere tempus quietum, & otiosum traduxit, sed multis magnisq. animum & corpus laboribus exercuit, Ecclesiasticæ ditionis illustrioribus Præfecturis, & Prouincijs ferè omnibus præfuit, pluresq. Romanorum Pontificum nomine honestissimas legationes, intra atque extra Italiam magna cum laude obijt. Ita vt singulos honores gradatim assecutus, ab humilioribus ad superiora ascendens, ad summum vsque Pontificatus verticem, virtute duce, Deiq. prouidentia peruenerit, quo loco re ipsa comprobatum est, vere sapienterq. à magnis Philosophis dictum esse, hominis virtutem magistratibus gerendis, tamquam trutina quadam examinati. Nam etsi Pij Pontificis virtus multis iam antea, magnisq. rebus, satis spectata, & probata videbatur, ta-

tur, tamen vt boni gubernatoris præstantia, ex eo magis perspicitur, si magnæ nauis, quam si paruæ alicuius nauiculæ gubernacula teneat, multoq. præclarius est, maximas Oceani tempestates superasse, quam sedato amne nauigare, ita plane quantum ingenio, sapientia, rerumq. humanarum vsu, & intelligentia Pius Pontifex præstaret, qua constantia esset, qua excelsi inuictiq. animi magnitudine, nulla res magis quam Pontificatus ipse declarauit. Neque vero maximam omnium dignitatem, quasi quendam præteritorum laborum portum, sed nouum virtutis curriculum est arbitratus. Neque se otio, & quieti tradidit, sed statim tamquam fortissimus Christi Athleta, in medium maximarum rerum certamen venit. Cumq. ex illa altissima specula, pastorali vigilantia, omnia Christianæ Reip. vulnera circumspiceret, magnoq. animi dolore cerneret, hæresum pestem longè lateq. peruasisse, nihil potius, aut antiquius habuit, quam vt communibus malis mederetur. Itaque generale Concilium, quo nullum salutarius remedium videbatur, Tridentum conuocauit. Neque sane sibi expectandum putauit, vt à Principibus sui muneris atque officij admoneretur. Sed ipse omnium primus, vt par erat, ceteris salutis signum sustulit, & Christianissimi Imperatoris, Regum, & Principum pietatem excitauit. Quid ego nunc Apostolicos Nuncios cum humanissimis mandatis, in disiunctissimas Regiones missos commemorem? vt cor filiorum ad Patres conuerteret, omnesq. ad pacem, & reconciliationem paterna pietate inuitaret. Quid eius curas, labores, solicitudines dicam? vt opus præstantissimum magna omnium spe, & expectatione inchoatum perficeret. Vos ipsos Patres Amplissimi testes appello. Vos scitis qua grauitate, & constantia, in proposito, susceptoq. consilio semper permanserit. Quas difficultates superarit. Legatos vero, Deus immortalis, quos & quales delegit, qui tanto muneri præessent, viros religione, prudentia, auctoritate, vitæ integritate singulari. Mihi quemquam nominatim proferre non est necesse, hæc enim in omnium gentium, ac nationum, ore, atque oculis gesta sunt. Quamobrem summa Dei optimi, à quo bona manant omnia benignitate erga humanum genus, & clementia, inaudita Pij Quarti Pontificis Maximi sapientia, eximia Legatorum Cardinalium virtute, & vigilantia, incredibili Principum & Patrum consensu, Sacrosanctum Concilium Tridentinum tot annos ante à Paulo Tertio,

& Iulio Tertio summis Pontificibus indictum, atque inchoatum feliciſſime confectũ, abſolutumq. vidimus. Impedior huius temporis breuitate, ne tantam rem, quam omnis poſteritas admirabitur, omnium populorum litteræ, & linguæ celebrabunt, dignis laudibus ornare, atque amplificare poſſim. Nec vero religioſiſſimi Pontificis pietas, hoc contenta fuit. Nam & Concilium ipſum ampliſſimo decreto confirmauit, & ſingulare hoc Dei beneficium in vniuerſum terrarum orbem quamprimum diſſeminari, atque ab omnibus Regnis, & Prouincijs, qua decebat pietate, & reuerentia recipi diligentiſſime curauit. Denique Cardinales aliquot huic potiſſimum negocio præfecit, qui Concilij Tridentini decreta inuiolate ſeruari, atque ad eius normam omnia dirigi ſtudioſiſſime prouiderent, nimirum optimus, & ſapientiſſimus Pontifex, in hoc curas omnes cogitationes defixerat, vt Chriſtianam Religionem propagaret, infelices populos iacentes in tenebris, & vmbra mortis ad Catholicæ veritatis lucem reuocaret, & eccleſiaſticam diſciplinam, veteremq. illam morum ſanctitatem, Dęmonis inſidijs conuulſam, & labefactatam, in antiquum ſtatum reſtitueret. An non hoc vnum ſpectauit, ab illo primum die, quo in Petri Sede diuinitus eſt collocatus, cum Epiſcopos Eccleſias ſuas reuerti, gregeſq. ſuos paſcere iubebat. cum Clericorum qui Romæ erant, vitæ & honeſtati publicis edictis proſpiciebat, cum Vrbis iudicia, Tribunalia, Magiſtratus recognoſcebat, & ſi qua ſuperiorum temporum licentia corrupta, & deprauata eſſe animaduerterat, ſeueris legibus corrigebat. Et horum quidem multa ante Concilium. Quaſi illi exemplo præiret, quid ad totius Chriſtianæ Reip. ſalutem morumq. emendationem ſtatuendum foret. Sed hęc fortaſſe minora. Quid illa quæ vniuerſam Eccleſiam reſpiciunt, ſolicitudo inquam quotidiana omnium Eccleſiarum? quæ illum curæ dies noctesq. anxium & ſollicitum habebant, vt agrum Domini noxijs, & peſtiferis herbis purgaret. Cumq. Meſsis multa, multis quoque operarijs indigeret, viros in omni virtutum genere egregios, doctrina, nobilitate, vitæ ſanctitate, meritorum magnitudine in ſanctam Apoſtolicam Sedem illuſtres, vt erat ipſe acerrimus hominum æſtimator, in hoc ampliſsimum Cardinalium Collegium cooptauit, quos ſcilicet, dum ipſe in Puppi ſedens, clauum tenebat, in vniuerſalis Eccleſiæ gubernatione, tantis præſertim fluctibus, & tempeſtatibus, ſocios & adiutores haberet.

Iam

Iam vero quotuſquiſq. eſt qui ignoret, quantam Pius Quartus curam, & diligentiam adhibuerit, vt luctuoſum illud incendium, in nobiliſſimis Prouincijs hæreticorum facibus excitatum reſtingueret, & exitioſam peſtem, quotidie latius ſerpentem comprimeret. Teſtis Gallia, teſtis Germania, teſtis Polonia. Memoria adhuc retinetis, Patres Ampliſſimi, quam ille conſtantiam in rebus grauiſſimis, & difficillimis ſeruaret. Quam excelſo, erectoq. animo eſſet, quam nullis rebus aduerſis frangeretur. Ardebat incredibili quodam ſtudio, tuendæ & propagandæ Religionis. Quamobrem, vbi Chriſti & Religionis cauſa ageretur, non labores modo, ſed maximos ſumptus ſumma animi alacritate impendebat. Teſtis eſt iterum, & ſæpius Gallia, cum ſimili bello, & inteſtinis de Religione diſcordijs vexaretur. Teſtis eſt Maximilianus Cæſar inuictiſſimus, cum illi aduerſus Turcarum legiones, quæ eius Imperio imminebant, dimicandum foret. Teſtes ſunt Rhodij Equites fortiſſimi, quorum Inſulam Melitam, cum maxima Solimani Claſſis obſideret, oppugnaretq. vehementiſſime, illos Pius Pontifex auxilijs ſuis, copijs, pecunia liberaliſſime adiuuit. Multa prætereo Patres Ampliſſimi, multa breuiter attingo, & quaſi oratione percurro. Sed quid illę diuinæ virtutes, num prætereundę ſunt? Iuſtitia in ſuo cuiq. tribuẽdo ſingularis, beneficentia ergà pauperes, facilitas in priuatorum querimonijs audiendis, labor in negotijs obeundis, & aſſiduitas pene incredibilis, cum nullum fere diem prætermitteret, quin aut Senatum haberet, aut ſupplices libellos audiret, aut Principum Oratores ad ſe admitteret, aut delectos ad certa negotia Cardinales congregaret, aut denique varijs expediendis, conficiendiſq. rebus operam daret. Iam quantum dicendi grauitate, & copia valeret, quantam haberet memoriam, & veterum, & noſtrarũ rerum, vos ipſi Patres Ampliſſimi, & nos, qui in eius familiaritate verſabamur, ſæpe cognouimus. Iam quid de eius magnificentia dicam, cum in illuſtribus hoſpitibus recipiendis, tum etiam in ædificando? qua in re, numquam priuatum commodum ſpectauit, ſed omnia ad publicam vtilitatem referebat. Atque vt nunc Anagniam, Centumcellas, Aſculum, Anconam, Bononiam, Rauennam, aliaſq. Pontificiæ ditionis ciuitates, & oppida ſileam, Vrbem ipſam Templis nobiliſſimis, Vijs, Portis, Theatris, Aquæductibus, Mœnibus, Propugnaculis, adeo ornauit, & muniuit, vt pene alteram Romam condidiſſe videatur. His igitur Patres Ampliſſimi,

plissimi Pius Quartus Pontifex Maximus rebus praeclare, magnificè, fortiterq; gestis, his virtutibus, his animi bonis, hac amplitudine, & gloria, si vlla in terris felicitas esse potest, felix & beatus plane fuit. Adde quod Sororum filios tales habuit, quales vt breuissime dicam, ne meliores quidem optare potuisset. Quibus tamquam quibusdam senectutis suæ adminiculis, ad tantam molem sustinendam, & maximarum rerum administris obsequentissimis, & integerrimis semper est vsus. Quod quidem in quanta felicitate ponendum sit, aliorum exempla facile declarant. Illius etiam iucundissimo aspectu, quem vnice diligebat in ipsa morte non caruit. Illum post operis pulcherrimi, & praeclarissimi confectionem Mediolano redeuntem complexus, & osculatus est. Nulla denique pietatis, & caritatis officia, quæ supremo illo vitæ tempore persolui solent, illi à suis defuerunt. Atque vt vitæ religiosissime actæ, mors quoque consentanea foret, sanctissimis Sacramentis, ex Christianæ Religionis institutis, aduersus omnes diaboli oppugnationes munitus, nullisq. adhuc neque mentis, neque corporis sensibus restinctis, sed ad extremum vsque spiritum integris, tamquam placido somno obdormisceret, ex huius vitæ miserijs, ad cælestem illam, sempiternamq. beatitudinem euolauit. Hæc si spectemus Patres Amplissimi, profecto Pij Quarti mortem, non lacrimis, sed gratulationibus prosequendam iudicabimus. Nam quis est homo, qui non videbit mortem? & ille quidem satis diu, vel gloriæ, vel etiam naturæ vixerat. Sed heu me miserum, nobis ille, nobis inquam & Ecclesiæ Dei parum vixerat. Nobis hoc vulnus inflictum est, nos hoc fulmen percussit. Christianæ Reip. & huic Vrbi, illius mors acerba, & immatura fuit. Huic inquam Vrbi, quæ illo Pontifice pace, iustitia omnium rerum vbertate, & copia, optimisq. artibus & ingenijs floruit, nunc vero in luctu, & squalore iacet. Verè Domine consilia tua abyssus multa, id vnum tamen scimus, omnia quæcumque fecisti nobis Domine, in recto iudicio fecisti. En populus tuus, tamquam oues sine pastore. Et Leones rugientes circuunt; hinc hæreticorum insidiæ, illhinc Turcarum immanitas. Ne irascatur Domine furor tuus, super oues pascuæ tuæ. Sed ostende hisce sanctissimis Patribus in nomine tuo congregatis, quem elegeris. Da nobis Domine Pastorem iuxta cor tuum, qui pascat nos scientia, & doctrina; vt acerbissimum dolorem, quem ex optimi, & sa-

pientis-

pientissimi Pontificis morte accepimus, tua misericordia, & clementia, nobis aliquando mitigare, & lenire liceat. DIXI.

ORATIO NONA.

De nauali Ioannis Austrij victoria contra Turcas.

Ad Pium V. Pont. Max. & Reuerendissimos DD. S.R.E. Cardinales.

TERVM vetera illa potentiæ suæ miracula instaurat Deus, iterum currus Pharaonis, & exercitum eius proiecit in mare, iterum Beatissime Pater, cum magno illo Iudæorum Duce cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est. Neque vero solum auditu accepimus, sed vidimus, neque patres nostri annunciauerunt nobis, sed nos posterorum nostrorum memoriæ sempiternæ commendabimus, opus inauditum, singulare, admirabile, quod operatus est Deus in diebus nostris. Deus enim, Pater Beatissime, Deus inquam tantæ, tamq. inusitatæ victoriæ auctor, atque effector fuit, eiusq. immensa erga nos misericordia effectum est, vt quod maiores nostri frustra toties exoptarunt, & multorum sæculorũ memoria inauditum fuit fore, vt Turcæ hostes nostri immanissimi, tandem aliquando vincerentur, eorũq. classis maxima atque instructissima Dei omnipotẽtis virtute, ac nostrorum militum robore delerentur. Atque illud quid fatendum est, quod res ipsa loquitur, acerrime à militibus nostris pugnatum esse, florem Italiæ, atque Hispaniæ in illis copijs fuisse, summum Imperatorem, clarissimos Duces, classem pulcherrimam, rebusq. omnibus egregie ornatam, omnia denique consilio, ratione, scientia rei militaris optime prouisa, atque administrata in illo prælio fuisse. Magna hæc fateor sunt atque præclara, idem tamen hoc affirmo, nisi Dominus Deus exercituum pugnasset pro nobis, nisi ille in spiritu vehementi naues Tharsis contriuisset, nisi dextera eius, & brachium eius inimicos nostros percussisset, postremo nisi sanctorum orationes, & lacrimæ, cum illorum qui cum

Exod. 15.

Psal. 43.

Christo

Christo feliciter regnant, tum eorum qui adhuc in huius vitæ stadio decertant, nos adiuuissent, nobisq. essent suffragatæ, nullam militum fortitudinem, nullam tormentorum vim, nulla humana consilia, tantam victoriam, quantam vix hoc tempore, atque hoc rerum statu optabamus consequi, & efficere potuisse. Ac mihi quidem Turcarum imperij initia, progreßiones, & tamquam incrementa consideranti, resq. eorum gestas, & bellorum exitus intuenti, eo admirabilius videtur hanc illis plagam inflictam, cladem q. illatam esse, quod totis trecentis annis, totidem enim fere ab Ottomanno fortißimo, & bellicoßißimo eorum Rege numerantur, qui primus tam diuturnæ tyrannidis fundamenta iecit, numquam, aut perraro victi, sed semper victores, longe lateq. Regni sui fines propagarunt, cumq. id populorum scelera, & iniquitas commeruisset, & Christiani Principes nedũ eos impedirent, sed etiam discordijs suis inuitarent, maxima imperia euerterunt, regna nobilißima, amplißimas prouincias in ditionem, & potestatem suam continuatis victorijs redegerunt. Sed quid ego vetera, & longinqua commemoro? quid anno superiore actum sit, quantam amissa Nicosia Christiana Resp. calamitatẽ acceperit, nec propter clarißimæ Vrbis amplitudinem dißimulare; nec propter incommodi magnitudinem sine dolore, & lacrimis referre licet. Iam quis ignorat quemadmodum hac ipsa ęstate toto mari validißima Turcarum claßis alacris, ac læta volitarit, quid in Illyrico gesserit, vt omnia illa maritima loca cædibus, rapinis, incendijs diuexarit. Hunc igitur hostem, Beatißime Pater, tanto imperio, tantis copijs, tam diuturna vincendi felicitate, tantis & veteribus, & recentibus victorijs elatum, atque inflatum, talem inquam hostem maximo nauali prælio deuictum ac superatum fuisse, cui quidem prælio, nescio an in omni totius antiquitatis memoria, par atque æquale reperiatur, hoc ego opus non tam humanę alicuius virtutis, quam diuinæ potentiæ esse prorsus iudico. Ponite vobis antę oculos, Cardinales Illustrissimi, diem illum maxime memorabilem, quo die Turcarum Triremes è sinu Corinthiaco egressæ, ventis, vt tum videbatur secundis, acie optime instructa ac disposita, classem nostram ad pugnam audacissime prouocarunt, an vos illos putatis, quidquam de victoria dubitasse? illi vero ne fremitum quidem ac fulgorem armorum suorum ferri à nostris posse, sed statim sese in turpissimam fugam daturos existimarunt. Iam quibus cohortationibus

nibus credendum est archipiratam illum superbissimum suos ad prælium excitasse? quam acribus? quam in nos contumeliosis? hos esse Christianos illos, quorum maiores à maioribus suis semper victi, semper profligati fuissent, quibus fortissimi illi Turcarum Reges Ottomanni, Orchanes, Mahomethi, Selimi, innumerabiles prouincias, & florentissimum Orientis Imperium ademissent, an eorum fœderibus commouerentur, qui semper inter se dissentientes, iam pridem non tam externo impetu, quam domesticis discordijs ac dissidijs concidissent? an vero puerum delicatum timerent? ante Imperatorem quam militem, quasi ludus aliquis, aut vmbratilis pugna appararetur; ac non cum veterano, & inuicto milite de vita, & fortunis omnibus dimicandum foret. Quid de Venetis diceret, quos ipsi mancipiorum loco semper habuissent? quibus simul ac collibitum fuisset, arbitratu suo leges fixissent, ac refixissent, quos denique paulo ante tam facile, pulcherrimo, atque opulentissimo Regno spoliassent. Irent igitur alacres, & exultantes, non ad incertum aliquod aut dubium certamen, sed ad victoriam, ad prædam, ad certissimum triumphum, atque eadem littora, & oras in quibus recentia adhuc Christianorum timiditatis, & ignauiæ vestigia apparerent, noua illorum calamitate, & duplicata Turcarum victoria illustrarent. Hęc cum perorasset, Pater Beatissime, Philistæus ille, & ore impurissimo maledixisset exercitui Dei viuentis, illico ex angustijs freti corynthiaci agmen educunt, cumq. insita genti superbia, perpetuo rerum secundarum cursu, nostrorum hominum despicientia, odio, & auaritia inflammati raperentur, venti etiam opportunitate vsi plenis velis, in sinistrum classis nostræ cornu magno impetu inuadunt. Ecce autem ex altera parte, res non solum aspectu, sed etiam auditu admirabilis, diuinus ac plane de cælo delapsus adolescens, & pijs bellis conficiendis a Deo delectus, ætate quidem adolescens, & pene puer, sed virtute, & animi magnitudine vir, prudentia senex, auctoritate vero florentissimi exercitus Imperator, Non illo triremium multitudine, quibus totum mare constratum erat, non hostium audacia perterritus, neque rursus humanis viribus, sed cælesti auxilio fretus, tamquam alter Dauid dicebat intra se, Ibo, & pugnabo aduersus Philistæum istum, & delebo ignominiam populi Christiani. Sic enim, Pater Beatissime, mecum ipse cogitans existimo, cum fortissimus adolescens, hostem superbum vltro inuenire 1. Reg. 17.

tem aspexisset, non alijs verbis vsum fuisse, quam quibus olim Dauid insultanti Philistæo respondit: Tu quidem ad me venis cum gladio, & hasta, & clypeo; ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israel, quibus exprobrasti hodie, & dabit te Dominus in manu mea, & percutiam te, & auferam caput tuum à te, & dabo cadauera militum tuorum hodie escam piscibus maris, & bestijs terræ, vt sciant omnes gentes, quia est Deus in Israel. Neque vero spes eum fefellit sua, quam non in galea, & lorica Saul collocauerat, sed in baculo, & lapide Dauid, hoc est in Christo Domino, & eius inuictæ Crucis præsidio. Permittite mihi Cardinales Amplissimi, pro vestra humanitate, vt in earum rerum iucundissima recordatione, quæ illo celeberrimo die à clarissimo Principe gestæ sunt, paulisper commorer. O spectaculum illud pulcherrimum, neque hominibus solum, sed Angelis quoque gratissimum! circuibat celeri nauigio Christianissimus Princeps aciem instructam, & iam ad congrediendum paratam, & signum crucis manu gestans, alteq; extollens, imperatoria quadam eloquentia singulos ad fortiter pugnandum hortabatur. En milites Imperator vester, hunc aspicite, qui pro vestra salute cruci suffixus est, hoc signo victores erimus, hæc fiducia nostra est, hæc virtus, & fortitudo nostra Christus pro nobis, & pro sui nominis gloria dimicabit, ego autem non iam vester Imperator, sed commilito, vna omnes Christiani milites Christum Ducem præeuntem sequamur, bono animo estote commilitones, non tam vestros, quam crucis Christi inimicos videtis, itaque hodierna die aut illi nos ad sempiternæ beatitudinis triumphum in Cælum mittent, aut nos illos ad perpetua inferorum supplicia detrudemus. Hæc cum clara voce diceret, eaq; vultus lætitia, & oculorum hilaritate futuram felicitatem prænunciaret, & quasi præsagiret, tantus militum clamor incredibili quadam alacritate est consecutus, vt non prælium poscere, & victoriam sperare, sed iam plane victores esse viderentur. Statim igitur vexillum illud amplissimum, in quo Saluatoris nostri in cruce pendentis imago opere egregio depicta, erat erigi, atque explicari iubet. Illud inquam, quod tu Pater sanctissime, ad eum miseras, cum illa præclara inscriptione: In hoc Signo Vince. Nimirum vt generosum adolescentem, ac veræ gloriæ maxime appetentem, summi Imperatoris, & de Christiana religione optime meriti Constantini memoriá ve-

hementius

fementius inflammares, tum vt omnes admoneres fœdus istud tam pium, tam necessarium, tam Christianæ reip. salutare, Christo auctore, pro Christi causa aduersus Christi hostes, inter tres maximos Principes iunctum copulatumq. esse. Quamobrem sacri huius belli Christum ipsum Ducem, & quasi signiferum futurum, sub eo Imperatore militandum, in cuius potestate totius rei bene gerendę spes, ac victoria omnis, & reposita esset, & ab eodem peti deberet. Atque hoc quidem milites illi lectissimi, centuriones, præfecti, non solum fortitudine, sed etiam pietate præstantes se optime intelligere declararunt, cum iam iamq. prælium inituri crucem illam venerantes, & tamquam ad Christi pedes abiecti peccatorum suorum veniam supplices precabantur. Vidisses alios intimo quodam doloris sensu, & scelerum detestatione permotos pectus tundere, alios præpotentis Dei exercituum auxilium implorare, alios pro tuenda religione, & pro fratrum salute mortem expetere, alios inter se amantissime complecti, ad pugnam excitare, dexteris denique fidei testibus porrectis, se mutua caritate ad extremum vsque vitæ spiritum non deserturos sanctissime polliceri. Cum interea viri religiosi sacerdotes per triremes dispositi, non illi quidem inermes, sed gladio spiritus armati, quod est verbum Dei, & pijs precationibus, & sacerdotij auctoritate peccatorum vincula dissoluerent, & summum Regum Regem, in cuius manu omnia Regna sunt, & bella, & victorię, multis cum lacrymis obsecrarent, vt barbaras gentes feritate, ac multitudine sua confidentes, dexteræ suæ potentia contereret, & comminueret, & denique militibus ipsis iam incensis, & sua sponte currentibus, propositis æternę gloriæ, & splendidissimis pro Christo martyrij coronis, tamquam ardentes faces, & stimulos admouerent. Sed quid ego te, Pater Beatissime, atque huius amplissimi consessus expectationem tam diu oratione mea suspensam detineo, ac non potius quamprimum aures, animosq. vestros incredibili voluptate compleo. Christo Domino ductore, & antesignano Beatissima Virgine, & Sanctis omnibus iuuantibus, tanto animorum ardore, tanta virtute, tanta felicitate a nostris pugnatum est, vt ad viginti millia hostium cæsa sint, primarij duces, & Nauarchi fere omnes necati, magnus captiuorum numerus, triremes circiter ducentæ compræhensæ, denique ex tanta classe, quātam Rex potentissimus, & diu victor, & Christiani nominis delendi insatiabili cupi-

ditate, atque odio inflammatus, maximam, & ornatissimam conficere potuit, vix per pauca nauigia cum Occhialitio prædone, non tam ad victoriæ nostræ diminutionem, quam ad cladis, & calamitatis suæ testificationem fuga euaserunt. Et ne fortissimorum virorum amissione tantæ iucunditati multum admodum amari admisceretur, singulari Dei benignitate, & prouidentia, Imperatores nostri, & præfecti fere omnes seruati sunt, ex reliquis vero militibus non adeo multi desiderati, quos equidem omnium felicissimos fuisse censeo; quod potissimum delecti sint, qui vniuersi exercitus, tamquam legatione suscepta, pro diuino, & immortali beneficio Deo gratias agerent, & de communi victoria simul cum Angelis triumpharent. Quamquam & hos ipsos nobis clementissimus Dominus cumulate, & cum magno fœnore reddidit, cum ad decem millia Christianorum ex durissima, & calamitosa seruitute redempta fuerint. Quis hoc loco, Pater Beatissime, cum hanc tantam victoriam, tam inauditam, tam plenam, tam breui tempore tanta facilitate, tam modico nostrorum partam sanguine consideret, & quæ mala, quæ discrimina, & pericula à ceruicibus nostris per eam depulsa, quę vicissim bona partim iam ad nos delata, partim vero paulo post Deo adiutore ab hoc fonte emanatura sint, prudenter expendat. Hæc inquam si quis secum ipse contempletur, an ille conuincere se poterit quin exclamet: Quis Deus magnus sicut Deus noster? tu es Deus qui facis mirabilia, tu notam fecisti in populis virtutem tuam, in brachio tuo excelso populum tuum redemisti, à te solo factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Etenim vt ad illud redeam, vnde orationis meę initium duxi, libenter enim in eius facti explicatione versor, in quo vno diuinæ potentiæ splendor maxime elucet, præsertim cum à vobis Cardinales Amplissimi, benigne adeo attenteq. audiar, sed vt ad illud redeam, quod initio dixi, vere in hac post hominum memoriam maxima nauali pugna, antiqua illa miracula, & prodigia renouauit Deus. Legimus in sacris libris, cum exercitus Israel ex Aegypto egrederetur, mandasse Dominum Moysi, vt in maris litore castra poneret, loco nimirum inopportuno, & incommodo, vnde nulla ad euadendum pateret via, quiq. hostibus contra, ad inuadendum magnam opportunitatem præberet. Cumq. id à militari disciplina alienum videretur, perinde, ac si Moysi consilij sui causam Deus explicare vellet, Dicturus est,

Ps 76.

est, inquit, Pharao super filijs Israel: Coarctati sunt in terra, conclusit eos desertum; & indurabo cor eius, ac persequetur vos, & glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius, scientq; Aegyptij, quia ego sum Dominus. An non obsecro eodem plane modo Turcarum corda superbia, atque audacia sua obdurauerunt? ut qui pugnam vitare, & declinare facile potuerint, vltro appetierint. Quid? an illa casu, & temere accidisse dicemus, quod tota æstate victores maria nostra sint peruagati, quod à nostris nusquam repressi, aut retardati, Cretam Insulam, Corcyram, Zacynthum, oras maritimas vexarunt, spoliarunt, diripuerunt, quod ad extremum, autumno ineunte classe incolumi, & tam multa præda onusta tamquam triumphantes in Græciam remigrarunt? quis non intelligit hac tanta rerum prosperitate Deum nostrum cor Pharaonis istius egregie indurasse? non enim tam facile casus præliorum, & incertos pugnarum exitus, & communem martem, vt dicitur, nulla præsertim necessitate astricti neglexissent, nisi tot rebus secundis elati, nullum iam victorijs suis, nullum Imperio modum, ac finem statuissent. Itaque cum res tum anno superiore, tum æstate proxima prospere, & feliciter gestas recordarentur, cum se domum saluos reuenisse, cum regionibus amicis Achaia, & Peloponnesso cinctos se, & septos viderent, cum se classem apparatissimam copias florêtissimas habere animaduerterent, cum denique triremes omnes, vt tanto firmiores forent nouo ac recenti milite complessent, cum inquam hæc cogitarent, eo audaciæ, atque amentiæ progressi sunt, vt iam præ se Christianos, hominum fecem, & quisquilias non minus contumeliose, quam ferociter appellarent. Erat quidem, erat inter eos veteranus aliquis præfectus, auctoritate, & vsu rei militaris insignis, qui omnia accuratius expendens à prælio abhorreret, nec tantum dimicationis discrimen, tam temere subeundum esse affirmaret, sed non sine diuino numine factum est, vt moderatio superbiæ, ratio iracundiæ cederet, ac prudentiam furor, & temeritas superaret. Non dicam hoc loco quod cum piratam quendam præmisissent, qui classem nostram specularetur, omniaq. accurate indagata ad eos referret, is à Deo obcæcatus triremes omnes non vidit, neque verum, & integrum illarum numerum suis renunciauit. Illud certe præterire non possum, plane diuinitus accidisse, vt hostes venti opportunitate pellecti, e sinu Corinthiaco tâquam ex cancellis quibusdam in apertum mare

erum-

crumperent, ne aut nostris in Rhio, & Antirhio castellis capiendis quæ in ipso aditu sita sunt, laborandum, aut propter loci angustias iniquiore conditione pugnandum esset. Velis igitur secundo vento, animis vero inani victoriæ spe inflatis, cum iam in conspectu nostrorum venissent, (audite quæso Cardinales Illustrissimi, & magna opera Domini admiramini) repente ventus ille defecit, mox autem, res dictu admirabilis, ventus lenis exoritur, nobis mirifice fauens, inimicis maxime aduersus. Etenim ipsis simile quiddam accidit, atque olim Pharaoni cum populum Israel hostili animo insequeretur, tum enim Angelus Domini, qui die noctuq. Iudæis anteibat, ad extre-
Exod. 14. mum agmen aduolauit, stetitq. nube tenebrosa obuolutus, inter castra Aegyptiorum, & castra Israel, ne scilicet ab Aegyptijs con-
Iol. 14. spici, lædive possent. Sic etiam ventus hic de quo loquor, Angelis administris fumum ingentem, qui è tormentis excitabatur in ipso prælij ardore in ora atque oculos hostium effundebat, quin etiam
Iof. 10. Sol ipse, quem per aliquot dies ante, cum Cælum nubibus obductum fuisset, homines non viderant, eo die radijs suis hostium aciem perstringens, magni illius Ducis, ad cuius imperium in medio cæli cursu constitit, memoriam renouauit, seq. nobis & si non eodem modo, pari tamen euentu victoriæ nostræ socium atque adiutorem præbuit, quamquam & alius quidam sol multo clarior, & illustrior, Turcarum acies radijs suis vehementius verberauit, neque oculorum solum, sed animorum quoque cæcitate percussit, Christus inquam Dominus, sol iustitiæ, cuius in cruce pro humani generis salute confixi pulcherrima imago, in illo egregio vexillo depicta, atque excelso imperatoriæ triremis loco sita, in omnium oculos in-
Num. 21. currebat. Hæc militibus, qui salutis auctorem mente animoq. intuentes, eius effigiem pie venerabantur, spes virtus, ac fortitudo erat, eosq. non secus atque ille æneus serpēs, quem Moyses in solitudine deserta pro signo extulit, à venenatis Turcarum sagittis protegebat. Hostibus autem quibus Christi crux stultitia est, & lapis offensionis, desperatione vincendi, imbecillitatem, metum, ac formidinem incutiebat. Nam post illam primam impressionem, cum in alterum classis nostræ cornu magna vi atque impetu irruerunt, adeo eorum ferocia fracta, & compressa est, vt tamquam si in plagas aliquas, & laqueos incidissent, non iam arma tractare, non loco consistere, non tormenta emittere posse viderentur, sed abiecti ac sup-

plices vicæm à victoribus precarentur, omniaq. terroris, fugæ, occisionis plena essent. Liceat mihi hoc loco, Cardinales Illustrissimi, tantarum rerum magnitudinem, & Dei nostri potentiam cogitanti, iterum præ gaudio, & admiratione exclamare: Quis similis tui in fortibus Domine? quis similis tui? dextera tua Domine magnificata est in fortitudine, dextera tua Domine percussit inimicum nostrum, illum inquam inimicum, ferum, immanem, barbarum, omni crudelitate teterrimum, qui tot annos Christianam remp. afflixit, tot de nobis triumphos egit, tam multis in locis trophæa constituit, qui nostros milites adeo despiciebat, vt quoties cum eis pugnandum esset, non tam ad prælium quam ad prædam se inuitari putaret. Itaque illo ipso die nobis felicissimo auaritiæ, & furoris stimulis incitatus nouus ille Pharao, cum scelerato exercitu, dicebat, persequar & comprehendam, diuidam spolia, implebitur anima mea, euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea. Ecce autem repente flauit spiritus tuus Domine, & operuit eos mare, irruit super eos formido, & pauor in magnitudine brachij tui, & submersi sunt quasi plumbum in aquis vehemẽtibus. Vere magnus es tu Domine, & terribilis, & faciens mirabilia. Atque ego quidem, Pater Beatissime, hactenus res illas admirabiles commemoraui, quæ Dei potentiam ita declararunt, vt etiam omnium oculis conspicerentur, namq. hostes, & in notanda classe nostra insigniter deceptos, & ad dimicandum temere delatos, & miro terrore perculsos, ac perturbatos, nostros tam alacres, tantaq. victoriæ fiducia erectos, solem denique mare, ac ventos nobis adiutores fuisse, hæc inquam & omnes viderunt, & magna, ac plane miranda esse intellexerunt. Quid illa, quæ & si oculorum vim & aspectum nostrum effugiunt, fidei tamen lumine contemplamur, quæ & quanta sunt? Christum inquam Dominum stantem à dextris Dei, vtpote qui ad opem ferendam præsto erat, prælium illud, & militum suorum virtutem illo die è cælo spectasse, Sanctissimam Virginem Dei nostri matrem, beatos illos sanctorum cætus, atque in primis S. R. E. & fœderatorum Principum aduocatos, & Patronos, atque illum beatissimum Pontificem Rom. Marcum, cuius memoriam illo ipso die Catholica Ecclesia solemni, & anniuersario ritu celebrabat, tum maxime præpotentem Deum pro Christianæ reip. periculis precatos fuisse, nostrisq. militibus suis orationibus, & obsecrationibus, tantam à Deo victoriam

riam impetrasse. Illud etiam affirmare ausim, fortasse non defuisse
4.R in exercitu nostro Eliseos aliquos, viros religione, & sanctitate pre-
6. stantes, qui armatos equites, & igneos currus manifeste viderint, qui
spiritu Dei pleni magna voce clamarint, Nolite timere Viri Chri-
stiani, plures enim nobiscum sunt, quam cum illis, qui Angelos quo-
que aspexerint, aureas coronas gemmis clarissimis ornatas in mani-
bus ferentes, quibus paulo post fortissimi milites, qui pro Christi no-
mine gloriose occubuissent, à summo Imperatore Deo, in illo æter-
nitatis triumpho virtutis, & martyrij ergo decorandi erant. Quæ
cum ita se habeant, Pater Beatissime, cumq. nemini dubium sit, hanc
post homines natos celeberrimam victoriam, ita nostrorum Impera-
torum consilio, & auctoritate, ita militum nostrorum virtute ac
robore partam & comparatam esse, vt quocunque animum oculosq.
conuerteris, singulare Dei auxilium, numen, prouidentia, & infini-
tus ille diuinæ misericordiæ thesaurus occurrat, vere vt nobis dicere
Ps.43. liceat, in te solo Domine inimicos nostros ventilauimus cornu, & in
nomine tuo spreuimus insurgētes in nos: hęc inquā cum ita sint, Pa-
ter Sanctissime, iure optimo, simul ac nunciū illum exoptatissimum
accepisti, statim ad hoc orbis terrarum augustissimum templum, at-
que ad ipsos Ecclesiæ præsides Apostolorum Principes, vt semper
solitus es accurristi, vt bonorum omnium auctori Deo ijsdem quasi
internuncijs gratias ageres, quorum potissimū patrocinio, & rogatu
tantum Christianæ reip. beneficium impetrasses. Atque eandem ob
Gen. causam hodierno die Deo altissimo tāquam alter Melchisedech, non
14. iam panis, & vini, sed pretiosi Corporis, & Sanguinis Domini sanctū
& incruentum Sacrificium pie sancteq. obtulisti, vt eo munere quo
nullum maius, nullū præstantius, nullum admirabilius in terris habe-
mus, diuinarum gratiarum gratum te ac memorem præberes, teque
& sacri huius fœderis conciliationem, & clarissimam victoriam vni
Deo acceptam referre declarares. Hic mihi ad orationes finem pro-
peranti, dulcis quædam cogitatio quasi manum inijcit, & consistere
paulum cogit. Illa nimirum Pie Pontifex, quā magna fecerit sibi is
qui potens est, quantum enim ipse Deo optimo præter ceteros Pon-
tifices debeas. Quod sane ea pro tua singulari sapientia optime in-
telligis, tum vero pro summa pietate assidue profiteris. Quo minus
mihi verendum est, ne assentari videar, si ea commemorabo de tuis
laudibus, quæ cum Dei gloria maxime sunt coniuncta, quæ & nunc

 notis-

notissima sunt omnibus, & omnium sæculorũ posteritas vera cũ laude prædicabit. Quotus enim quisq. est qui ignoret, in hoc salutari fœdere conficiẽdo, te plus omnibus laborasse? sentio quid dicas, non ego, sed gratia Dei mecum. Recte tu quidem, sed quia Dei gloriam non tuam quærebas, quia zelo zelatus es pro Domino Deo exercituum, eo quod venissent gentes in hereditatem eius, & polluissent templa sancta eius, & sanguinem Christianorum tamquam aquam effudissent, & qua vna re maxime commouebaris, iam inimici nostri nobis illudentes dicerent, Vbi est Deus eorum, quia inquam hæ curæ, & cogitationes te dies, noctesq. angebant; propterea respexit te Deus, & exaudiuit preces tuas, tibiq. hanc felicitatem dedit, vt magni, & vere Catholici Regis Philippi cor illud regium in manu tua esset, eumq. & potentissimam Venetorum remp. cum Apostolica Sede ad reprimendum Turcarum furorem triplici caritatis vinculo colligares. Vt igitur in seminibus arborum, quæ ex his gignuntur causa est, sic gloriosæ huius victoriæ causa tu fuisti: tu enim hanc animorum consociationem auctoritate tua, vt ita dicam, seminasti, studio, & diligentia irrigasti, Deus autem incrementum dedit. Nam quid ego de tua illa admirabili constãtia dicam? mitto quanta animi magnitudine ad negotium grauissimum tractandum aggressus es? quoties spem nostram pene labentem singulari sapientia subleuasti, quoties rem prope diuulsam iterum conglutinasti? quos difficultatum nodos, consilio, grauitate, patientia denique explicasti? nam neque sibi ipsi Satanas deerat, qui non tam contra Turcas, quam contra se fœdus istud iniri intelligebat, & re vera tanti tamq. præclari operis confectionem non humanę industriæ, sed diuinæ bonitati tribui oportebat: & vt arbitror, Pater Sancte, Deus virtutem, & constantiam tuam exercebat. Itaque quod Nicolais, Calistis, Pijs, Leonibus, alijsq. tam multis Rom. Pontificibus non obtigit, id tibi concessit Deus, vt non solum maximos Principes ad sacri belli societatem cõiungeres, sed etiam tum breui temporis spatio vberrimos laboris, & pietatis tuæ fructus perciperes. Age vero, quandoquidem arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Dei, quis contra hostem teterrimũ te vno vehementius pugnauit? cum dies noctesq. ad Christi Domini pedes abiectus supplex & flens eius misericordiã implorares, atque ab eo summa contentione exposceres vt parceret populo suo, vt hereditatem suam gentibus efferatis diripiendam ne da-

1.Cor. 15.
3.Reg. 19.
2.Cor. 10.

ret, nec vineam suam sanctam Ecclesiam ab immanissimo apro vastari pateretur, sed propter gloriam nominis sui liberaret nos, & propitius esset peccatis nostris propter nomen suum. Quid dicam ieiunia, quid publicas supplicationes, quid apertos Ecclesiæ Catholicæ thesauros, quorum administratio tuæ potissimum fidei credita est, quibus tu in magna necessitate prudenter ac fideliter dispensandis omnes homines inuitabas, vt se Deo reconciliarēt, & vt peccatis abiectis cum eo in gratiā redirent. his armis Pater sancte, hostes nostri validissime oppugnati sunt, nam cum tuo iussu oratio ab Ecclesia sine intermissione fieret, tuq. vt Moyses, sublatis in cælum manibus pro Christiani exercitus salute, & victoria Deum continēter obsecrares, vincebat interea Israel, fugauitq. Iosue noster impiū Amalec, & populum eius in ore gladij. Cur enim Cardinales Amplissimi, Ioannem Austrium alterum Iosue non appellem? cum & ætatis flore, & virtute, & florentissimi exercitus imperio, & genere ipso belli, quod contra nouos Amalechitas gestum est, & felicitate vincendi, & denique pietate, & religione illi simillimus sit, de cuius eximijs laudibus dum pauca dico, peto à vobis vt eadem benignitate, qua soletis, me attendatis. Vere hoc dicam, cum omnes virtutes imperatoriæ lectissimi illius iuuenis animum tamquā stellæ illuminent, & exornent, tum in primis fortitudo, & religio ita eminent, vt difficile sit æstimare, cuius nam splendor in eo magis luceat. Atque vt primum de religione, quæ virtutum omnium fundamentū est, breuiter dicam, audistis quibus auspicijs classem Messana soluerit. Etenim ipse omnium primus, suoq. exemplo ceteri viri Principes, Duces, Centuriones, reliqui milites vniuersi, salutari pænitentiæ sacramento à peccatorum labe rite expiati, sacrosancti corporis Christi vitali cibo refecti sunt, itaque sanguinis Christi Domini communione, & pacis vinculo iuncti, vnum corpus, & vnus spiritus in Christo effecti, & Christo armati, sic ab illa sacra mensa discesserunt, vt tamquam leones ignem spirantes non Turcis solum, sed Dæmonum etiā legionibus, & principibus tenebrarū horribiles ac formidolosi essent. Cū autē nauigationis iam ineundę leges præscriberet, vigilatissimus Imperator, quis scilicet cursus tenēdus, quę agminis forma, quis cuiq. locus attributus, quæ denique rerum omnium, ac munerum collocatio, & distributio esse deberet, nihil antiquius habuit ea lege, curarēt militū Præfecti quādiligentissime, vt ab omnibus pie, & religiose viueretur.

Exod. 17.

ueretur. Quod sane studiose adeo seruatum est, vt iam tum sperari, non immerito liceret, & quodammodo prænunciare, fore omnino, vt copiæ eiusmodi quæ ad corporum robur tantam animorum disciplinam adiunxissent, clarissimã de hostibus victoriam reportarent. Iam vero quæ oratio, aut quæ dicendi copia Ioannis Austrij virtuti, & fortitudini par esse poterit? considerate obsecro in hoc adolescente Caroli V. Imperatoris inuictissimi expressam animi effigiem, & paternas laudes in generoso filio recognoscite. Nihil in eo humile, nihil demissum, omnia alta, atque excelsa reperietis. An ille hostem superbissimum tanta rerum prosperitate, tantisq. victorijs tumentem pertimuit? nunquid ei ex nostris regionibus recedenti põtes aureos, quod est in prouerbio, strauit? immo vero tanto interuallo à se disiũctum, cum iam ille cum tota classe secunda nauigatione Naupactum appulisset, persequi non dubitauit, sibiq. multo gloriosius fore duxit, si tetram illã belluam suorum locorum munitione septam, tamquam in proprio cubili trucidaret. Adde etiam quod cum id anni tempus instaret, vt si naues in portum, milites in hiberna deduxisset; nemo, eum prudens accusaret, non tamen propterea belli gerendi consilium magno animo susceptum aut abiecit, aut mutauit. Neque id quidẽ temere, aut iuuenili quodam impetu, sed magna ratione fecit. Nam cum videret se classem magnã, rebusq. omnibus instructam habere, copias maximas, & fortissimas, duces scientissimos, iuuentutẽ lectissimam, ex omni Hispanię, & Italiæ nobilitate veræ gloriæ auiditate, & religionis tuendæ studio collectam, cum trium potentissimorum Principum vires singulari Dei prouidentia, & plane diuinitus coniũctas, & consociatas aspiceret, omnes denique ad bellum inflãmatos esse intelligeret, tantam rei bene gerendæ opportunitatem sibi è manibus elabi, atque effluere non est passus, nec sibi otiose expectandũ putauit, dum lõga, & incerta dies, aut serus vesper, vt dicitur, aliquid pręter spem afferret, omniaq. in dubium reuocaret. Nec vero ad aliquos Africæ scopulos, aut obscura oppida consenescendum; caput ipsum peti oportere, classem illam superandam, & deprimẽdam esse, cuius latrocinijs, & excursionibus per hosce annos maria nostra semper infesta, & pene nobis clausa fuerint, & quoniam bellorum ratio & euentus non solum solidis rebus, sed etiam existimatione, & hominum opinione plurimum nititur, delendam esse superioris temporis ignominiam, nec nostra desidia diutius nos pati debere, vt Turcæ,

& suo, & aliorum iudicio inuicti esse viderentur. Hæc igitur secum ipse adolescens clarissimus sapienter reputans, nō tanti belli magnitudine, non aduerso anni tempore, non maris, & ventorum vi deterritus est, quo minus propositum cursum conficeret, & in suscepta optimæ causæ defensione permaneret. Præsertim cum sciret eum se
Psal. 88 Ducem sequi, & pro eius gloria dimicare, qui aquilonem, & mare creauit, qui dominatur potestati maris, motumq. & fluctus eius
Psal. 134. mitigat, qui denique omnia quæcumq. voluit semper fecit in cælo, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis. At enim Io. Austrius in eo bello deligendo, quod cum maxima difficultate summā quoque laudem, & vtilitatem coniunctam haberet magnanimus, in prouidendo sapiens plane fuit, parem tamen in agendo industriam, in conficiendo celeritatem, in periculo fortitudinem non adhibuit. Pro Deum immortalem, tantam ne rem tam breui tempore confici potuisse? an non ipse vetus illud Cæsarianū, vel potius paternum dictum recte, & merito vsurpabit, Veni, vidi, & Deus vicit? Nā de singulari virtute, & fortitudine quid dicam? hic mihi Card. Illustrissimi, non dicendi copia, sed modus quærendus est, illud autē eximium factum silentio præterire non queo. Cum iam prælium iniretur, Gubernator regiæ triremis, cui Domini salus esset propria vita carior, nauigiolum expeditissimum cum valentissimis remigibus ad dubios casus parauerat, id nescio quomodo subodoratus, statim ex eo loco amoueri iussit, mihi vero, inquit, nullo eiusmodi perfugio opus est, cui in hac ipsa triremi aut vincendum, aut mors oppetenda est. Quem illius animum fuisse putamus, quam amplum, quam excelsum, qui statutū sibi ac deliberatum habuerit, aut gloriose vincere, aut fortiter mori? nec vero aliter se gessit, ac sensit. Testes sunt Echinades Insulæ magna Turcarum clade, & internecione nobilitate, testes sunt oræ illæ, & sinus Ionij maris, qui cum antea tantam vim longarum nauium, tantam classem, tantas Turcarum copias conspexissent, paulo post eorū ipsorum sanguine redundarunt. Testis denique est ille ipse inimicæ Classis præfectus, in cuius prętoriam triremem maximam, & ornatissimam cum magno impetu incurrisset, diu acerrime oppugnatā, magna hostium strage edita, atque ipso Duce interfecto, ne scilicet ad tantæ victorię cumulum felicissimo Imperatori etiam opima spolia deessent, tandē incredibili virtute cepit, atque oppressit, statimq. in ea triunfale crucis vexillum erectum est, cuius aspectu inimicorum

vires

vires,animiq. conciderunt. Sentio iam dudum Pater Beatissime, me in Io. Austrij rebus gestis commemorandis voluptate quadam abreptum,paulo longius prouectũ esse,tametsi non tam hæc explico,quã percurro. Neque enim patitur huius temporis angustia omnes a me diuini adolescentis virtutes,ne dũ dicendo ornari,sed neque enumerando percenseri. Nam quis vmquam pro rei dignitate inauditã eius liberalitatem satis laudabit, qui vniuersa præda militibus distributa, ex tanta vi auri, argenti, rerumq. pulcherrimarum nihil præter benignitatis,& beneficentiæ gloriam expetiuit?quis illius facilitatẽ, quis humanitatẽ,quis pietatem erga milites digne admirabitur? qui saucios omnes non solum diligentissime curari mandauerit, sed etiã complures quos locus admitteret in suo cubiculo,atque adeo in suo lecto collocarit. Itaque omnes sic eum diligunt,vt propterea se omnium militum, qui vmquã fuerint felicissimos iudicent,quod eo Imperatore mereant, ille autem vicissim se fortunatum appellat, quod ijs militibus pręsit,quorum virtute tantam sit victoriam consecutus. Cogitate obsecro hoc loco cum animis vestris,Cardinales Illustrissimi,illum felicissimum diẽ,illud etiam cogitate quanto gaudio,quam incredibili lætitia summus Imperator exultarit,quibus laudibus Italorum fortitudinem, Hispanorum inuictũ robur, Venetorum constãtiam extulerit,qui acerrimam hostium impressionem fortissime repulerint,qui tantam prælij vim,ac molem eam egregie sustinuerint,qui se illo die non solum pacis, sed etiam belli artibus præstantiss. esse declararint. Quid dicam amplexus amantissimos, quibus clarissimos Duces,& nobilissimos viros excepit, illumq. in primis consiliorum omnium,laborum, & periculorum socium, & laudis participem M. Antonium Columnium, illum domi,militiæq. eloquentia,& fortitudine de sacro hoc fœdere, & Christiana rep. optime meritum, tum ceteros Venerios,Columnios, Farnesios,Feltrios,Vrsinos,Sfortios, Corneos, Aurios, Aragonios, Vitellios, aliosq. innumerabiles, quos lumina Italiæ, patriæ ornamentum, florem iuuentutis,decus Romani atque Italici generis nominabat. Iam vero expleri, & saturari non poterat Princeps religiosissimus, eorum laudibus verbis amplissimis referendis, qui pro patria, pro religione, pro Christo Domino vitam,& sanguinem profudissent. Illos vere beatos, & felices esse,qui se ipsos Deo tamquã hostias placationis pro communi salute obtulissent. Illorum mortem non lacrymis,sed gratulationibus prosequendam esse, qui breuem hanc, & calamitosam vitã

cum illa sempiterna, & beatissima commutassent. Illis à nobis coronas Ciuicas debere, qui teterrimum seruitutii, ugum nostris ceruicibus imminentem suorum corporum oppositu depulissent, qui immanem, & barbarum hostem firociter exultantem cohercuissent, qui maiorum nostrorum bellicæ virtutis memoriam, ab obliuione, & senio, in veterem dignitatem, ac gloriam vindicassent. O Nonæ illæ Octobres in omnibus fastis, & Annalium libris aureis litteris describendæ, vt intelligant posteri nostri, & narrent posteris suis laudes Domini, & virtutes eius, & mirabilia eius, quæ fecit. Illo enim die Cardinales Amplissimi, ne quis parum actum esse existimet, macula illa, & vetus ignominia, quę in Christiano nomine penitus in sederat, deleta est, Turcas inuictos esse. Nostros homines nescio qua formidine, Turcarum non solum gladios, sed aspectum, non solum vim atque impulsum, sed nomen, & recordationē perhorrescere, denique plerique omnes vulgo de illa natione ita opinabantur; perinde ac si non cum hominibus quales nos sumus, sed cum nouis gigantibus, aut Briareis aliquibus, vt est in poetarum fabulis, bellum esset gerendum. Illo igitur semper memorabili die, Deo auctore, & iudice definitum est, & nos vincere, & Turcas vinci posse: illo die hostis infestissimus cum scelerato prædonum, & latronum grege maris imperio, & possessione depulsus, ac deturbatus est. Illo die superi atque inferi maris omnes oræ, omnes insulæ, Italia vniuersa à vexatione, à Cæde, ab incendio, à vastitate liberata est. Nam si Turcæ ex illo nauali prælio superiores discessissent, quid extimuistis? fingite id cogitatione, quod Deus auertat, se inquam Turcæ classem nostram superassent, an est quisquam qui arbitretur, se hac eadem hora Romæ tuto esse potuisse? Quamobrē vnumquemq. ita secum cogitare oportet, dulcis est patria, hanc mihi illius diei clarissima victoria conseruauit, dulces, & cari sunt liberi, iucundi cognati, grata amicorum consuetudo, hæc omnia illi victoriæ debemus, res familiaris, honos, dignitas, templa, aræ, ædes priuatæ, hæc ipsa denique ciuilis vitæ cōmunio, & societas incredibilē voluptatem affert, profecto nisi summi Imperatoris Ioannis Austrij, & fortissimorum militum virtus fuisset, his omnibus bonis caruissemus. Quo magis Pie Quinte Beatissime Patri misericordiarum, & totius consolationis, auctori Deo, pro eximio, diuinoq. beneficio singulares gratiæ ab omnibus habendæ sunt, neque id eloquentia, & orationis copia, aut exquisito aliquo dicendi genere, sed scelerum detestatione, sed corruptæ vitæ emendatione,

ne, sed perfecta cum Deo gratiæ reconciliatione præstandum est: sic enim censeo, cum multi, & magni sint huius victoriæ fructus, duos tamen præcipuos esse oportere, de quibus in hac extrema orationis parte ita breuiter dicam, vt hæc in nostris animis penitus inhærere vehementer velim. Hunc igitur in primis maximũ,& præstantissimũ fore arbitror victoriæ fructum,Deoq. maxime gratum, & acceptum, vt quando per eius misericordiam de manu inimicorum nostrorum liberati sumus, illi vni, cui iure debemus,in sanctitate, & iustitia perpetuo seruiamus: id à nobis salutis nostræ ratio, id publicæ rei conditio requirit, vt hæc victoria diuturna sit,id Deus ipse postulat, & iamdiu si attendamus,multis modis postulat.Nunquid enim anno superiore cum Nicosiam amisimus, cũ classis nostra afflicta est,cum copiæ nostræ non hostili gladio, sed vi morbi pene deletæ sunt, nũquid Deus populi sui, & hereditatis suæ oblitus erat? quid æstate proxima, cum tot in locis tam multæ calamitates sunt acceptæ,dormitabat ne eo tempore qui custodit Israel? immo vero nos,ex graui, & mortifero peccatorum somno magnis vocibus excitabat. Redite præuaricatores ad cor, conuertimini ad me in toto corde vestro, Inuocate me in die tribulationis, & eruam vos. O immensam Dei nostri clementiã,nõ vt inimicos nos perdit, sed vt filios castigat,emendare vult,extinguere non vult. Quin potius percutiendo sanat,& dũ nos vulnerat plagis nostris medetur. Itaque nemo existimet vllo armorum genere,vllis viribus,vllis præsidijs hactenus hostes Christiani nominis tum munitos, tam firmos ac valentes fuisse, quam peccatis nostris. hæc tollenda, hæc de medio remouenda sunt, quæ inter nos,& Deum nostrum diuiserant, paries iste è durissimis iniquitatis lapidibus extructus, iam vt spero valde labefactatus, funditus euertendus est. Id si vere, & ex animo, & constanter fiat, iam ego polliceri, & recipere non dubitabo, breui fore, vt vasta illa Turcici Imperij moles, quæ tam altas radices egisse, ac tanta firmitate niti videtur corruat, atque euertatur. Non enim ad solos Iudæos, sed multo magis ad nos pertinent diserta illa diuini fœderis verba, quæ Dei interpres Moyses ad perpetuam memoriam scripsit. Si audieris vocem Domini Dei tui, vt facias atque custodias omnia mandata eius,faciet te Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus,quę versantur in terra. Dabit Dominus inimicos tuos qui consurgunt aduersum te,corruentes in conspectu tuo, per vnam viã venient cõtra te,& per septem fugient à facie tua. Hic igitur vt mihi quidẽ videtur

Isa.46. Ioel.2. Deut. 28.

detur, Pater Beatissime, primus esse debet huius victoriæ fructus atque effectus vitæ illius, qua spiritus viuit, perfecta nouitas, & pia, atque humilis animi demissio, quæ tam prçclari, & egregij facti nō nobis, sed soli Deo omnem gloriam attribuat, tum alter huic persimilis, nam ex eodem caritatis fonte tamquam duo riuuli ambo dimanant, omnium Christianorum Regum, ac Principū in hoc sacro bello gerendo, & rep. defendenda concordia, & conspiratio Deus ipse Pater Sanctissime, Deus inquam huius sacri belli, quod dico, hac tāta nauali victoria Principibus nostris quasi bellicū cecinit, & victricis crucis signum, quod omnes sequantur extulit. Venit vt spero tēpus beneplaciti tui Deus, vt liberes populum tuum à Turcarum tyrannide, & acerbissimæ seruitutis iugum, quo tā diu nouus hic Pharao tot regna, & prouincias oppressit, dexteræ tuæ potentia conteras, dissipes, comminuas. Audite igitur Christiani Principes vocem Domini, vos enim Deus per Vicarium suum Romanum Pontificem alloquitur, is Dei legatione apud vos fungitur, is hac vna in cogitatione religionis propagandæ, & reip. defendendæ, dies noctesq. defixus, Angelos pacis in longinquas regiones mittit, vt vos ama-
2.Cor. 5. bili caritatis nodo vinciat, & connectat. Posuitq. in ore eorum verbum reconciliationis. Hæc dicit Dominus, Vidi afflictionem populi
Exod. 3. mei, & clamorem eius audiui, visitans visitaui vos, & vidi omnia quæ acciderunt vobis in Aegypto, & dixi, vt educam vos de afflictio-
1.Reg. 15. ne Aegypti. Hæc dicit Dominus exercituum: Recensui quæcunq. fecit Amalec Israeli, nunc ergo vade, & percute Amalec, & demolire vniuersa eius, & pugnabis contra eos vsque ad internecionem eo-
Exod. 32. rum. Audite Christiani Principes sanctissimum Pontificem cū Moyse clamantem, Si quis est Domini, iungatur mihi. Accingimini Viri
1.Machab.3. potentes, vt pugnetis aduersus nationes has, quæ conuenerunt contra nos, vt disperdant nos, & sancta nostra. Tuq. in primis Maximiliane Cæsar, tu Christianæ militiæ dux, & Princeps, tu religionis defensor, tu Romanæ Ecclesiæ Aduocatus, accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, tuum est clarissimam illam Constantini Vrbem, alteram sedem, & domicilium Imperij, quod prædo nefarius tot annos occupat, recuperare. Vos autem ceteri Christianissimi Reges, imitamini Philippi Regis Catholici pietatem, virtutem, animi magnitudinē, cuius singulare Catholicæ veritatis tuendæ studiū, & eximia erga Apostolicam Sedem obseruātia à Deo promerita est, vt de vniuersis fidei hostibus, Turcis, Mauris, hæreticis, vario & ho-

stium,

ſtium,& bellorum genere,glorioſe triumpharet. Imitamini Venetorum conſtantiam,qui multis licet incómodis acceptis,multiſq. difficultatibus perſæpe affecti,ſemper tamen magno,& erecto animo fuerunt, numquam rei bene gerendæ ſpem abiecerunt,numquã ſeipſos, & communẽ cauſam deſeruerunt. Quod ſi tres modo Principes, qui omnium primi ad Sacrum bellum Chriſto nomina dederunt, tyranno illi immaniſſimo tam grauem plagam imponere atque infligere potuerunt, quid futurũ eſt,ſi ad illorum vires,Luſitana auxilia,Gallorum robur, firmiſſimę Germanorũ legiones,& ingẽs Poloniæ equitatus accedat? ſed quoniã humana conſilia,& omnes noſtri conatus ad tantã rem conficiendã exigui ſunt,& imbecilles,niſi illius numine & gratia roborentur,in cuius manu ſunt corda Regũ,& quocunq.voluerit inclinat illa,propterea te ſumme,& omnipotẽs Deus ſuppliciter oramus, tuam clementiam imploramus, & obteſtamur, vt des Principibus noſtris ſpiritum pacis, & concordiæ,vt communis libertatis defenſionem cóiunctiſſimis animis ſuſcipiant;perfice miſericors Deus opus tuum, & quod ſemel operatus es, vt proprium, & perpetuum nobis ſit,confirma. Satis iam virga furoris tui Aſſur percuſſit nos, & quidem merito,quia peccauimus,iniuſte egimus,& iniquitatem fecimus,ſed da gloriam nomini tuo,& baculum irę tuæ confringe. Proſterne impium illum ſicut cedrum libani exaltatum,illum fidei tuæ deſertorem,fœderum euerſorem, qui cæca,& inſaturabili regnandi cupiditate aliena regna,nulla laceſſitus iniuria inuadit,& rapit, qui nomen ſanctum tuum blaſphemat, qui ſpem noſtram, quam in te ſolo repoſitam habemus,deridet,atque contemnit, exurge Domine iudica cauſam tuam,miſereat te aliquãdo nobiliſſimæ, & olim Chriſtianiſſimæ Grĉciæ, parce clariſſimis prouincijs,e quibus tam multa religionis noſtræ lumina prodierunt, redde nobis locum ortus tui, ſepulchrum tuum glorioſum, terram illam in cuius medio opus noſtræ ſalutis peractum eſt. Vt tandem omnes nationes, & populi intelligant, & confiteantur, quod tu ſolus es, & non eſt alius Deus præter te, & tua ſunt regna,& imperium, & victoria, tibiq. ſoli omnis laus, omnis honor, omnis gloria debetur in ſæcula ſæculorum. Amen.

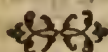
Prou. 21.

Iſa. 10.

F I N I S.

INDEX

INDEX RERVM IN VITA Cardinalis Antoniani conſcriptarum.

Rebus

